

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΠΗΛΕΙΟΡΕΪΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΛΟΥΡΓΟΣ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Πτυχιακή εργασία του

Χαρίλαου Κ. Καραγκούνη

ΑΜΦ 1762

Υπό την εποπτεία του καθηγητού

κ. Μάρκου Σκούλιου

Βόλος

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2017

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΠΗΛΕΙΟΡΕΪΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΛΟΥΡΓΟΣ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Πτυχιακή εργασία του

Χαρίλαου Κ. Καραγκούνη

ΑΜΦ 1762

Υπό την εποπτεία του καθηγητού

κ. Μάρκου Σκούλιου

Βόλος

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Ioannis Anagnostis Kontopoulos
A Pelion Music Teacher and Byzantine Hymnographer:
His Life and Works

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Άρτα, Ημερομηνία

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. *Επιβλέπων καθηγητής*
Όνομα Επίθετο,
τίτλος, βαθμίδα

2. *Μέλος Επιτροπής*
Όνομα Επίθετο,
τίτλος, βαθμίδα

3. *Μέλος Επιτροπής*
Όνομα Επίθετο,
τίτλος, βαθμίδα

Ο/Η Προϊστάμενος/η του Τμήματος

Όνομα Επίθετο,

τίτλος, βαθμίδα

Υπογραφή

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Καραγκούνης Κ. Χαρίλαος

Υπογραφή

Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος

«Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος»¹

¹ Ψαλμός 111

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ABSTRACT.....	9
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	10
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	14
«Νέα Μαγαζεία Βόλου».....	14
Γώλος – Βώλος – Βόλος.....	15
Μητρόπολη Δημητριάδος.....	17
Πολιτισμός εν Βόλω.....	20
Μουσική εν Βόλω.....	21
Ψαλτική Τέχνη εν Βόλω.....	22
Α' ΜΕΡΟΣ: ΒΙΟΣ (1858 – 1931).....	28
Καταγωγή – Γένος.....	28
Χειροθεσία.....	29
Μαθητεία.....	30
Διδασκαλία.....	31
Κοίμηση.....	32
Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΓΟ.....	33
Διδακτικό Έργο.....	33
Κωδικογραφικό Έργο.....	34
- Ανθολογία έτους 1883 (Α1883).....	35
- Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων (ΜΑΒΥ).....	39
- Μουσικόν Εγκόλπιον (ΜΕ).....	42
- Παρατηρήσεις από τη σύγκριση των τριών αυτογράφων.....	46
Μελοποιητικό Έργο.....	47

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΓΩΝ.....	54
«Ανοιξαντάρια» ήχος β'	57
- Στίχος «Ανοιξαντός Σου την χείρα».....	59
- Στίχος «Ηδυνθείη αυτώ».....	63
Στιχηρό Ιδιόμελο Χριστουγέννων, «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ», Οκτάηχο.....	69
Οκτάηχο Χερουβικό, «Οι τα Χερουβίμ».....	80
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	93
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	95
 ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	101
 Α'. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	102
Κωνσταντίνος Γαβρίνης (1890 – 1954).....	102
Γεώργιος Γερόπουλος (1874 – 1967).....	103
Χρήστος Πάντας (1892 – 1960).....	103
Σωτήριος Σχοινιάς (1887 – 1975).....	104
 Β'. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ (στον Κ.Χ.Καραγκούνη).....	105
 Γ'. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΓΡΑΦΩΝ.....	110
Ανθολογία έτους 1883 (Α1883).....	110
Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων (ΜΑΒΥ).....	112
Μουσικόν Εγκόλπιον (ΜΕ).....	114

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, γεννήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου του 1858, στον Άνω Βόλο και απεβίωσε στις 5 Αυγούστου του έτους 1931, σε ηλικία 73 χρονών. Ο Κοντόπουλος, δίδαχθηκε την Ψαλτική Τέχνη στο Άγιον Όρος κοντά σε κάποιον Ιερομόναχο εν ονόματι Διονύσιο. Δίδαξε και μετέδωσε την Ψαλτική Τέχνη σε πολλούς μαθητές, οι οποίοι με την σειρά τους συνέχισαν το έργο του δασκάλου τους. Δεν κατείχε κάποιο Ιεροψαλτικό Αναλόγιο σε συγκεκριμένο Ναό, διότι δεν ήταν ιδιαίτερα καλλίφωνος. Καλλιέργησε όμως ιδιαίτερες δεξιότητες, όπως του μελουργού, καλλιγράφου καλαίσθητων χειρογράφων και διδασκάλου της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Χάρη στα таланτα αυτά, κληροδότησε και άφησε στις επόμενες γενεές Ιεροψαλτών, μια παρακαταθήκη μελουρημάτων όπως Ανοιξαντάρια, Δοξαστικά, Πεντηκοστάρια τροπάρια Ν' Ψαλμού, Χερουβικά και άλλα.

Λέξεις κλειδιά: Ψαλτική Τέχνη, Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική, Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, Άνω Βόλος, Άγιον Όρος, μελουργός, εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα

ABSTRACT

Ioannis Anagnostis Kontopoulos was a Pelion representative of the Psaltic Art and hymnographer from the second half of the 19th until the first quarter of the 20th century. Kontopoulos learned the art of chanting on Mount Athos from a monk named Dionysius. He taught and transmitted the art of chanting to many students, who in turn continued the work of their teacher. He never held the position of chanter in any specific church because he did not have a particularly good voice. However, this did not prevent him from cultivating other skills, and thus becoming an hymnographer, calligrapher of elegant manuscripts and teacher of the Psaltic Art. Thanks to these talents, he made an impact on future generations of the students of the Psaltic Art and budding chanters, and also left a rich legacy of hymns, Anoixantaria, Doxastika, Cheruvika, Troparia of Psalm 50, and more.

Keywords: Psaltic Art, Byzantine Church Music, Ioannis Anagnostis Kontopoulos, Ano Volos, Mount Athos, Hymnographer (melourgos), Church music manuscripts.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

<i>A</i>	<i>1883</i>	<i>Ανθολογία του έτους 1883 του Ιωάννου Αναγνώστου Κοντόπουλου</i>
<i>Αγ.</i>		<i>Αγίου ή Αγίας</i>
<i>Αναγν. ή Ανγ.</i>		<i>Αναγνώστης</i>
<i>ΑρΠΜ</i>		<i>Αραβοπερσική Μουσική</i>
<i>Αριθ. ηλ. φύλ.</i>		<i>Αριθμός ηλεκτρονικού φύλλου</i>
<i>Β.Ε.Μ</i>		<i>Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική</i>
<i>Βλ.</i>		<i>Βλέπε</i>
<i>ΔΓ</i>		<i>Διατονικό Γένος</i>
<i>Ημ. προσβ.</i>		<i>Ημερομηνία Πρόσβασης</i>
<i>Ι. Ν.</i>		<i>Ιερός Ναός</i>
<i>Ι. Μ.</i>		<i>Ιερά Μητρόπολη, Ιερά Μονή</i>
<i>Ιω(αν).</i>		<i>Ιωάννης</i>
<i>κ.ά.</i>		<i>και άλλα</i>
<i>κ. εξ.</i>		<i>και εξής</i>
<i>κ.κ.</i>		<i>κυρίους – κυρίους, κυρίες – κυρίες</i>
<i>κ.λπ.</i>		<i>και λοιπά</i>
<i>κ.τ.ό.</i>		<i>και τα όμοια</i>
<i>ΜΑΒΥ</i>		<i>Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων</i>
<i>ΜΔΓ</i>		<i>Μαλακό Διατονικό Γένος</i>
<i>ΜΕ</i>		<i>Μουσικόν Εγκόλπιον</i>
<i>ΜΧΓ</i>		<i>Μαλακό Χρωματικό Γένος</i>
<i>ΜΧΕ</i>		<i>Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία</i>
<i>ΣΔΓ</i>		<i>Σκληρό Διατονικό Γένος</i>
<i>ΣΧΓ</i>		<i>Σκληρό Χρωματικό Γένος</i>
<i>σχετ.</i>		<i>Σχετικά</i>
<i>ό.π.</i>		<i>όπου παραπάνω</i>
<i>πλ.</i>		<i>Πλάγιος</i>

σελ.	σελίδα / σελίδες
Σημ.	Σημείωση
Τ.	Τόμος, τόμοι
Υποσημ.	Υποσημείωση
φ / φφ.	φύλλο / φύλλα
χφ/ χφφ	χειρόγραφο / χειρόγραφα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα, με το οποίο ασχολήθηκα στην παρούσα εργασία χρονολογείται αφορά τα μέσα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, μια περίοδο ιδιαίτερα σημαντική σε ιστορικό, ανθρωπολογικό και μουσικολογικό – βυζαντινομουσικολογικό επίπεδο.

Επέλεξα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, για λόγους τοπικούς, βιωματικούς, μελλοντικών επιλογών και σχεδίων. Πρώτο, ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, έζησε και έδρασε στην περιοχή της Μαγνησίας, συγκεκριμένα στο Βόλο, από τον οποίο κατάγομαι και αγαπώ πολύ. Δεύτερο, είναι ότι από την παιδική μου ηλικία ασχολούμαι με την Ψαλτική Τέχνη, κοντά στον πατέρα μου, τον Επίκουρο καθηγητή της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών, Πρωτοψάλτη και μουσικοδιδάσκαλο, Κωνσταντίνο Χαρίλ. Καραγκούνη. Τρίτο, χάρη στην δυνατότητα που έχω για πρόσβαση στη βιβλιογραφία, στα χειρόγραφα, στις συνεντεύξεις, τα οποία προέρχονται από το πλούσιο οικογενειακό μου αρχείο. Τέταρτο και τελευταίο, αγαπώ πολύ να ασχολούμαι με την ιστορία και πολιτιστική – εκκλησιαστική κληρονομία του τόπου μου, για την οποία αξίζει να γίνει μια επιστημονική έρευνα για την ανάδειξη και διάδοση της· μια έρευνα ιστορικής, ανθρωπολογικής και μουσικολογικής βάσης.

Η εργασία αυτή γίνεται στα πλαίσια των σπουδών μου στο Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής που εδρεύει στην ιδιαίτερα όμορφη περιοχή της Ηπείρου, την Άρτα. Το θετικό αυτού του θέματος, είναι ότι μπορεί να πάρει μεγάλες διαστάσεις έρευνας, να εξεταστεί ενδελεχώς από διάφορες πλευρές και οπτικές γωνίες διάφορων ανθρωπιστικών επιστημών. Αυτό ίσως από τον τίτλο του θέματος να μην γίνεται εύκολα αντιληπτό, γιατί είναι θέμα που αφορά την Ψαλτική Τέχνη, αλλά στην πραγματικότητα εμπλέκονται και άλλοι επιστημονικοί κλάδοι, όπως της τοπικής ιστορίας, της ιστορικής μουσικολογίας, της μουσικής ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, της λαογραφίας, της εκκλησιαστικής ιστορίας, της μουσικής παλαιογραφίας και άλλες.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους γονείς μου Κωνσταντίνο και Γιαννούλα και τον αδελφό μου, Παναγιώτη, που με στήριξαν στην προσπάθειά μου στην συγγραφή αυτής της εργασίας και δοξάζω το Θεό που με αξίωσε να γεννηθώ και να ζω στην περιοχή της Μαγνησίας και να απολαμβάνω τις ομορφιές και την παράδοση του τόπου μου.

Ακόμη, ευχαριστώ πολύ τους φίλους μου στο Βόλο και στην Άρτα, οι οποίοι εκτός από τις όμορφες και χαρούμενες στιγμές που μου προσέφεραν, μου συμπαραστάθηκαν στο διάστημα των φοιτητικών μου σπουδών.

Επίσης θεωρώ υποχρέωσή μου, να ευχαριστήσω πολύ: τον μαθηματικό και Πρωτοψάλτη του Ι.Ν Αγίου Μαξίμου του Γραικού της Άρτας, τον Γεώργιο Κόκκινο, κοντά στο ιεροψαλτικό αναλόγιο του οποίου εντρύφησα επί μία τετραετία και με στήριξε με τις συμβουλές και την εμπειρία του επάνω στην εκκλησιαστική μουσική· τον καθηγητή Βυζαντινής Μουσικής και Ιεροψάλτη Παναγιώτη Γιανούτσο για όσα απεκόμισα από την γνωριμία μου μαζί του· τον ιατρό, Πρωτοψάλτη, καθηγητή της Βυζαντινής Μουσικής και συγγραφέα, Γεώργιο Σιαπέρα, που με δέχτηκε στο χορό ψαλτών «Τρόπος» όπου η χοραρχία του ήταν για μένα σπουδή.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Δήμαρχο Άρτης κ. Χρήστο Τσιρογιάννη, τον τότε Αντιδήμαρχο Παιδείας και Αθλητισμού κ. Χαράλαμπο Παπάζογλου, την κ. Αργυρώ Μέλιου και τους υπόλοιπους υπαλλήλους του Δημαρχείου Άρτας κοντά στους οποίους έκανα την πρακτική μου άσκηση.

Επιπλέον, με ειλικρινή αισθήματα σεβασμού και εκτίμησης ευγνωμονώ τους καθηγητές μου στο ΤΛΠΜ Άρτας κ.κ. Ασπασία Θεοδοσίου, Γεώργιο Κοκκώνη, Μαρία Ζουμπούλη, Ειρήνη Παπαδάκη, Ηλία Σκουλίδα, Χάρη Σαρρή για τις γνώσεις που μου προσέφεραν κατά τις σπουδές μου στο τμήμα και τον καθηγητή μου στη Μουσική Δεξιότητα του Ταμπούρα *Batis Bal*, χάρη στον οποίον αγάπησα ιδιαίτερα το όργανο αυτό.

Άφησα επίτηδες στο τέλος, τον επόπτη καθηγητή μου κ. Μάρκο Σκούλιο για την παρακολούθηση της πτυχιακής μου εργασίας, τις πολύτιμες συμβουλές του και την υπομονή του.

Κλείνοντας τον παρόντα πρόλογο, ας μου επιτραπεί να σημειώσω, ότι στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας ευτύχισα να ανακαλύψω και να επισημάνω πολύτιμο υλικό που αφορά τον Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο, όπως τρία μουσικά αυτόγραφα του, πλήθος μελοποιήσεών του και λοιπό ιστορικό φωτογραφικό υλικό τα οποία συμπεριλαμβάνω και επισυνάπτω εδώ.

*«Η μιν χειρ η γράφουσα σήπεται τάφω, η δε γραφή μένει
εις αιώνας απεράντους. Τέλος αγαθόν, Χριστέ παντελεήμεν,
δος μοι του βίου, δέξμαι ο παντλήμων. Εις σε γαρ θαρρώ
αδιστάκτω καρδιά, ει και ήμαρτον εν γνώσει και αγνοία».*

(Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος)

Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης – Βόλος, 26η Σεπτεμβρίου 2017

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα, με το οποίο ασχολήθηκα στην πτυχιακή μου εργασία, «Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, ένας Πηλιορείτης μουσικοδιδάσκαλος και βυζαντινός μελουργός. Βίος και Έργο», αφορά την χρονική περίοδο, από τα τέλη του 19^{ου} έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και έχει μια ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή της Θεσσαλομαγνησίας. Στην περίοδο που ερευνούμε από το 1858 έως και το 1931, λαμβάνουν χώρα στη Μαγνησία σημαντικά ιστορικά γεγονότα που επιδρούν καταλυτικά στο σύγχρονο άνθρωπο όπως η επέκταση των συνόρων του ελληνικού κράτους, η άτακτη υποχώρηση και μεγάλη εισροή προσφύγων από τα Μικρασιατικά παράλια, τον Πόντο και την Καππαδοκία, η φροντίδα για ανάπτυξη της οικονομίας, η πάλη για δόμηση ιδεολογικής και πολιτιστικής ταυτότητας καθώς και η προσπάθεια για δόμηση της παιδείας και του πολιτισμού.

Πριν παρουσιάσουμε αναλυτικά τον γεωγραφικό χώρο όπου γεννιέται, μεγαλώνει και δραστηριοποιείται ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος πρέπει εκ προοιμίου να σημειώσουμε ότι ο Βόλος ως πολεοδομικό συγκρότημα με τη μορφή που τον γνωρίζουμε σήμερα είναι ιδιαίτερα πρόσφατο δημιούργημα και η ανάπτυξή του συμβαδίζει, θα λέγαμε, με τη γέννηση, την ωριμότητα και την εν γένει δραστηριοποίηση του Κοντόπουλου. Στη συνέχεια θα δούμε εν συντομία την εξέλιξη και ανάπτυξη της περιοχής της Μαγνησίας στα χρόνια που μας ενδιαφέρουν.

«Νέα Μαγαζεία Βόλου»

«Το παρόν βιβλιάριον εγράφη παρά του Διδασκάλου Α.Δ. Κοντοπούλου εκ Θεσσαλομαγνησίας Νέων Μαγαζείων Βόλου κατά το έτος 1883 ήτοι αωπγ'». Με αυτά τα λόγια, υπογράφει ο Αναγνώστης Δημητρίου Κοντόπουλος, στη σελ. 206, τον κολοφώνα της αυτόγραφης του Ανθολογίας, όπου αποκαλύπτει το όνομά του, την ιδιότητά του του μουσικοδιδασκάλου, τον τόπο καταγωγής και διαμονής του και τον χρόνο γραφής του χειρογράφου του. Οι πληροφορίες αυτές που μας δίνει ο Κοντόπουλος είναι πολύτιμες. Τα «Νέα Μαγαζεία»² είναι η πρώτη ονομασία της σημερινής πόλης του Βόλου. Αφορούσε τα νέα χτίσματα καταστημάτων («Μαγαζεία» - Μαγαζιά) τα οποία άρχισαν να χτίζονται έξω από το παλαιό Τούρκικο κάστρο³ του Βόλου, μέσα στο οποίο βρίσκονταν τα «Παλαιά

² Λεπτομέρειες για τα «Νέα Μαγαζεία» ως περιοχή και ονομασία της πόλης του Βόλου βλ. Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, εκδόσεις 20^{ος} Αιώνας, Αθήνα 1960, σελ. 842.

³ Το Κάστρο του Βόλου βρίσκεται στο λόφο των «Παλαιών», όπως λέγονται σήμερα και αποτελούσε τον Μεσαιωνικό και Οθωμανικό πυρήνα της πόλης. Μετά την κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς, το 1423, στο Κάστρο εγκαταστάθηκε φρουρά και τουρκικός πληθυσμός, ενώ οι χριστιανοί κάτοικοι κατέφυγαν στα χωριά του Πηλίου. Η περιοχή του Κάστρου συγκεντρώνει σήμερα τα παλαιότερα σωζόμενα μνημεία και τεκμήρια της ιστορίας της πόλης, όπως τμήματα της βυζαντινής περιτείχισης, λείψανα παλαιοχριστιανικής βασιλικής και λουτρού του 4^{ου} αιώνα, μια πυριτιδαποθήκη των

Μαγαζεία». Έτσι, γίνεται σαφές ότι η ονομασία δόθηκε σε αντιπαραβολή με τα «Παλαιά Μαγαζεία». (Η ονομασία «παλαιά» έχει διατηρηθεί ως τις μέρες μας για την συγκεκριμένη περιοχή του Κάστρου του Βόλου.) Η ονομασία αυτή συναντάται σε χειρόγραφες αναφορές και λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση της περιοχής από τους Τούρκους. Η ευρύτερη ανάπτυξη και εξάπλωση αυτών των «Νέων Μαγαζείων» δημιούργησε τη νέα πόλη του Βόλου.

Γώλος – Βώλος – Βόλος

Κατά την οθωμανική - τουρκική περίοδο, η περιοχή του σημερινού Βόλου⁴, σε αντίθεση με την ευμάρεια των Πηλιορείτικων χωριών, ήταν μία ασήμαντη σε κτίσματα και οικονομικό επίπεδο περιοχή. Ο τόπος αποτελεί μέρος της Μαγνησίας, η οποία με τη σειρά της ανήκε στην ευρύτερη περιφέρεια της Θεσσαλίας και περιλαμβάνει διοικητικά το Πήλιο, τις πεδιάδες του Αλμυρού (Φθιώτιδες Θήβες) και του Βελεστίου (Φέρες), ένα μέρος της Όθρυος και τα νησιά των Βορείων Σποράδων, Σκιάθο, Σκόπελο και Αλόνησο, εκτός της Σκύρου και κατοικείται αδιάκοπα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα⁵, ενώ από τον 16ο αιώνα και εξής διαμορφώνονται και ακμάζουν οι πολυπληθείς κοινότητες του Πηλίου. Ο Βόλος ή αλλιώς Νέα Μαγαζεία, χτίστηκε στο μυχό του Παγασητικού Κόλπου⁶ στους πρόποδες του Πηλίου⁷,

οθωμανικών χρόνων και ένα παλαιохριστιανικό νεκροταφείο. Το Κάστρο του Βόλου που η παρουσία του χρονολογείται γύρω στον 4^ο αιώνα, δυστυχώς, καταδαφίστηκε με απόφαση της κυβέρνησης του Χαριλάου Τρικούπη το 1889, παύοντας μαζί του την ενδιαφέρουσα ιστορία του τόπου και πολλά σημαντικά μνημεία. Τμήματά του διατηρούνται ακόμα όρθια στη δυτική πλευρά της περιοχής των «Παλαιών». Περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Κώστας Λιάπης, *Το Κάστρο του Βόλου μέσα στους αιώνες*, εκδόσεις Ώρες, Βόλος 1991, σελ. 19.

⁴ Η προέλευση του ονόματος «Βόλος» δεν είναι πλήρως τεκμηριωμένη. Κατά ορισμένους, η λέξη αποδίδεται σε παραφθορά του αρχαίου ονόματος «Ιωλκός» (Ιωλκός > Γιωλκός > Γώλος > Βώλος ή Βόλος). Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι η ονομασία προήλθε από το όνομα «Φόλος», που κατά την μυθολογία ήταν ένας πλούσιος γαιοκτήμονας της περιοχής. Κατά μία τρίτη εκδοχή η λέξη Βώλος ή Βόλος προέρχεται από την σλαβική θεότητα «Βόλος» ή «Βέλες» και είναι αντίστοιχη της ελληνικής αρχαίας θεότητας «Δήμητρα», αφού και η πόλη παλαιότερα λεγόταν «Δημητριάδα». Κατά μία τέταρτη εκδοχή, μπορεί να προέρχεται από την σλαβική λέξη «Gol» που σημαίνει γυμνός άδενδρος τόπος, που εμφανίζεται γύρω στον 7^ο αιώνα. Τέλος, κατά μία πέμπτη εκδοχή, η ονομασία είναι παραφθορά της ιταλικής λέξης «Golfo» που σημαίνει κόλπος. Γεγονός πάντως είναι ότι το τοπωνύμιο Βόλος εμφανίστηκε γύρω στον 14^ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκε πρώτα για το χωριό που ήταν χτισμένο στους πρόποδες του Πηλίου, υπάρχει μέχρι σήμερα και αποκαλείται «Ανω Βόλος», βλ. Κώστας Λιάπης, *το Κάστρο του Βόλου*, εκδόσεις Ώρες, Βόλος 1991, σελ. 23.

⁵ Για τη λαμπρή οικιστική παράδοση από τα νεολιθικά και μυκηναϊκά χρόνια (Ιωλκός - μυκηναϊκό Διμήνι, Λόφος Παλαιών, Πευκάκια, Φέρες) και την κλασική περίοδο (ελληνιστική, ρωμαϊκή και παλαιохριστιανική (Δημητριάδα, Φθιώτιδες Θήβες) βλ. Χαρίτος Χαράλαμπος, Γ., «Εισαγωγικό Σημείωμα», στο *Βόλος 1881 - 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 11.

⁶ Ο Παγασητικός κόλπος ορίζεται από τις νοτιοανατολικές ακτές της Θεσσαλίας, τις ακτές της χερσονήσου της Μαγνησίας και τις βόρειες ακτές της χερσονήσου του Τρικεριού. Έχει όρια το ακρωτήριο Σταυρός στα Δυτικά και τη χερσονήσο του Τρικεριού στα Ανατολικά, ενώ η επικοινωνία του πραγματοποιείται μέσω του διαύλου του Τρικεριού. Ο κόλπος κατέχει ιδιαίτερη θέση στη μυθολογική παράδοση καθώς λέγεται ότι από τον μυχό του, το λιμάνι της αρχαίας Ιωλκού, απέπλευσε το πλοίο Αργώ με τους Αργοναύτες για την περίφημη εκστρατεία τους στην Κολχίδα. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. «Παγασητικός Κόλπος» στην *Εγκυκλοπαίδεια Δομή* τ. 22^ο, σελ. 472 - 473.

⁷ Πήλιο, όρος της ανατολικής Θεσσαλίας, που εκτείνεται με ανατολική κατεύθυνση, από το ακρωτήριο Δερματὰς έως το ακρωτήριο Τραχήλι, στον Παγασητικό Κόλπο, σχηματίζοντας τη χερσονήσο της Μαγνησίας. Το Πήλιο κατέχει εξέχουσα θέση στον

κοντά στη θέση των προϊστορικών οικισμών Σέσκλου⁸ και Διμηνίου⁹, της αρχαίας Ιωλκού¹⁰ και της ελληνοιστικής Δημητριάδας¹¹.

Η παραθαλάσσια περιοχή του Βόλου, κατά τον 19ο αιώνα δεν κατοικούνταν από χριστιανούς κατοίκους αλλά σχεδόν αποκλειστικά από μουσουλμάνους, οι οποίοι διέμεναν μέσα στο Κάστρο μέχρι και την απελευθέρωση από τους Τούρκους το 1881. Μετά την επιτυχή κατάληξη της ελληνικής επανάστασης του 1821 η περιοχή γνωρίζει ανάπτυξη διότι οι απαιτήσεις του ολοένα αυξανόμενου εμπορίου και οι πρωτοβουλίες των ελλήνων κατοίκων αρχίζουν να συγκροτούν το νέο προάστιο του Βόλου με οικονομικούς εκσυγχρονισμούς και πολεοδομικές ανακατατάξεις.

Μετά την παραχώρηση¹² και ενσωμάτωση της περιοχής στο ελληνικό κράτος (2 Νοεμβρίου του 1881) ο Βόλος γνώρισε μια αλματώδη πορεία ανάπτυξης σε πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή, που επέφερε την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, τον διαμετακομιστικό χαρακτήρα του λιμανιού, την εγκατάσταση των πρώτων βιομηχανιών, τη σιδηροδρομική και ναυτιλιακή ανάπτυξη. Ως συνέπεια όλων αυτών επήλθε η ανάπτυξη και καλλιέργεια κοινωνικών, χρηματοπιστωτικών, πολιτισμικών, εκπαιδευτικών και καλλιτεχνικών δομών. Η πόλη, για πολλούς μελετητές, ταξιδιώτες και περιηγητές, θύμιζε την κοσμοπολίτικη Σμύρνη του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.

ελληνικό χώρο, με πλούσια παράδοση σε λαϊκή τέχνη και αρχιτεκτονική. Γνώρισε ιδιαίτερη ακμή κατά τον 18^ο αιώνα συμβάλλοντας στο γενικότερο κλίμα αναγέννησης του ελληνοισμού, αποτελώντας με τους οικισμούς του δείγμα γεωγραφικής, ιστορικής και πολιτιστικής ενότητας. Είναι ένα από τα βουνά της αρχαίας Ελλάδας που υμνήθηκαν περισσότερο κατά την αρχαιότητα, γνωστό, ως το μυθικό βουνό των Κενταύρων. Βλ. «Πήλιο», *Δομή*, τ. 23^{ος}, σελ. 748 - 756.

⁸ Σέσκλο, ημιορεινός οικισμός του νομού Μαγνησίας. Κοντά στον οικισμό έχει ανακαλυφθεί συνοικισμός της νεολιθικής εποχής. Βρίσκεται σ' ένα ενδιαφέρον γεωλογικά τοπίο, στη συμβολή δύο χερσαίων, πάνω σ' έναν τραπεζοειδή λόφο, γνωστό με την ονομασία Καστράκι. Η ιδιαίτερα ευνοϊκή γεωμορφολογία της τοποθεσίας έπαιξε βασικό ρόλο στη σχεδόν αδιάλειπτη ανθρώπινη εγκατάσταση στην τοποθεσία για περίπου 5.000 χρόνια. Ο οικισμός είναι γνωστός από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. «Σέσκλο», *Δομή*, τ. 26, σελ. 538 - 542.

⁹ Διμήνη, πεδινή κωμόπολη του Νομού Μαγνησίας. Ιστορικός οικισμός της νεώτερης νεολιθικής περιόδου. Οι πρώτες ανασκαφές στην περιοχή έγιναν το 1887, με τη συνεργασία Ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων, ύστερα από την τυχαία ανακάλυψη ενός θολωτού τάφου. Ο πολιτισμός του Διμηνίου, που διαδέχτηκε τον πολιτισμό του Σέσκλου, εμφάνιζε πολλές ομοιότητες με τους σύγχρονους πολιτισμούς του Δούναβη. Βλ. «Διμήνη», *Δομή*, τ. 8, σελ. 100 - 101.

¹⁰ Ιωλκός, αρχαία πόλη της Θεσσαλίας, στο βάθος του Παγασητικού κόλπου. Στη θέση αυτή υπήρχε συνοικισμός και πριν την εγκατάσταση των Ιώνων, ήδη από την πρώιμη εποχή του χαλκού. Σύμφωνα με τον μύθο, είναι η πατρίδα του Ιάσονα, με μυκηναϊκό και ύστερομυκηναϊκό παρελθόν. Βλ. «Ιωλκός», *Δομή*, τ. 12, σελ. 624.

¹¹ Δημητριάς, αρχαία πόλη της Θεσσαλίας που ιδρύθηκε από τον Δημήτριο τον Πολιορκητή γύρω στο 294 π.Χ. Ήταν προσφιλής τόπος διαμονής των βασιλιάδων της Μακεδονίας, που τη χρησιμοποιούσαν και ως στρατιωτική βάση εναντίον των Ρωμαίων. Η ζωή της πόλης συνεχίστηκε κατά τα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια. Το 902 μ.Χ. λεηλατήθηκε από τους Σαρακηνούς της Κρήτης και οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να καταφύγουν στο Πήλιο, όπου ίδρυσαν τα διάφορα χωριά. Από τον 15^ο αιώνα και ύστερα αναφέρεται ως έδρα επισκόπου. Βλ. «Δημητριάς», *Δομή*, τόμος 7, σελ. 640 - 641.

¹² Οι απελευθερωτικοί αγώνες της Θεσσαλομαγνησίας κατά τον 19^ο αιώνα επισφραγίστηκαν με το Συνέδριο του Βερολίνου τον Ιούνιο του 1878 και τις διάφορες παρασκηνακές διαπραγματεύσεις, όπου αποφασίστηκε η παραχώρηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος. Έτσι, ο Βόλος απελευθερώθηκε στις 2 Νοεμβρίου του 1881. Βλ. Γιώργος Θωμάς, «Τα επαναστατικά κινήματα στον Βόλο και στο Πήλιο τον 19^ο αιώνα», στο *Βόλος 1881 - 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 41.

Η αστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με τις εργατικές διεκδικήσεις κατέστησε την πόλη ακμάζουσα σε επίκεντρο κοινωνικών και πολιτισμικών διεργασιών. Ο Βόλος αποτέλεσε σημείο αναφοράς των εργατικών αγώνων, διαθέτοντας το πρώτο δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο. Γύρω στο 1908 ιδρύθηκε το Εργατικό Κέντρο Βόλου¹³ και το πρώτο εκπαιδευτήριο, το «Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο»¹⁴ με παιδαγωγό τον Αλέξανδρο Δελμούζο¹⁵, στο οποίο δοκιμάστηκαν νεωτεριστικές – πρωτοποριακές για την εποχή τους μεταρρυθμίσεις.

Μητρόπολη Δημητριάδος

Την περίοδο, από το 1858 έως το 1931, κατά την οποία γεννήθηκε και έζησε ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, η εκκλησιαστική ιστορία της Μαγνησίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Βλέπουμε, να επικρατούν στην περιοχή διάφορες καταστάσεις άλλοτε ήρεμες και ειρηνικές, με πνευματικές, κοινωνικές και αναπτυξιακές δράσεις, άλλοτε ταραγμένες με την τοπική εκκλησιαστική κοινότητα να

¹³ Το πρώτο Εργατικό Κέντρο Βόλου, ιδρύθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 1908 και διαλύθηκε περίπου στα τέλη του 1911. Την περίοδο αυτή, η ελληνική κοινωνία διακατέχεται από συναισθήματα απογοήτευσης και δυσαρέσκειας, ειδικά μετά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, τα οποία, είχαν επιπτώσεις στην πορεία του Εργατικού Κέντρου Βόλου. Έτσι, σ' αυτό, βρήκαν πρόσφορο έδαφος και συγκεντρώθηκαν πρόσωπα ποικίλων πολιτικών και κοινωνικών τάσεων, όπως σοσιαλιστές, αναρχίζοντες εργάτες, συνδικαλιστές και διανοούμενοι δημοτικιστές, προκειμένου να εκφράσουν την αντίθεσή τους στη «διεφθαρμένη» άρχουσα τάξη και να προωθήσουν το αιτήματά τους για «ανόρθωση». Βλ. σχετικά Λητώ Αποστολάκου, «Όψεις της εργατικής κίνησης στο Βόλο στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955*, ά.π., σελ. 156.

¹⁴ Το «Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο» ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1908 με πρωτοβουλία του Βολιώτη γιατρού Δημήτρη Σαράτση, προκειμένου να δοθεί πραγματική μόρφωση στα κορίτσια της αστικής τάξης και να χτυπηθούν τα σχολεία ξένων συμφερόντων, κυρίως των καθολικών. Το γνώρισμα της διδασκαλίας στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο, που το διαφοροποίησε από την τότε σχολική πραγματικότητα, ήταν η χρήση και η διδασκαλία της δημοτικής γλώσσας. Το σχολείο μέσα από μια «πλούσια και ελεύθερη σχολική ζωή», επιδίωκε την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητριών και τη δημιουργία «ηθικών και αυθύπαρκτων χαρακτήρων». Εξατομικεύσε τη διδακτική και παιδαγωγική φροντίδα για τα παιδιά και καλλιέργησε μια νέα αντίληψη για τις σχέσεις μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων. Κέντρο του σχολικού ενδιαφέροντος ήταν η μαθήτριά και όχι ο δάσκαλος, ο οποίος χρησιμοποιούσε συχνά το διάλογο, τόσο στη διδασκαλία όσο και στις σχολικές δραστηριότητες, με σκοπό την απελευθέρωση του ίδιου και των μαθητριών από τα δεσμά των προκαθορισμένων ρόλων. Το «Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο» έμελλε να κλείσει βιαιώς μετά από τρία χρόνια λειτουργίας, γιατί ξέσπασε το κίνημα «περί Αθείας και μαλλιαρισμού» (η δημοτική γλώσσα) με πρωτεργάτες τον τότε Μητροπολίτη Δημητριάδος Γερμανό Μαυρομμάτη και τον Δημοσθένη Κούρτσοβικ. Έκλεισε μετά από ένα μεγάλο λαϊκό συλλαλητήριο και την απόφαση του δημοτικού συμβουλίου στις 2 Μαρτίου του 1911. Βλ. σχετικά, Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, ό.π. σελ. 997.

¹⁵ Ο Αλέξανδρος Δελμούζος γεννήθηκε το 1880 στην Άμφισσα και πέθανε στις 10 Δεκεμβρίου του 1956. Παιδαγωγός και κύριος εκπρόσωπος του δημοτικισμού στην Ελλάδα. Σπούδασε αρχικά στην Αθήνα και στη συνέχεια στη Γερμανία. Το 1908 διορίστηκε Διευθυντής στο Παρθεναγωγείο του Βόλου, όπου εισήγαγε τη δημοτική γλώσσα (πρώτος Πανελλαδικά) και τις αρχές του σχολείου εργασίας. Λόγω αυτών των νεωτεριστικών κινήσεων, το Παρθεναγωγείο διέκοψε την λειτουργία του και ο ίδιος παραπέμφθηκε σε δίκη το 1914 στο Ναύπλιο, όπου και αθωώθηκε πανηγυρικά. Υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του Εκπαιδευτικού Ομίλου και από το 1917 ως το 1920 ήταν ανώτατος επόπτης της Δημοτικής εκπαίδευσης. Το 1923 ανέλαβε τη διεύθυνση του Μαρασλείου Διδασκαλείου και επί εννιά χρόνια διετέλεσε καθηγητής της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [1929 1934 και 1936 - 1938]. Το 1929 ίδρυσε το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, του οποίου διετέλεσε πρώτος επόπτης. Στα 1918 συμμετείχε στη σύνταξη του Αλφαριθμητάρου και του αναγνωστικού της Γ' Δημοτικού, *Τα ψηλά βουνά του Ζαχαρία Παπατωνίου*. Βλ. «Αλέξανδρος Δελμούζος» στην *Εγκυκλοπαίδεια Δομή*, τ. 7^ο, σελ. 539.

παίξει ενεργό ρόλο στη διεξαγωγή και στήριξη των επαναστατικών κινημάτων, και άλλοτε, έντονες με την τοπική εκκλησία να συγκρούεστε ανοιχτά με τους Δήμους και τις τοπικές κοινωνίες με εκδικάσεις σε πρωτοβάθμια δικαστήρια και στον Άρειο Πάγο. Μέσα απ' όλα αυτά, όμως, παρατηρούμε να διακρίνονται σημαντικοί και λόγιοι επίσκοποι, όπως θα δούμε παρακάτω, αναδεικνύοντας την τοπική εκκλησία ως κεντρικό διαμορφωτή των εκκλησιαστικών αλλά και ιστορικοπολιτικών εξελίξεων στην περιοχή.

Η περιοχή της Μαγνησίας, εκκλησιαστικά¹⁶ μέχρι και το 1757, ήταν μια απλή Επισκοπή που υπαγόταν διοικητικά σε μια ενιαία Μητρόπολη της οποίας η έδρα ήταν στη γειτονική Λάρισα. Μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα διακόνησαν τη Δημητριάδα τριάντα Επίσκοποι, που η εκλογή τους γινόταν από μια τοπική Σύνοδο με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Λαρίσης, ενώ από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και έπειτα τον λόγο έχει η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Το 1757 ο ζαγοριανός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικο¹⁷ Γ' αποσπά την Επισκοπή Δημητριάδος από τη Μητρόπολη Λάρισας, προάγοντάς την σε Αρχιεπισκοπή με έδρα της την Ζαγορά. Από το 1794 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γεράσιμος¹⁸ Γ' την προβιβάζει σε Μητρόπολη, τοποθετώντας πρώτο Μητροπολίτη τον Αθανάσιο Κασσαβέτη¹⁹ με τίτλο προσαγόρευσης «Δημητριάδος και Ζαγοράς υπέρτιμος και έξαρχος Πελασγών», ο οποίος έμεινε στον Μητροπολιτικό θρόνο έως και το 1822. Από το 1822 μέχρι και το 1858, μέσα σε τριάντα έξι χρόνια, περνούν από την περιοχή της Μαγνησίας οκτώ μητροπολίτες, που δυστυχώς δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε.

Από το 1858 εκλέγεται Μητροπολίτης Δημητριάδος ο Δωρόθεος Σχολάριος²⁰ του οποίου η ενθρόνισή του συμπίπτει με την ανοικοδόμηση της νέας πόλης του Βόλου. Ο Δωρόθεος ήταν ιεράρχης που αγωνίστηκε για την ενότητα, την ομοψυχία και τη μόρφωση του ποιμνίου του, δημιουργώντας σχολεία με δαπάνες της τοπικής εκκλησίας ή με εκούσιες συνδρομές των πολιτών, ή και δίδακτρα όσων είχαν να πληρώσουν. Αγωνίστηκε με πρωταρχικό του καθήκον την εντατικοποίηση των προσπαθειών για την εκπαίδευση των νέων της περιοχής. Έμεινε στο Μητροπολιτικό θρόνο έως και το 1870, οπότε το Οικουμενικό Πατριαρχείο τον μετέθεσε στη Μητρόπολη Λαρίσης, άλλα για κάποιους λόγους εκεί δεν έγινε δεκτός.

¹⁶ Βλ. Δημήτριος Τσιλιβίδης, «Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία Μαγνησίας», στο *Βόλος 1881 – 1955*, ά.π., σελ. 183.

¹⁷ Βλ. «Καλλίνικος Γ'» στην *Εγκυκλοπαίδεια Δομή*, τ. 13^{ος}, σελ. 37.

¹⁸ Βλ. «Γεράσιμος Γ'» στην *Εγκυκλοπαίδεια Δομή*, τ. 6^{ος}, σελ. 320.

¹⁹ Βλ. *Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος*, <https://imd.gr/>

²⁰ Βλ. Νικόλαος Παπαθεοδώρου, Αθ., «Δωρόθεος Σχολάριος, ο Μητροπολίτης που δεν γνώρισε το ποιμνίο του», ηλ. φύλ. Ημερησίας εφημερίδας *Ελευθερία* της Λάρισας, αριθμ. ηλ. φύλ. 21/10/2015 (ημ. πρόσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:15).

Το 1870 αναλαμβάνει Μητροπολίτης Δημητριάδος ο Γρηγόριος Φουρτουιάδης²¹, του οποίου η πρώτη περίοδος ποιμαντορίας του σημαδεύτηκε από τις εντάσεις που προκάλεσαν τα επαναστατικά κινήματα του 1878, όταν ακόμα και τα μοναστήρια της περιοχής έγιναν προμαχόνες του απελευθερωτικού αγώνα²². Ο Γρηγόριος, μετά την καταστολή των κινήματων από τους Τούρκους, εξορίζεται μέχρι και την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881, οπότε επιστρέφει στην έδρα του. Με την επιστροφή του ανεγείρει τέσσερις ενοριακούς ναούς, απαραίτητους λόγω χάρη της σταθερής αύξησης του πληθυσμού του Βόλου.

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης ποιμαντορίας του Γρηγορίου λαμβάνει χώρα ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος²³ του 1897, που η περιοχή του Βόλου γνωρίζει μια δεύτερη τουρκική κατοχή²⁴ υπό τον στρατηγό Ετέμ Πασά²⁵, η οποία θα κρατήσει για ένα χρόνο. Η τοπική εκκλησία κατά το διάστημα αυτό ανέπτυξε φιλανθρωπική και πατριωτική δραστηριότητα. Ο Μητροπολίτης Γρηγόριος απεβίωσε το 1907.

Το 1907 εκλέγεται Μητροπολίτης Δημητριάδος ο Γερμανός Μαυρομάτης²⁶. Κατά τη διάρκεια της ποιμαντορίας του Γερμανού, ξεσπούν κάποια γεγονότα που συγκλονίζουν την περιοχή του Βόλου καθώς και το πανελλήνιο μέσα από τον τύπο της εποχής. Ξεσπούν τρία ζητήματα τα οποία είναι τα εξής. Πρώτο, το «Αθείκό» το οποίο σχετίζεται με το Παρθεναγωγείο του Αλέξανδρου Δελμούζου και το Εργατικό Κίνημα, όπου σχετίζονται με το γλωσσικό ζήτημα σχετικά με την καθιέρωση της Δημοτικής Γλώσσας. Δεύτερο, το Ψαλτικό Ζήτημα (1908 – 1909), το οποίο δεν είναι ευρέως γνωστό

²¹ Βλ. Δημήτριος Τσιλιβίδης, *Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία Μαγνησίας*, στο «Βόλος 1881 – 1955», σελ. 185, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004.

²² Βλ. Γιώργος Θωμάς, «Τα επαναστατικά κινήματα στον Βόλο και στο Πήλιο τον 19^ο αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955, ό.π.*, σελ. 41.

²³ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος ήταν μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Ελλάδας το 1897. Άμεση αφορμή ήταν το Κρητικό Ζήτημα, στο οποίο η Ελληνική πλειοψηφία της Οθωμανικής επαρχίας της Κρήτης επιθυμούσε την Ένωση με την Ελλάδα. Χαρακτηρίστηκε ως «ατυχής», διότι η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να ξεκινήσει ένα πόλεμο εξαιτίας των μειονεκτημάτων της, όπως μια ελληνική κοινωνία σε βαθιά κρίση, μια οικονομία κατεστραμμένη, έναν κομματικό σχηματισμό σε κατάρρευση και άνοδο του εθνικισμού (μίζη αλυτρωτισμού και Μεγάλης Ιδέας). Η πτώχευση του 1893 έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην μειονεκτική θέση της Ελλάδος έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε επίπεδο στρατιωτικής διοίκησης και οργάνωσης. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Α. Εδιπίδης, «Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897» στο *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ηλίου*, τ. 6^ο, σελ. 662 – 667 καθώς Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. 8^ο, κεφάλαιο Γ και Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Δ, «Ο «ατυχής» πόλεμος του 1897», ηλ. φύλ. Εφημερίδας Καθημερινής, αριθμ. ηλ. φύλ. 25/05/2015 (ημ. πρόσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:00) <http://www.kathimerini.gr/815952/gallery/epikairothta/ereynes/o-atychs-polemos-toy-1897>.

²⁴ Στις 20 Απριλίου του 1897 καταλήφθηκε ο Βόλος για δεύτερη φορά από τους Τούρκους. Η κατοχή διήρκεσε μέχρι και τις 25 Μαΐου του 1898. Βλ. Χρήστος Φώτου, «Οι θεσσαλικοί σιδηρόδρομοι», στο *Βόλος 1881 – 1955, ό.π.*, σελ. 97.

²⁵ Βλ. «Ετέμ Πασά» στην *Εγκυκλοπαίδεια Δομή*, τ. 9^ο, σελ. 527.

²⁶ Βλ. Δημήτριος Τσιλιβίδης, «Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία Μαγνησίας» στο *Βόλος 1881 – 1955, ό.π.*, σελ. 186.

στη βιβλιογραφία, σχετίζεται με το ζήτημα του «καισαροπαπισμού και παποκαισαρισμού²⁷», ένα ζήτημα σχέσεων κράτους και Εκκλησίας, όπου η τοπική εκκλησία συγκρούεται με τα κατά τόπους δημοτικά συμβούλια για τον διορισμό και την πληρωμή των ψαλτών και νεωκόρων. Τρίτο και τελευταίο, την αλλαγή του εκκλησιαστικού ημερολογίου.

Η ποιμαντορία του Γερμανού, εκτός από τα ζητήματα αυτά, δοκιμάστηκε από πολέμους (Βαλκανικοί, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, μικρασιατική εκστρατεία), από κατοχή και αποκλεισμό του λιμανιού και της πόλης από τις συμμαχικές δυνάμεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1917, καθώς και από περιόδους κοινωνικής δυστυχίας, όπως πείνας και λοιμού, ιδιαίτερα μετά την άφιξη χιλιάδων προσφύγων, τόσο το 1917, όσο και της μικρασιατικής καταστροφής το 1922 – 1923. Η αρχιερατεία του σημαδέυτηκε από ρήξεις με το μεγαλύτερο μέρος του ποιμνίου του, από προσφυγές σε πολιτικά δικαστήρια, από δύο αποτυχημένες προσπάθειες αναρρίχησης στον αρχιεπισκοπικό θρόνο Αθηνών (1917 και 1923) και την προσχώρησή του στους παλαιοημερολογίτες το 1935, οπότε παύεται από Μητροπολίτης Δημητριάδος.

Πολιτισμός εν Βόλω

Η τοπική κοινωνία, στα τέλη 19^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα, δεν είχε την πολυμορφία και το ευρωπαϊκό ύφος άλλων σύγχρονων ελληνικών πόλεων. Η κοινωνική ζωή του Βόλου δομήθηκε μακριά από τα ισχύοντα ευρωπαϊκά πρότυπα του 19^{ου} αιώνα και αρχικά ακολούθησε τα οθωμανικά – τουρκικά κοινωνικά πρότυπα γιατί δεν είχε αναδειχθεί έως τότε κάποια σταθερή ηγετική κοινωνική τάξη, με ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Κάτι τέτοιο ήταν φυσικό, γιατί η οθωμανική – τουρκική κυριαρχία στη Θεσσαλία είχε μεγαλύτερη διάρκεια από τις άλλες πόλεις της απελευθερωμένης νότιας ελληνικής επικράτειας. Παρόλα αυτά, σύντομα οι Πηλιορείτες της διασποράς, που επέστρεψαν στην Μαγνησία, αν και με μεγάλη δυσκολία, επιβλήθηκαν στους παραδοσιακούς προκρίτους και έτσι σταδιακά η τοπική κοινωνία άρχισε να εξευρωπαϊάζεται με ιδιαίτερα γοργούς ρυθμούς.

Με την πάροδο των χρόνων, βλέπουμε την περιοχή της Μαγνησίας και συγκεκριμένα του Βόλου, να αλλάζει και να μεταμορφώνεται σε κοιτίδα πολιτισμού και μιας μεγάλης πνευματικής ανέλιξης και προόδου. Καρποί της ανάπτυξης αυτής ήταν, η οικονομική ακμή, η δημιουργία υποδομών, η

²⁷ Ο παποκαισαρισμός είναι η προσπάθεια της Εκκλησίας (θρησκείας) να ασκεί και πολιτική εξουσία ή να υποκαθιστά την πολιτική εξουσία, και η Πολιτεία να υποτάσσεται στην Εκκλησία. Ενώ το αντίθετο είναι το φαινόμενο του καισαροπαπισμού. Βλ. Χαρίλαος Καραγκούνης, Κ., «Το Ψαλτικό Ζήτημα στην περιοχή της Μαγνησίας», ηλεκτρονικά πρακτικά, <http://tomeaspsaltikis.gr/wp-content/uploads/2017/12/volos-conference-2016-proceedings-final.pdf>, του Β' Διεθνούς Μουσικολογικού και Διεπιστημονικού συνεδρίου του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Βόλος 2017, σελ. 196 – 202.

ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, η μετακίνηση και εισροή ανθρώπινου δυναμικού και η εγκατάσταση στην πόλη ανθρώπων του εμπορίου, του οικονομικού κεφαλαίου, γεγονός που βοήθησε στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας και βιομηχανίας στην περιοχή (το λιμάνι βοηθούσε πολύ σε κάτι τέτοιο), όπως και η εγκατάσταση ανθρώπων του πνεύματος και των τεχνών, κάτι που συντέλεσε στη διαμόρφωση μιας νέας ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας. Παράλληλα, η κοινωνία της πόλης του Βόλου δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για θέματα παιδείας και πολιτισμού, ανάμεσα στα οποία, και η μουσική (κοσμική και εκκλησιαστική), που ενδιαφέρει άμεσα την παρούσα εργασία.

Επιπλέον, αμέσως μετά την απελευθέρωση, ιδρύονται στο Βόλο διάφοροι πνευματικοί και καλλιτεχνικοί σύλλογοι, οι οποίοι, ασχέτως της διάρκειά τους, έτυχαν σοβαρής στήριξης από την τοπική κοινωνία, παρουσιάζοντας αξιόλογη δράση. Η ύπαρξη του θρησκευτικοφιλολογικού συλλόγου οι «Τρείς Ιεράρχες», που συγκροτήθηκε από τον πυρήνα του «Αναγνωστηρίου», το οποίο δημιουργήθηκε από τον Ζωσιμά Εσφιγμενίτη, και της κυκλοφορίας των δύο εκδόσεών του, του ημερολογίου «Φήμη» και του περιοδικού «Προμηθεύς» από το 1885, η ίδρυση του «Φιλολογικού Συλλόγου Βόλου» το 1875, της «Φιλοπροόδου Εταιρείας» το 1892, η ανεκτίμητη προσφορά ντόπιων λογίων και ερευνητών μεγάλου αναστήματος, η έκδοση στο Βόλο πλούσιου έντυπου υλικού (εφημερίδες, περιοδικά) καθώς και η φιλοπροόδη στάση των εκδοτών τους, αναδεικνύουν σταδιακά την πόλη σε κέντρο γραμμάτων και πολιτισμού²⁸.

Μουσική εν Βόλω

Η μουσική ζωή στην νεόδμητη πόλη του Βόλου κινείται μέσα σε «τρεις άξονες²⁹», «άξονες με την έννοια του αισθητικού προσανατολισμού και της λειτουργικότητας, μέσα σ' ένα χώρο αλληλεπιδράσεων». Ο ένας άξονας είναι η λόγια ελληνική εκκλησιαστική παράδοση, η «Ψαλτική Τέχνη», η λεγόμενη Βυζαντινή Μουσική για την οποία θα κάνουμε ιδιαίτερο λόγο στα επόμενα. Δεύτερος άξονας είναι η κοσμική³⁰ παραδοσιακή και λαϊκή μουσική, που ακολουθεί την μετάβαση της κοινωνίας από την αγροτική στην αστική της μορφή. Τρίτος άξονας, που καταδεικνύει την ιδιαιτερότητα του Βόλου, η ισχυρή παρουσία της λαϊκής ευρωπαϊκής μουσικής (καφέ κονσέρτ, καφέ σαντάν, καντάδα, λαϊκή

²⁸ Βλ. Μαρία Σπανού, *Η Φιλαρμονική του Βόλου και η μουσική κίνηση της πόλης*, σελ. 16, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2003.

²⁹ Βλ. Κωστής Δρυγιαννάκης, «Μουσικός πολιτισμός του Βόλου στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955*, ό.π., σελ. 239.

³⁰ Κοσμική Μουσική: Είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για διαφοροποίηση με το οτιδήποτε Εκκλησιαστικό. Γιατί με τον όρο της «κοσμικής» μουσικής εννοούμε την μουσική που έχει σκοπό την διασκέδαση του κόσμου και όχι την προσευχή.

πολυφωνία, κ.τ.ό.) αλλά και της έντεχνης κλασικής μουσικής³¹.

Πριν την απελευθέρωση, αλλά και μετά, παρατηρείται μια μουσική και καλλιτεχνική κίνηση, που εστιάζεται στα εξής: «Το χειμώνα, η μουσική δραστηριότητα περιοριζόταν στα λεγόμενα «καφέ αμάν». Οι λαϊκοί μουσικοί έπαιζαν κλαρίνο³², βιολί, λαούτο και σαντούρι, παρουσιάζοντας ρεπερτόριο μουσικής «α λα τούρκα». Το καλοκαίρι κυρίως μετά το 1881 παρατηρούνται μικροί περαστικοί όμιλοι, Ιταλών ή Αυστριακών, που έστηναν εξέδρες στην παραλία μπροστά από τα υπαίθρια παραλιακά καφενεία, παίζοντας πιάνο, βιολί ή βιολοντσέλο, με ρεπερτόριο ιταλικές όπερες και οπερέτες, βιενέζικα βαλσάκια, αργεντινικά τάγκο και άλλα. Οι βολιώτες ενθουσιάζονταν με το πρόγραμμα αυτών των «καφέ – κονσέρτ» και τους οπερατικούς θιάσους που έδιναν ένα χαρακτήρα εύθυμο και έφερναν έναν αέρα κοσμοπολίτικο». Εν τούτοις, δεν ήταν σπάνιο το φαινόμενο, κυρίως στα ηλιορείτικα πανηγύρια, ζουρνάδες με συνοδεία πιάνου, να παίζουν κομπαρσίτες και άλλα γνωστά κλασικά κομμάτια, τα οποία το κοινό χόρευε και αποδέχονταν με ιδιαίτερη ευχαρίστηση.

Η θεμελίωση και λειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Βόλου από το 1897, η δημιουργία Φιλαρμονικών ήδη πριν το 1900, η ίδρυση της «Μουσικής Εταιρείας Βόλου» το 1901, οι συχνές επισκέψεις ευρωπαϊκών μελοδραματικών θιάσων και θεατρικών σχημάτων, τα δημοτικά και ιδιωτικά ωδεία, οι μαντολινάτες, η σημαντική χορωδιακή κίνηση και τα όμοια, διαμορφώνουν καθοριστικά την μουσική ζωή της πόλης.

Ψαλτική Τέχνη εν Βόλω

Αν και η περιοχή της Μαγνησίας είναι σχετικά απομακρυσμένη από τα κέντρα της Ορθοδοξίας όπου η Ψαλτική Τέχνη γνώρισε μεγάλη άνθιση (Κωνσταντινούπολη, Άγιον Όρος και Σμύρνη), εντούτοις, η δυναμική αυτών των μουσικών κέντρων κέντρισε το ενδιαφέρον των κατοίκων της Μαγνησίας. Ήδη από τον 18^ο αιώνα χάρη στην ανάκαμψη του εμπορίου, των τεχνών και των γραμμάτων και στην οργανωμένη παρουσία μιας συγκροτημένης εκκλησιαστικής κοινότητας, καλλιεργήθηκε το έδαφος για μορφωτικές και καλλιτεχνικές επαφές τόσο με την Κωνσταντινούπολη όσο και το Άγιον Όρος.

Η Εκκλησιαστική Μουσική της Μαγνησίας³³ κατά τους περασμένους αιώνες έχει στενή σχέση με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τη μοναστική κοινότητα του Άθω. Οι δύο αυτοί πόλοι ανάπτυξης

³¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Θόδωρος Χατζηπανταζής, *Της ασιάτιδος Μούσαι ερασταί*, Στιγμή, Αθήνα 198

³² Δέσποινα Μαζεράκη, *Το Λαϊκό Κλαρίνο στην Ελλάδα*, δεύτερη έκδοση, Κέδρος, Αθήνα 1984

³³ Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης, Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», Αφιέρωμα στο 34^ο – 35^ο τεύχος της Τριμηνιαίας Περιοδικής Εκδόσεως του Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου «Εν Βόλω», Βόλος 2009 (Ιούλιος – Δεκέμβριος), σελ. 14-15.

και καλλιέργειας της Ψαλτικής Τέχνης επηρέασαν με το βυζαντινό μέλος στην περιοχή της Μαγνησίας, ενώ τροφοδοτήθηκαν και οι ίδιοι με έμφυχο υλικό προερχόμενο από αυτή. Πολλοί μαγνησιώτες εγκαταστάθηκαν στην Πόλη και στο Όρος, διαδραματίζοντας πρωτεύοντα ρόλο στη διακονία της Εκκλησιαστικής Μουσικής, ψάλλοντας, διδάσκοντας, μελοποιώντας, αντιγράφοντας μουσικούς κώδικες ή και χρηματοδοτώντας τη συγκρότηση μουσικών χειρογράφων.

Η Ψαλτική Τέχνη της Μαγνησίας έχει δεχθεί επιδράσεις από τις εξής τρεις κορυφαίες ψαλτικές παραδόσεις:

Κωνσταντινουπολίτικη Πατριαρχική Παράδοση: Οι στενές σχέσεις της Μαγνησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο καθιστούν γνωστούς στην τους Πρωτοψάλτες, Λαμπαδάρους, και Δομέστικους της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, συμβάλλουν στη διάδοση των έργων τους και στην καθιέρωση εδώ του λεγόμενου Πολίτικου³⁴ ψαλτικού ύφους και γενικότερα του πατριαρχικού τελετουργικού. Μάλιστα, πολλοί μαγνησιώτες καταφεύγουν στην Πόλη για σπουδές στην Εκκλησιαστική Μουσική, με διακαή πόθο να γίνουν «ακουσταί» των Ψαλτών του Οικουμενικού Θρόνου, όπως ο Κωνσταντίνος Σακελλαρίδης, ο Θετταλομάγνης (1835 ή 1838/9 - 1890), ο Γεώργιος Ψυχούλης, ο Σίφνιος (1846 - 1926), Μήτρος (Μήτρου) Δημήτριος (1907 - 1980) καθώς και άλλοι. Από την άλλη πλευρά, οι ανταλλαγές και εκδιώξεις των Ρωμιών, αργότερα, από την Κωνσταντινούπολη, φέρνουν πολλούς πρόσφυγες ψάλτες και μουσικοδιδασκάλους στη Μαγνησία και γίνονται αφορμή για να εμπλουτιστεί ποσοτικά και ποιοτικά το ιεροψαλτικό δυναμικό της περιοχής, όπως ο Βασίλειος Παπαδόπουλος³⁵ και Αλέξανδρος Μαργαριτόπουλος (βλ. υποσημ. 67).

Αγιορείτικη Ψαλτική Παράδοση: Η ακτινοβολία του Αγίου Όρους και η κατά περιόδους έξαρση των τάσεων μοναχισμού, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αμφίδρομου ρεύματος, το οποίο τροφοδοτεί τον Άθω με μοναχούς ή απλούς επισκέπτες και τη Μαγνησία με καλούς ψάλτες, φορείς του λεγόμενου αγιορείτικου ψαλτικού ύφους. Έτσι, η ντόπια ψαλτική παράδοση ανανεώνεται, το ρεπερτόριό της και το τελετουργικό των Ακολουθιών εμπλουτίζονται και προσαρμόζονται σε αγιορείτικα πρότυπα. Οι επιρροές αυτές παίζουν καθοριστικό ρόλο και στη διαμόρφωση του ήθους της μαγνησιώτικης εκκλησιαστικής μουσικής.

Σμυρναίικη Ψαλτική Παράδοση: Η τελευταία καταφτάνει σε μικρή κλίμακα μέσω των

³⁴ Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης, Χαρίλ., «Επιρροές της νεότερης Κωνσταντινουπολίτικης Ψαλτικής Παραδόσεως. Η περίπτωση της Θεσσαλικής Μαγνησίας», εισήγηση στο Συνέδριο: *Η Κωνσταντινούπολη στην Ιστορία και την Λογοτεχνία* (13 - 14 Μαΐου 2016), που διοργάνωσε ο Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών Αθηνών, υπό έκδοση στα πρακτικά του Συνεδρίου.

³⁵ Βλ. Παναγιώτης Καραγκούνης, Κ., «Η Ψαλτική Οικογένεια Παπαδοπούλου: Βασίλειος, Πρόδρομος και Παντελής Παπαδόπουλος. Βίος και έργο», πτυχιακή εργασία του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα 2017.

ποικίλων ανταλλαγών της Μαγνησίας με τη Μικρά Ασία και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, όμως μετά τον μικρασιατικό ξεριζωμό τα κύματα των προσφύγων μεταφέρουν ευρύτερα την σμυρναϊκή ψαλτική παράδοση, η οποία συμβάλει στη διαμόρφωση του τοπικού εκκλησιαστικού μουσικού ιδιώματος, όπως ο Δημήτριος Παπαδόπουλος (1919 – 2006)³⁶.

Η ζύμωση όλων των παραπάνω ψαλτικών – καλλιτεχνικών ρευμάτων άφησε ως προίκα στη Μαγνησία ένα χαρακτηριστικό τοπικό ψαλτικό ύφος³⁷. Θα το χαρακτηρίζαμε ως περισσότερο γοργό – εύρυθμο, έχοντας μια ευκρίνεια στην άρθρωση των λέξεων. Στο τοπικό ψαλτικό ύφος παρατηρούμε μικρής εκτάσεως ποιοτικές αναλύσεις αλλά παρ' όλα αυτά να μην στερείται των ποιοτικών αναλύσεων δίχως να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «στεγνό». Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ψαλτικές παραδόσεις, δεν παρατηρείται το φαινόμενο της σχολαστικής εκτέλεσης των μουσικών έλλξεων.

Η καταγραφή της ψαλτικής παράδοσης της Μαγνησίας, με σύγχρονες μεθόδους, έρευνας, όπως αυτές καθορίζονται από τις επιστήμες της μουσικολογίας και της μουσικής ανθρωπολογίας, ορίζει με σαφήνεια δύο περιόδους άνθισης της Ψαλτικής Τέχνης. Οι περίοδοι αυτοί δεν είναι άσχετοι με τις γενικότερες ιστορικές συνθήκες στην Ελλάδα αλλά και τις καλλιτεχνικές εξελίξεις που συμβαίνουν στην Εκκλησιαστική Μουσική κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα (αλλαγή μεθόδου σημειογραφίας των μελών, πρώτες τυπογραφικές – εκδοτικές προσπάθειες, εξωτερικές επιδράσεις από ανατολικά ή δυτικά μουσικά συστήματα, αλλαγή ρεπερτορίου και συντόμευση του χρόνου των εκκλησιαστικών Ακολουθιών).

Α' Περίοδος Ακμής (μέσα 17^{ου} έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνας): Κατά την οθωμανική περίοδο η Ψαλτική γνωρίζει άνθηση στην περιοχή της Μαγνησίας, ιδίως κατά το διάστημα μεταξύ των μέσων του 17^{ου} και των μέσων του 19^{ου} αιώνα. Στις χειρόγραφες εκκλησιαστικές μουσικές πηγές μαρτυρούνται μελουργοί, μουσικοδιδάσκαλοι, ιεροψάλτες, κωδικογράφοι, ακόμη και κτήτορες χειρογράφων εκκλησιαστικής μουσικής, οι οποίοι έδρασαν στην Μαγνησία, αλλά έγιναν ευρύτερα γνωστοί με τη διάδοση των έργων τους (μελοποιήσεις, χειρόγραφα, μαθητές) ή ακόμη έφυγαν από τη Μαγνησία, διαπρέποντας στα μεγάλα εκκλησιαστικά κέντρα της Κωνσταντινούπολης, του Αγίου Όρους, του Σινά και αλλού.

Η Δημητριάδα, ο Αλμυρός, τα μεγάλα χωριά του Πηλίου, κυρίως η Ζαγορά και η Μακρυνίτσα, αλλά και ο Άγιος Λαυρέντιος, η Δράκεια, το Προμύρι, η Κουκουράβα καθώς και οι

³⁶ Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης, Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ. 58

³⁷ Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης, Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ. 16.

Βόρειες Σποράδες κυρίως η Σκόπελος και μετέπειτα η Σκιάθος, μνημονεύονται σε σπουδαιότατους μουσικούς κάδικες ως τόποι καταγωγής περίφημων εκπροσώπων της Ψαλτικής Τέχνης την περίοδο αυτή και γίνονται καλοί πρεσβευτές της ντόπιας παράδοσης.

Β' Περίοδος Ακμής (α' - δ' τέταρτο του 20^{ου} αιώνα): Μετά την πρώτη ακμή ακολουθεί, όπως είναι νόμος στην τέχνη, ένα διάστημα μισού και πλέον αιώνα, για το οποίο δεν παραδίδονται πολλά στοιχεία, που να φανερώνουν ιδιαίτερη άνθιση της μαγνησιώτικης ψαλτικής παράδοσης. Έτσι φτάνουμε στο α' τέταρτο του 20^{ου} αιώνα όταν γίνονται διάφορες ζυμώσεις για την ψαλτική. Ο ερχομός στην Αθήνα από την Κωνσταντινούπολη του μουσικοδιδασκάλου και μουσικολόγου ερευνητή Κωνσταντίνου Ψάχου³⁸ σηματοδοτεί την αύξηση του ενδιαφέροντος για μελέτη και σπουδή της Ψαλτικής Τέχνης και η Μαγνησία δεν μένει αμέτοχη σ' αυτά.

Κατά την εν λόγω περίοδο, η Ψαλτική Τέχνη βρίσκεται παραγκωνισμένη, όπως και άλλες εγχώριες μουσικές, και ξεχασμένη από την πολιτεία διότι η Βυζαντινή μουσική, όπως την αποκαλούσαν οι υποστηρικτές³⁹ της Ευρωπαϊκής Μουσικής, θεωρούνταν ως παρακμιακό μουσικό είδος, ένα κατάλοιπο⁴⁰ της οθωμανικής – τουρκικής περιόδου. Η Βυζαντινή Μουσική χαρακτηριζόταν ως ένα συνονθύλευμα ιουδαϊκών, αραβικών και τουρκικών δανείων, ενώ θεωρούσαν πως η ευρωπαϊκή πολυφωνία αποτελεί συνέχεια της «Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής».

Ο ερχομός του Βασιλιά Γεωργίου Α', από τη Δανία στην Αθήνα το 1863, σηματοδοτεί και την έλευση της τετραφωνίας στην ελληνική επικράτεια από επιθυμία και απαίτηση του ίδιου και το χειρότερο την εισαγωγή⁴¹ της στην Ορθόδοξη εκκλησιαστική λατρευτική πράξη. Όμως, και πολύ πριν την έλευση του βασιλιά, η επιστροφή των αποδήμων ελλήνων στην Ελλάδα γίνεται αιτία να εισαχθούν εδώ δυτικόφερτες πολυφωνικές χορωδιακές συνήθειες, διότι υποστήριζαν ότι η Ψαλτική Τέχνη ήταν φτωχή και απλοϊκή μουσική και ότι η μουσική αμάθεια ή ημιμάθεια των ψαλτών και οι

³⁸ Ο Κωνσταντίνος Ψάχος ήταν Έλληνας λόγιος, παιδαγωγός, βυζαντινολόγος, μουσικός, συνθέτης, πρωτοψάλτης και μουσικολόγος. Ήταν μια σημαντική προσωπικότητα που έδρασε και επηρέασε την μουσική κουλτούρα της Μικράς Ασίας. Ο Ψάχος ιδρύει το 1904 στην Αθήνα τη Σχολή Βυζαντινής Μουσικής του Ωδείου Αθηνών, διδάσκει σε διάφορους μαθητές, ερευνά και μελετά τις μουσικές πηγές, δημοσιεύει βιβλία και επιστημονικά άρθρα. Βλ. Γρηγόριος Αναστασίου, «Κωνσταντίνος Ψάχος», στην *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*, constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaId=11060 (ημ. προσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:45)

³⁹ Βλ. Θόδωρος Χατζηπανταζής, *Της ασιατίδος Μούσαι ερασταί*, Στιγμή, Αθήνα 1986, σελ 38

⁴⁰ Στο βιβλίο του κ. Χατζηπανταζή «Της ασιατίδος Μούσαι ερασταί», γίνεται αναφορά ότι οι Ιεροψάλτες της εποχής σύγκριζαν στα Καφέ Αμάν και πολλοί υποστηρικτές της Ευρωπαϊκής Μουσικής ακόμα και ο έντυπος τύπος της εποχής κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια ταύτισης της Ψαλτικής Τέχνης με το Καφέ Αμάν προκειμένου να θεωρηθεί η πρώτη ως κατάλοιπο της Οθωμανικής – Τουρκικής περιόδου. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Θόδωρος Χατζηπανταζής, *ό.π.*, σελ 35.

⁴¹ Βλ. Θόδωρος Χατζηπανταζής, *ό.π.*, σελ. 34 – 35

«αμανετζίδες⁴²» ψάλτες «κατακρευογούν» την εκκλησιαστική λατρεία.

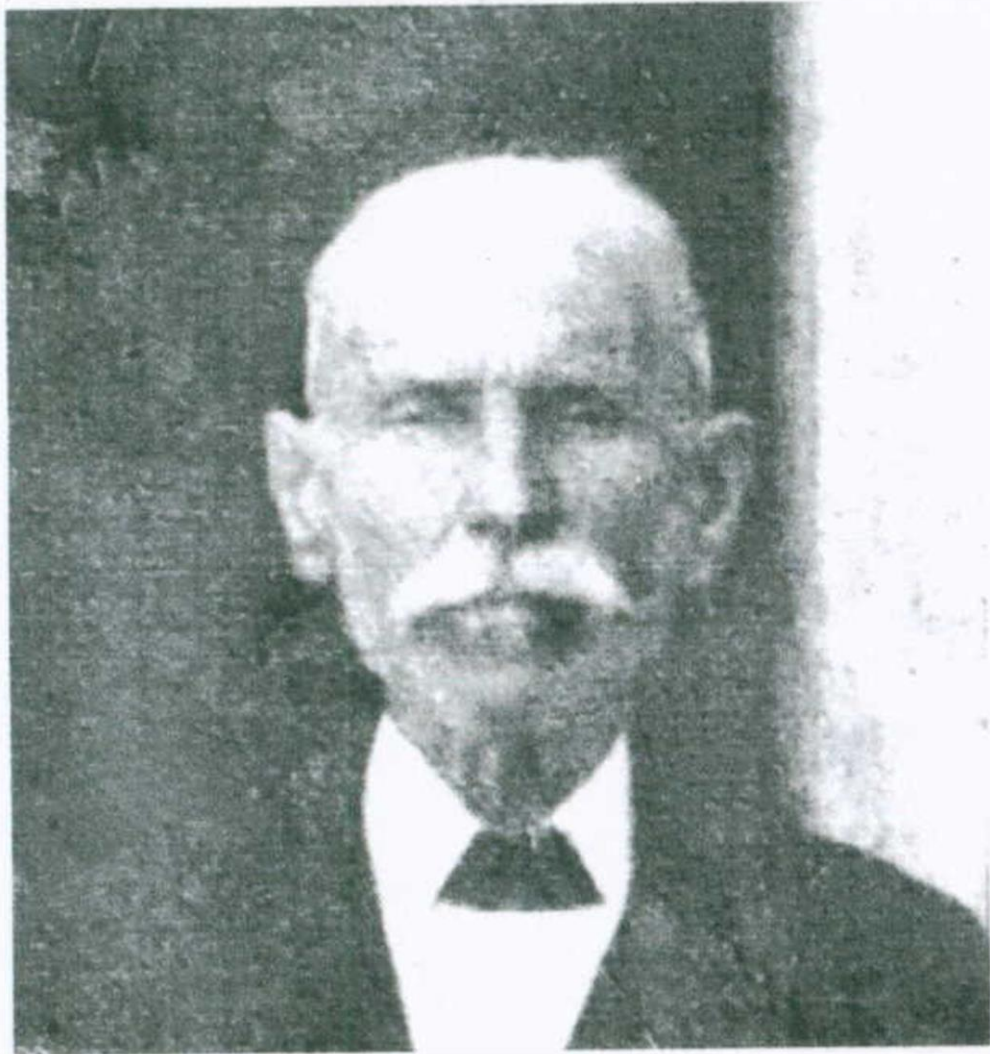
Όπως ήταν φυσικό, ο κλήρος, αφού δεν μπορούσε να ξεφύγει από τις επιταγές της εποχής, άρχισε να υιοθετεί τα πρότυπα αυτά, εντάσσοντάς τα στη λατρευτική και λειτουργική πρακτική. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Μαγνησία, κατά την περιφορά του Επιταφίου αντί να ψάλλουν τα Εγκώμια οι ιεροψάλτες, πολλές φορές, ένα γραμμόφωνο έπαιζε δυτικά ρέκβιεμ ή κάτι αντίστοιχο, άλλες πάλι φορές τα Εγκώμια ψάλλονταν από πολυφωνικές και μικτές.

Μέσα σ' όλη αυτή την αναταραχή και σύγκρουση των μουσικών ρευμάτων, τέθηκε το θέμα για την επιμόρφωση των ιεροψαλτών και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, αφού εξέτασε την όλη κατάσταση, έλαφε την απόφαση να δημιουργηθούν κατά τόπους Σχολές Ψαλτικής για την κατάρτιση των ιεροψαλτών, τη διατήρηση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής και την αποφυγή άλλων καινοτομιών.

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος είναι ο άνθρωπος που την συγκεκριμένη χρονική περίοδο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διάδοση της Ψαλτικής Τέχνης στη Μαγνησία, στην καλλιέργεια εδώ του «πατριαρχικού» ύφους, στη συνέχιση του βυζαντινού μέλους, στην κληροδότηση μελουρημάτων «υψηλής» καλλιτεχνικής αξίας και στην εκκόλαψη πολλών ικανών ιεροψαλτών. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο θα μελετήσουμε ιδιαίτερα το πρόσωπο αυτό.

⁴² Βλ. Γιάννης Φιλόπουλος, Εισαγωγή στην Ελληνική πολυφωνική εκκλησιαστική μουσική, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1990.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΝΑΣ ΠΗΛΕΙΟΡΕΪΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΛΟΥΡΓΟΣ
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟ

Α' ΜΕΡΟΣ: ΒΙΟΣ (1858 – 1931)

Καταγωγή – Γένος

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος⁴³, γεννήθηκε στις 5 Δεκεμβρίου του έτους 1858, στον Άνω Βόλο, ένα από τα κεφαλοχώρια του Πηλίου, κοντά στο Βόλο. Απεβίωσε στις 5 Αυγούστου του έτους 1931, σε ηλικία 73 χρονών⁴⁴. Ο πατέρας του ονομαζόταν Δημήτριος Κοντός. Δυστυχώς, δεν βρέθηκαν στοιχεία για τη μητέρα του. Το πατρικό του, ένα γωνιακό σπίτι όπου μεγάλωσε και πέρασε τα παιδικά του χρόνια, βρισκόταν στην περιοχή του Άνω Βόλου, μεταξύ της πλατείας του χωριού της Ανακασιάς και του λόφου της Επισκοπής. Δυστυχώς, σήμερα, δεν είμαστε σε θέση να υπολογίσουμε με ακρίβεια, την τοποθεσία της πατρικής οικίας του μουσικοδιδασκάλου, γιατί καταστράφηκε ολοσχερώς από το σεισμό του 1955, που έπληξε δριμύτατα την ευρύτερη περιοχή της Μαγνησίας.

Ο Ιωάννης Κοντόπουλος με τη γυναίκα του, την Ευθυμία με καταγωγή από τον Άγιο Λαυρέντιο, η οποία απεβίωσε σε ηλικία 96 ετών, απέκτησαν έξι παιδιά. Το πρώτο, μία κόρη, η Ασήμω, απεβίωσε το 1892 στην ηλικία των 4 χρόνων, όπως προέκυψε από προσωπική επιτόπια έρευνα στο Ληξιαρχείο Βόλου το καλοκαίρι του 2017 (Ληξιαρχική Πράξη Θανάτου 124/1892)⁴⁵. Μετά τον Θάνατο της Ασήμω, το ζευγάρι απέκτησε πέντε ακόμη γιους. Πρώτος, ήταν ο Ανδρέας, γεννημένος το 1882, στρατιωτικός στο επάγγελμα, ο οποίος απέκτησε έξι παιδιά, τέσσερα κορίτσια και δύο αγόρια. Δεύτερος, ήταν ο Κωνσταντίνος, που εργαζόταν ως έμπορος, έχοντας τρία παιδιά, δύο κορίτσια και ένα αγόρι. Ο τρίτος, ονομαζόταν Δημήτριος, έμπορος και αυτός στο επάγγελμα, ο οποίος πέθανε σε νεαρή ηλικία, ενώ η σύζυγός του ήταν έγκυος. Αυτή, έδωσε στο παιδί τους το όνομα, του εκλιπόντος συζύγου της, Δημήτριος. Ο εγγονός αυτός του Ιωάννη Κοντόπουλου, μεγάλωσε με την γιαγιά του στην Τσαγκαράδα, γενόμενος εφοριακός υπάλληλος. Ο τέταρτος γιος, ονόματι Ηλίας, γεννήθηκε το έτος 1897, απέκτησε τέσσερα παιδιά, δύο αγόρια και δύο κορίτσια, και εργαζόταν ως

⁴³ Η σπουδαιότητα του προσώπου φαίνεται και από το γεγονός ότι έχει συμπεριληφθεί στο *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό* του Ηλίου: «ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Αναγνώστης. Μουσικοσυνθέτης βυζαντινής μουσικής (1860-1931). Έγεννήθη εις Άνω Βόλον τῷ Πηλίου καὶ ἀπέθανεν ἐν Βόλῳ. Ἐδιδάχθη τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει. Ἐμελοποίησε σειρὰν μουσικῶν ἀσμάτων, ἐξ ὧν σπουδαιότερα τὰ ἔργα του: «Δοξολογίαι», «Χερουβικά», «Ἀνοιξαντάρια» κλπ. (Χ.Π)», βλ. Χρήστος Παπασταύρου, «Κοντόπουλος Αναγνώστης», στο *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ηλίου*, τόμος 11^{ος}, σελ. 186. Πληροφορίες για τον Κοντόπουλο παρατίθενται και στο *Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής* του Τάκη Καλογερόπουλου: «Κοντόπουλος Αναγνώστης (Άνω Βόλος Πηλίου 1860 – Βόλος 1931) Μελουργός βυζ. Μουσικής, που τη διδάχτηκε στο Άγιον Όρος. Μελοποίησε σειρά εκκλ. Ασμάτων, μεταξύ των οποίων ως σπουδαιότερα αναφέρονται: «Δοξολογίαι», «Χερουβικά», «Ἀνοιξαντάρια» κλπ». Βλ. Τάκης Καλογερόπουλος, «Κοντόπουλος Αναγνώστης» στο *Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*, τόμος 3^{ος}, Εκδόσεις Γιαλλέλης, Αθήνα 1998, σελ. 237.

⁴⁴ Κωνσταντίνος Καραγκούνης, Χαριλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π. σελ. 45.

⁴⁵ Στη Ληξιαρχική Πράξη Θανάτου της Ασήμω, ο Κοντόπουλος δηλώνεται ως Αναγνώστης και όχι ως Ιωάννης.

τραπεζικός υπάλληλος στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος στην Αθήνα. Ο πέμπτος και τελευταίος, ονομαζόταν Βασίλειος, ήταν διορισμένος στους Σιδηρόδρομους Πειραιώς, Αθηνών και Πελοποννήσου (Σ.Π.Α.Π) ως σιδηροδρομικός υπάλληλος, αρχικά στην Πελοπόννησο και μετέπειτα στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών.

Απ' όλα, τα παιδιά και τα εγγόνια του μουσικοδιδασκάλου Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου, κανένα δεν ασχολήθηκε με την Ψαλτική Τέχνη, εκτός από τον εγγονό του Δημήτριο, παιδί του Ανδρέα, του πρωτότοκου γιου του μουσικοδιδασκάλου. Αυτού του Δημήτριου Κοντόπουλου, έχουμε στην διάθεσή μας συνέντευξη την οποία παραχώρησε στις 31 Δεκεμβρίου του 1995 στον Κωνσταντίνο Χ. Καραγκούνη. Από την συνέντευξη αυτή, αντλήθηκαν τα βιογραφικά στοιχεία για τον Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο, που παραθέτουμε στην εργασία αυτή.

Χειροθεσία

Ο Ιωάννης Κοντόπουλος είχε χειροθετηθεί Αναγνώστης⁴⁶, άγνωστο πότε και από ποιόν Μητροπολίτη Δημητριάδος. Όμως, είναι βέβαιο πως χειροθετήθηκε Αναγνώστης πριν το έτος 1883 διότι στη χφ «Ανθολογία» του την οποία την ολοκλήρωσε το 1883, δηλώνει ήδη για μικρό του όνομα το Αναγνώστης, άρα είχε χειροθετηθεί μέχρι την ηλικία των 25 χρονών. Επομένως, πρέπει να χειροθετήθηκε είτε σε μικρή ηλικία κάτω από των 12 χρονών πριν από το 1870 από τον τότε Μητροπολίτη Δημητριάδος Δωρόθεο Σχολάριο (1858 – 1870) είτε μεγαλύτερος μετά το 1870 από τον Μητροπολίτη Δημητριάδος τον Γρηγόριο Φουρτουιάδη (1870 – 1907). Προσωπικά, θεωρούμε πιθανότερο τη δεύτερη εκδοχή. Είναι εντυπωσιακό και ενδεικτικό του χαρακτήρα του ανδρός ότι τον τίτλο του Αναγνώστου τον υιοθέτησε ως μικρό του όνομα, με το οποίο ο ίδιος αντικατέστησε το Ιωάννης, υπογράφοντας ως Αναγνώστης Κοντόπουλος ακόμη και στα δημόσια έγγραφα⁴⁷, δημιουργώντας έτσι, μετά θάνατον, διάφορα γραφειοκρατικά προβλήματα στην οικογένειά του, εξαιτίας της συγχύσεως που προέκυπτε⁴⁸.

⁴⁶ Ο Αναγνώστης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, είναι ένας βαθμός κατώτερου κληρικού, του οποίου η διακονία έχει να κάνει με την ανάγνωση κειμένων από την Αγία Γραφή. Συνήθως, ο βαθμός αυτός, αποτελεί το προπαρασκευαστικό στάδιο για την είσοδο κάποιου στον ανώτερο κλήρο. Πολλές φορές, απονέμεται και στους ιεροψάλτες. Η χειροθεσία γίνεται μόνο από τον Επίσκοπο με την ανάγνωση ειδικής ευχής. Βλ. (πρεσβ.) Γεώργιος Κουγιουμτζόγλου, *Λατρευτικό Εργχειρίδιο/Στοιχεία αγωγής για την τάξη και τη λατρεία της Εκκλησίας, Χρήσιμο Γλωσσάριο*, εκδόσεις Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1998 (<http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/leitoyrgika/glossary.htm#A>). Βλ. ακόμη, (πρεσβ.) Στέφανος Αλεξόπουλος, «Αναγνώστης» στην *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε)*, τόμος Β', Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα, σελ. 325.

⁴⁷ Βλ. Ληξιαρχική Πράξη Θανάτου της κόρης του Ασήμως Κοντοπούλου 192/1892.

⁴⁸ Το γεγονός το μαρτυρεί ο ίδιος ο εγγονός του Δημήτριος Κοντόπουλος στην συνέντευξη που παραχώρησε.

Μαθητεία

Ο μουσικοδιδάσκαλος Κοντόπουλος μαθήτευσε και διδάχθηκε την Ψαλτική Τέχνη κοντά σε κάποιον αγιορείτη Ιερομόναχο, ονόματι Διονύσιο. Δυστυχώς, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε με ακρίβεια πληροφορίες για το πρόσωπο του Διονυσίου⁴⁹, αλλά, ευτυχώς, γνωρίζουμε πως ο Ιερομόναχος Διονύσιος ήταν μαθητής του περίφημου Κωνσταντινουπολίτη μουσικοδιδασκάλου Χουρμουζίου Γιαμαλή του Χαρτοφύλακος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας⁵⁰, ενός εκ των Τριών Διδασκάλων, των εφευρετών της Νέας Μεθόδου Αναλυτικής Σημειογραφίας της Ψαλτικής Τέχνης, κατά το έτος 1814. Την πληροφορία αυτή εντοπίσαμε σ' ένα αυτόγραφο κώδικα του μουσικοδιδασκάλου Κοντόπουλου, ο οποίος μάλιστα έχει εκδοθεί σε φωτοαντιγραφική μορφή από τον γιο του Ηλία Κοντόπουλο, με τίτλο «Μουσικό Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων». Συγκεκριμένα, στο αντιπρολογικό σημείωμα του εκδότου, στην 3η σελίδα (5η σελίδα του βιβλίου, σύμφωνα με την αρίθμηση που έχει στην έκδοση), ο εκδότης σημειώνει: «Ούτος εδιδάχθη την Βυζ. Μουσικήν εκ παιδικής ηλικίας υπό του ιερομον. Αγίου Όρους Διονυσίου, μαθητού του Χουρμουζίου». Το γεγονός της μαθητείας του Αναγνώστη Κοντόπουλου στον Διονύσιο, το μαθητή του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακα, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ιεροψαλτικού του ύφους, το δε γεγονός ότι ο Διονύσιος υπήρξε Ιερομόναχος στάθηκε καθοριστικό και για τη διαμόρφωση του εκκλησιαστικού του ήθους.

Για τους διδασκάλους του Κοντόπουλου, θα τολμήσουμε στο σημείο αυτό και μία υπόθεση την οποία όμως θεωρούμε πολύ βάσιμη. Το παλαιότερο μουσικό αυτόγραφο του Κοντόπουλου, για το

⁴⁹ Στην περιοχή της Μαγνησίας υπήρχαν πολλοί Ιερομόναχοι με το όνομα «Διονύσιος», οι οποίοι έδρασαν γύρω στον ΙΗ' αιώνα αλλά ο κοντινότερος στην χρονολογία του Κοντόπουλου είναι ο Διονύσιος Διαμαντής ή Πασούλης Ιεροδιάκονος Ξηροποταμινός ή Ιερομόναχος εκ Γλώσσης Σκοπέλου. Γλωσσιώτης Ψάλτης, από τον οποίο πολλοί διδάχτηκαν την Τέχνη της Βυζαντινής Υμνωδίας. Ο Διονύσιος διετέλεσε ηγούμενος στην Μονή του Ευαγγελισμού στη Σκιάθο (1896 – 1900). Βλ Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαριλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π. σελ. 35.

⁵⁰ Ο Χουρμούζιος Γεωργίου Γιαμαλής, Χαρτοφύλαξ της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (Μ.Χ.Ε) είναι ένας από τους Τρεις Διδασκάλους, που επινόησαν τη Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας της Ψαλτικής Τέχνης. Γεννήθηκε στη νήσο Χάλκη της Προποντίδος το έτος 1770. Στα πρώτα του βήματα ακολούθησε τους δασκάλους της ψαλτικής, τα Ιάκωβο Πρωτοψάλτη της Μ.Χ.Ε τον Πελοποννήσιο και Γεώργιο Κρήτα. Κατά την διάρκεια της ψαλτικής του σταδιοδρομίας, διακόνησε ως Πρωτοψάλτης στους Ι. Ναούς Αγίου Δημητρίου Ταταούλων, Αγίου Ιωάννου στο Γαλατά και στο Σιναϊτικό Μετόχι του Βαλατά. Αργότερα, πήρε το οφίκιο του Χαρτοφύλακος της Μ.Χ.Ε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επίθετο το οποίο τον συνοδεύει στις χειρόγραφες καταγραφές και τις έντυπες εκδόσεις. Πρόκειται για τον σημαντικότερο «εξηγητή» της Νέας Μεθόδου, διότι η μεταγραφές του είναι ακριβείς και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα μελών του παλαιού και νέου ρεπερτορίου. Ο Χουρμούζιος έχει μεταγράψει το Κρατματάριο και το Μαθηματάριο της Παπαδικής, το Αναστασιματάριο και το Στιχηράριο του Χρυσάφου του νέου, το Στιχηράριο του αρχιερέως Γερμανού Νέων Πατρών, τα Άπαντα του Πέτρου Μπερεκέτου, το παλιό Στιχηράριο, το Αναστασιματάριο και Ειρημολόγιο του Πέτρου Πελοποννήσιου, το Δοξαστάριο του Ιακώβου Πρωτοψάλτου και άλλα πολλά. Οι σπουδαιότερες από τις συνθέσεις του είναι το Μακάριος Ανή σε ήχο πλ. Δ', τα συντετμημένα Ανοιξαντάρια, Στιχηρά, Πολυελέους, Αντίφωνα, Δοξολογίες, Χερουβικά και Κοινωνικά, οκτάηχα Θεοδοκία, Μαθήματα και άλλα. Ο Χουρμούζιος απεβίωσε στην γενέτειρά του, τη Χάλκη, το 1840, έχοντας αναδειχθεί ένας από τους σπουδαιότερους σταθμούς στην ιστορία της εκκλησιαστικής μουσικής. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαριλ., Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών, διδακτορική διατριβή, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Μελέται 7, Αθήνα 2003, σελ. 588.

οποίο ήδη έχουμε κάνει λόγο, είναι ακριβές αντίγραφο ενός μουσικού αυτογράφου, του μουσικοδιδασκάλου Ζήση Γεωρ. Κατσιρέλου⁵¹, το οποίο περιέχει μουσικά μέλη Εσπερινού, Όρθρου και Θείας Λειτουργίας. Είναι γνωστό, όμως, ότι οι μαθητές, συνήθως, αντέγραφαν τα μουσικά χειρόγραφα των διδασκάλων τους, όταν ξεκίναγαν μαθήματα μαζί τους. Μήπως ο Αναγνώστης Κοντόπουλος υπήρξε μαθητής, έστω για μικρό χρονικό διάστημα και του Ζήση Γεωρ. Κατσιρέλου γι' αυτό, αντέγραψε και την «Ανθολογία» του; Σίγουρα πρόκειται για μια ριψοκινδυνευμένη υπόθεση, η οποία χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Οι χρονολογίες γεννήσεως των δύο ανδρών, βέβαια, δεν βοηθούν πολύ την παραπάνω υπόθεση, όμως, πολύ καλά γνωρίζουμε στην ιστορία της Ψαλτικής Τέχνης είναι συνηθισμένο φαινόμενο ο μαθητής να είναι σχεδόν συνομήλικος ή και μεγαλύτερος ηλικιακά από το δάσκαλό του.

Για κάποιο χρονικό διάστημα, ο Κοντόπουλος βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη εργαζόμενος ως υπάλληλος. Του δόθηκε έτσι η ευκαιρία, να καλλιεργήσει σε βάθος την εκκλησιαστική μουσική, ερχόμενος σε επαφή με την ψαλτική παράδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Επιστρέφοντας από την Κωνσταντινούπολη, εγκαταστάθηκε στο Βόλο, έχοντας μια δίολου ευκαταφρόνητη ακίνητη περιουσία, που του επέτρεπε να μην ασχολείται με κάποιο άλλο βιοποριστικό επάγγελμα, παρά μόνο με τη διδασκαλία και μεταλαμπάδευση της Ψαλτικής Τέχνης, με τη μελοποίηση και με τον καταρτισμό μουσικών χειρογράφων ύψιστης αισθητικής και μουσικολογικής αξίας.

Διδασκαλία

Επανερχόμενος ο Κοντόπουλος στην περιοχή της Μαγνησίας, δεν έψαλλε σε κάποιο Ναό ως επίσημα διορισμένος ιεροψάλτης ίσως διότι δεν είχε ιδιαίτερο τάλαντο της φωνής. Παρά ταύτα, είχε ήδη αναγνωριστεί ως ένας δόκιμος μουσικοδιδάσκαλος, μάλιστα, αναφέρεται, μαζί με τον Γεώργιο Ψυχούλη τον επονομαζόμενο Σίφνιο⁵², ως εποπτεύων της Α' Σχολής Βυζαντινής Μουσικής της Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος. Η Σχολή αυτή, ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1923, επί Μητροπολίτου Γερμανού, έκλεισε μέσα σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα, εξαιτίας αδυναμίας πόρων και

⁵¹ Ο Ζήσης Γεωργίου Κατσιρέλος, γεννήθηκε την 01/01/1856 στη Μακρονίτσα και πέθανε στις 25/03/1929. Αναφέρεται ως Ιεροψάλτης του Ι.Ν. του Αγίου Βλασίου γύρω στο 1899 και μαθήτευσε στην Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Αρχαία Δημοτολογία και Οικογενειακή Μερίδα του Δήμου Βόλου και Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ. «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ. 47.

⁵² Γεώργιος Ψυχούλης ο Σίφνιος, γεννήθηκε στις 10 Αυγούστου του 1846 στη Σίφνο και απεβίωσε στις 25 Απριλίου του 1926. Έζησε για καιρό στην Κωνσταντινούπολη, όπου και δίδαχτηκε την Ψαλτική από τον Γ. Ραιδεσινό. Έρθε και εγκαταστάθηκε στην περιοχή του Βόλου μεταξύ των 1900-1905. Έψελνε επί 20 συναπτά έτη στον Ι.Ν. Αγίου Κωνσταντίνου μέχρι και το 1924 και προαιρετικώς στο παρεκκλήσιο της Επισκοπής Βόλου μέχρι και το θάνατό του. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ. 44.

ελλιπούς στήριξης από την τοπική κοινωνία⁵³. Δυστυχώς, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πότε ακριβώς έκλεισε η σχολή, λόγω έλλειψης αρχειακού υλικού, εξαιτίας της καταστροφής του από τους βομβαρδισμούς κατά τον πόλεμο του 1940 και τις καταστροφικές πλημμύρες του 1955 στο Βόλο και στην ευρύτερη περιοχή.

Για το διδακτικό έργο του Κοντόπουλου θα γίνει αναφορά στο Β' Μέρος της εργασίας.

Κοίμηση

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος απεβίωσε στις 5 Αυγούστου του έτους 1931, ημέρα Σάββατο και ώρα 6μμ, σε ηλικία 73 ετών, από πνευμονολογική φυματίωση, όπως πληροφορούμαστε από την Ληξιαρχική Πράξη⁵⁴ Θανάτου του.

Για το θάνατο του μουσικοδιδασκάλου παίρνουμε πληροφορίες και από ένα ιδίογραφο σημείωμα του γιού του Ανδρέα, στον κολοφώνα ενός αυτογράφου του Κοντόπουλου, το οποίο βρίσκεται στην κατοχή του εγγονού του Δημητρίου Ανδρέου Κοντόπουλου: *«Ο μελοποιήσας και ιδιοχείρως γράφας εν τω παρόντι τεύχει εκκλησιαστικά άσματα Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος, γεννηθείς εν Άνω Βόλω το έτος 1858, Δεκεμβρίου 5, απεβίωσε εν Βόλω το έτος 1931, Αυγούστου 5, κηδευθείς εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν του Αγίου Νικολάου, προεξάρχοντος της επικηδείου πομπής και ακολουθίας του αιοδήμου Μητροπολίτου Δημητριάδος Γερμανού Μαυρομμάτη. Ο μεταστάς μουσικοδιδάσκαλος, στη Βυζαντινή Μουσική ενετάχθη από νεανικής ηλικίας παρά του φημισμένου τότε ιερομονάχου Διονυσίου, εις ην καθ' όλον του τον βίον και μέχρι τελευταίας του πνοής αφοσιώθηκε μετά ζηλευτής επιμελείας και καλλιέργησε, εις τρόπον ώστε να θεωρείται παρά πάντων των την Βυζαντινήν Μουσικήν ερώντων αναμφισβήτητος αυθεντία. Έστωσαν, αλησμόνητε πάτερ μου, τα εν τω παρόντι τεύχει έργα σου, εναρμονίως εκτελούμενα αιώνιον μνημόσυνόν σου, ο υιός σου, Ανδρέας Κοντόπουλος».*

⁵³ Για την Α' Σχολή της Ι. Μητρόπολη Δημητριάδος μαθαίνουμε πληροφορίες από ένα ιδίοχειρο βιογραφικό σημείωμα του μαθητή του Κοντόπουλου, Κωνσταντίνου Γαβρίνη, το οποίο συντάξε στο Βόλο στις 31 Μαΐου του 1928 και ευρίσκεται σε χειρόγραφο τετράδιο του τελευταίου που φυλάσσεται σήμερα στη βιβλιοθήκη του Συλλόγου «Τριών Ιεραρχών» στο Βόλο. Για τον Κωνσταντίνο Γαβρίνη βλ. πληροφορίες παρακάτω όπου παρατίθεται βιογραφικό του σημείωμα.

⁵⁴ Ληξιαρχική Πράξη Θανάτου του Κοντόπουλου υπ. αριθμ. 471/1931 ληξιαρχείου Βόλου.

B' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΓΟ

Το μουσικό έργο για την Ψαλτική Τέχνη του μουσικοδιδασκάλου Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου είναι τριπλό. Χωρίζεται σε διδακτικό, κωδικογραφικό και μελοποιητικό.

Διδακτικό Έργο

Γράψαμε παραπάνω, ότι ο Κοντόπουλος, επανερχόμενος στην Μαγνησία από την Κωνσταντινούπολη, αναγνωρίστηκε γρήγορα ως ένας δόκιμος μουσικοδιδάσκαλος. Σημειώσαμε, ήδη, ότι μαζί με τον Γεώργιο Ψυχούλη τον επονομαζόμενο Σίφνιο, διετέλεσε εποπτεύων της Α' Σχολής Βυζαντινής Μουσικής της Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος. Η Σχολή αυτή, ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1923, επί Μητροπολίτου Γερμανού και σε αυτή δίδαξαν και οι μουσικότατοι ιερείς π. Κωνσταντίνος Κατσώλας, ο οποίος υπήρξε και διευθυντής της σχολής, και π. Στέφανος Ζήτης. Δυστυχώς, η σχολή αυτή έκλεισε μέσα σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα, όπως μας πληροφορεί ο Κωνσταντίνος Γαβρίνης, εξαιτίας αδυναμίας πόρων και ελλιπούς στήριξης από την τοπική κοινωνία. Προφανώς, ο Αναγνώστης Κοντόπουλος συνέχισε το διδακτικό του έργο και μετά το κλείσιμο της σχολής, όπως φαίνεται από τους μαθητές του, αλλά δεν μας είναι γνωστό, που ασκούσε το έργο αυτό. Υποθέτουμε, ότι δίδασκε κατ' ιδίαν, είτε στην οικία του, είτε στις οικίες των μαθητών του, είτε σε κάποιο Ναό.

Στους μαθητές του Κοντόπουλου, αριθμούνται πολλοί ιεροψάλτες, αλλά δε σώζονται τα ονόματα όλων. Γνωστοί μαθητές του είναι οι διδάσκαλοι Ψαλτικής στην Μαγνησία, Γεώργιος Γερόπουλος⁵⁵,

⁵⁵ Ο Γεώργιος Γερόπουλος, γεννήθηκε στο Αρμένιο (Γκερλί) στα 1874 και είχε έναν αδελφό ιερέα, ονόματι Απόστολος, που υπηρετούσε στο Κιλελέρ. Ως κληρωτός αναφέρεται στα 1894. Σπούδασε Ψαλτική στο Βόλο από τον Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο και προσλήφθηκε ως Δομέστικος του Πρωτοψάλτη Γεωργίου Βόλτου στο Μητροπολιτικό Ναό Βόλου ως το 1902. Τότε έφυγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου γράφηκε στο Β' έτος της Μεγάλης του Γένους Σχολής και συνέχισε τις μουσικές του σπουδές. Εκεί είχε συμμαθητή τον Κωνσταντίνο Κατσόλα και μυήθηκε στο πατριαρχικό ψαλτικό ύφος. Σώζεται έως σήμερα το Απολυτήριο του Γεωργίου Γερόπουλου από τη Σχολή, όπου αναγράφονται τα εξής: «Ο Γεώργιος Γερόπουλος εκ Γκερλή, διακουσας άπασαν την σειράν των εν τη Μουσική Σχολή του Εκκλ. Μουσικού Σύλλογου Διδασκομένων μαθημάτων της καθ' ημάς Εκκλ. Μουσικής ως και τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής και εν τω τέλει του Δ' σχολικού έτους υποστάς τας νεομισσμένας απολυτηρίους δοκιμασίας εκρήθη άξιος του βαθμού ΑΡΙΣΤΑ. Εφ' ω και εξεδόθη το παρόν πτυχίο, δι' ου επιτρέπεται αυτώ ψάλλειν τε επ' Εκκλησίας και διδάσκειν την Ιεράν Μουσικήν. Εν τοις Πατριαρχείοις, τη 28^η Απριλίου 1905». Το απολυτήριο υπογράφουν ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ', ο Λαμπαδαριός τότε Ιάκωβος Ναυπλιώτης, ο Α' Δομέστικος Κωνσταντίνος Κλαββάς και οι μουσικοδιδάσκαλοι Φώτιος Παπαδόπουλος και Πολυχρόνης Παχειδής. Στην Κωνσταντινούπολη ο Γεώργιος Γερόπουλος διετέλεσε και Δομέστικος του Λαμπαδαρίου Γρηγορίου Πασχαλίδη στον Ι.Ν. Εισοδίων της Θεοτόκου στο Πέραν, επί Πρωτοψαλτίας Ευστρατίου Παπαδοπούλου. Το 1906 ήρθε στην Ελλάδα και μετέβη στη Λάρισα. Τη χρονιά αυτή υπογράφει τις μελοποιήσεις του ως Πρωτοψάλτης του Μητροπολιτικού Ναού Αγ. Αχιλλείου. Επίσης, έψαλλε στον Αγ. Αθανάσιο Λάρισας, στη Ζωοδόχο Πηγή στα Ταμπάκια, ενώ, από το 1909 εργάστηκε και ως καθηγητής Βυζαντινής Μουσικής στο Λύκειο Τσερέπη. Το 1912 τον βρίσκουμε στην Αγριά Βόλου και το 1919 προσλήφθηκε στον Ι.Ν Τιμίου Προδρόμου Ανακασιάς. Πέθανε στις 12 Ιανουαρίου του 1967 σε ηλικία 93 – 94 χρονών. Ο Γερόπουλος δίδαξε την Ψαλτική Τέχνη σε πολλούς νέους με εξαιρετικά αποτελέσματα. Στους μαθητές του συγκαταλέγονται ο γιος του Τρύφωνας Γερόπουλος, τα δύο του εγγόνια Γεώργιος και Κωνσταντίνος, ο Χριστόφορος Σκαρμούτσος μετέπειτα καθηγούμενος της Ι.Μ Φλαμουρίου καθώς και άλλοι επιφανείς ιεροψάλτες της Μαγνησίας. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαριλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ 46.

Χρήστος Πάντας⁵⁶, Σωτήριος Σχοινιάς⁵⁷ και ο ιεροψάλτης Κωνσταντίνος Πρίτας, για τον οποίον δεν έχουμε άλλες πληροφορίες. Όλοι αυτοί είναι οι συνδεδεικτοί κρίκοι εκείνης της εποχής με την μετέπειτα φάση της Ψαλτικής στο Βόλο, στην οποία δεσπόζει ο Μανώλης Χατζημάρκος⁵⁸ και οι μαθητές του.

Στους μαθητές του Κοντόπουλου συγκαταλέγεται και ο ιεροψάλτης Κωνσταντίνος Γαβρίνης⁵⁹, τον οποίον μνημονεύουμε εδώ ξεχωριστά διότι στο αυτόγραφο βιογραφικό του σημείωμα (βλ. υποσημ. 39) βρίσκουμε πολύτιμες πληροφορίες για τον Αναγνώστη Κοντόπουλο και το έργο του. (Σχετικό φωτογραφικό υλικό βλ. στο επίμετρο της παρούσας εργασίας.)

Κωδικογραφικό Έργο

Ο μουσικοδιδάσκαλος Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος κληροδότησε μια παρακαταθήκη με μεγάλο κωδικογραφικό και μελοποιητικό έργο, αλλά, δυστυχώς, το μεγαλύτερο μέρος αυτής της πολύτιμης συλλογής καταστράφηκε σε δύο φάσεις: Πρώτα, το 1940 με τον Ιταλικό βομβαρδισμό της κατοικίας

⁵⁶ Ο Χρήστος Πάντας άρχισε την Ψαλτική στην ηλικία των 16 ετών. Την περίοδο 1911 – 1912 ως στρατιώτης έβαλλε στη Σύμρνη. Μετά την απόλυσή του από το Στρατό εγκαταστάθηκε στο Βόλο, μαθήτευσε στον μουσικοδιδάσκαλο Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο και έβαλλε σε διάφορους Ναούς. Το 1942 πήρε τη θέση του Πρωτοψάλτη του Αγ. Κωνσταντίνου Βόλου και κράτησε αυτή τη θέση έως το 1945. Το διάστημα 1945 – 1950 εστάλη από το Μητροπολίτη Δημητριάδος ως Πρωτοψάλτης στον Ι.Ν Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μακρινίτσας. Διετέλεσε, επίσης, Λαμπαδάριος του Μητροπολιτικού Ναού Αγ. Νικολάου Βόλου με Πρωτοψάλτη τον Δημήτριο Μήτρου και στη συνέχεια Α΄ Ψάλτης στον ίδιο Ναό. Έβαλλε ακόμα στο Αγρίνιο και στην Αθήνα, στον Ι.Ν. Ευαγγελισμού Χαροκόπου Καλλιθέας, που συνεργάστηκε με τους Πρωτοψάλτες Αντώνιο και Γεώργιο Σύρκα στον καταρτισμό Βυζαντινών Χορωδιών. Είναι ο δάσκαλος του Εμμανουήλ (Μανώλη) Χατζημάρκου και πολλών άλλων επιφανών ιεροψαλτών. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ 52.

⁵⁷ Ο Σωτήριος Σχοινιάς ήταν λόγιος τυπογράφος και εκδότης του περιοδικού «Αγιορειτική Βιβλιοθήκη». Γεννήθηκε το 1887 στην Αγιά Λαρίσης. Δίδαξε στην Γ΄ Σχολή Βυζαντινής Μουσικής της Ι.Μ. Δημητριάδος που ιδρύθηκε επί Μητροπολίτου Ιωακείμ. Έβαλλε στο Βόλο στους Ι. Ν. Αγίων Αναργύρων Καπακλή, Αγ. Νικολάου (Μητροπολιτικός Ναός), Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης και στον Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Απεβίωσε στις 22 Μαρτίου του 1975 σε ηλικία 88 χρονών. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ 49.

⁵⁸ Ο Χατζημάρκος Εμμανουήλ (Μανώλης), γεννήθηκε στον Βόλο στις 23 Απριλίου του 1927 και ήταν το 6ο παιδί της οικογένειας. Διδάχθηκε την εκκλησιαστική μουσική από τον Χρήστο Πάντα, τον Θεόδωρο Χατζηθεοδώρου, τον Θεοδόσιο Γεωργιάδη και τον πατριαρχικό πρωτοψάλτη Κωνσταντίνο Πρίγγο. Πήρε πτυχίο και δίπλωμα βυζαντινής μουσικής με άριστα και Α΄ βραβείο από το Ελληνικό Ωδείο Αθηνών, όπου σπούδασε και ευρωπαϊκή μουσική. Σε ηλικία επτά ετών διορίστηκε Α΄ Κανονάρχης στο Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Νικολάου Βόλου, ενώ δώδεκα ετών έγινε Πρωτοψάλτης στον Ι.Ν. του Αγίου Γεωργίου στα Κάτω Λεχώνια. Δυο χρόνια αργότερα διορίστηκε στο Ναό του Αγίου Δημητρίου Αλμυρού, ενώ από το 1944 μέχρι το 1979, που εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, ήταν Πρωτοψάλτης στον Μητροπολιτικό Ναό Βόλου. Για ένα μικρό διάστημα έβαλλε και στον Μητροπολιτικό Ναό Αγίου Αχιλλείου Λαρίσης. Στην Αθήνα, υπηρέτησε ως Πρωτοψάλτης στη Χρυσοσπηλιώτισσα, και τελικά στον Πολιούχο Άγιο Διονύσιο τον Αεροπαγίτη, όπου έκλεισε την ιεροψαλτική του καριέρα. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ. 62.

⁵⁹ Ο Κωνσταντίνος Γαβρίνης ήταν γιος του ιερέως Ευθυμίου, εφημέριου στην Αγ. Παρασκευή Τσαγκαράδας στα τέλη του ΙΘ΄ αιώνα και της πρεσβυτέρας Κερατσώς, γεννημένος το 1890. Ξεκίνησε την Ψαλτική στην ηλικία των 33 χρόνων το 1923. Πληροφορίες για τους δασκάλους του Γεώργιο Ψυχούλη, Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο, ιερέα Κωνσταντίνο Κατσάλα και ιερέα Στέφανο Ζήτη, μας δίνει ο ίδιος στο βιογραφικό του (βλ. υποσημ.40), όπου αρέσκειται να δηλώνει «Λογιστής και δόκιμος Ιεροψάλτης εκ Τσαγκαράδας». Ο Γαβρίνης δεν υπήρξε μελοουργός, ούτε μας πληροφορεί ο ίδιος για τους Ναούς στους οποίους έβαλλε. Από πληροφορίες της κόρης του Σιμώνη Γαβρίνη, συζύγου του Ιεροψάλτη Δημήτριου Αβραμόπουλου, μαθαίνουμε ότι έβαλλε στο Ι. Ν. Αναλήψεως του Χριστού Βόλου, στον Αγ. Γεώργιο Μπαξέδων Ιωλκού και απεβίωσε σχετικά νέος το 1954. Βλ. Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ 44.

του, και αργότερα, από τις καταστροφικές πλημύρες του 1955, που έπληξαν δριμύτατα την περιοχή της Μαγνησίας. Από τη συλλογή αυτή σώζονται σήμερα τέσσερις χφ κώδικες εκκλησιαστικής μουσικής, από τους οποίους έχω στη διάθεσή μου τους τρεις. Ο πρώτος, μια Ανθολογία Εσπερινού, 'Ορθρου και Θείας Λειτουργίας νεώτερον μελών των λεγόμενων Νέων Διδασκάλων, γραμμένη στη Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας, την οποία ολοκλήρωσε ο Κοντόπουλος το 1883. Ο δεύτερος κώδικας, με τίτλο «Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων», είναι μία Ανθολογία προσωπικών, κυρίως, μελοποιήσεων του Κοντόπουλου, η οποία εκδόθηκε σε φωτοαντιγραφική μορφή το 1975 από τον γιο του μουσικοδιδασκάλου Ηλία Κοντόπουλο. Το τρίτο μουσικό χφ, με τίτλο «Μουσικόν Εγκόλπιον», το οποίο περιέχει σχεδόν αποκλειστικά προσωπικές μελοποιήσεις του Κοντόπουλου, είναι το σπουδαιότερο όλων, πρόκειται για πραγματικό αριστούργημα, και ολοκληρώθηκε από τον κωδικογράφο το 1930, ένα χρόνο πριν το θάνατο του. Ο τέταρτος κώδικας βρίσκεται στην κατοχή του εγγονού του μουσικοδιδασκάλου, του Δημητρίου Κοντόπουλου, ο οποίος είναι παιδί του πρωτότοκου γιου Ανδρέα⁶⁰. Αυτόν δεν κατάφερα να έχω στη διάθεσή μου.

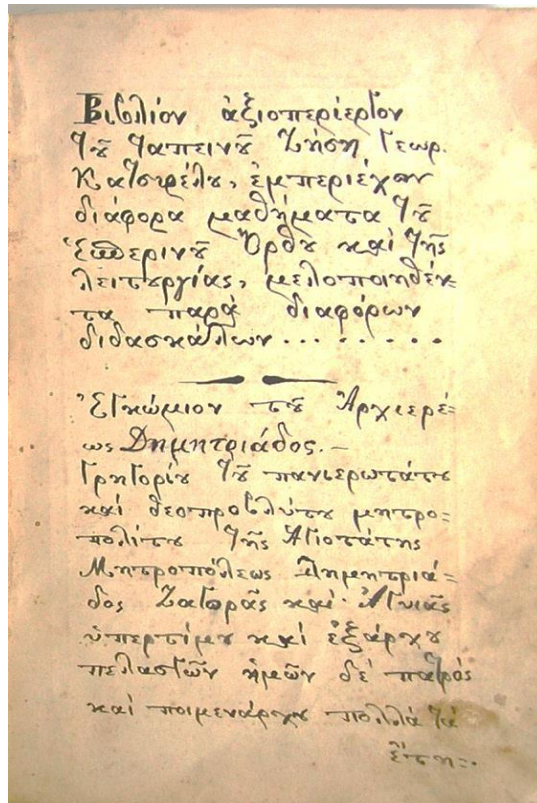
- Ανθολογία έτους 1883 (A1883)

Το παλαιότερο μουσικό αυτόγραφο του Αναγνώστη Κοντόπουλου το εντόπισα πολύ πρόσφατα και μάλλον συμπτωματικά στο διαδίκτυο, χάρη σε μια ανάρτηση του καθηγητού Μιχάλη Γ. Λαγουδάκη στο ιεροψαλτικό Forum Ψαλτολόγιο⁶¹. Ακολουθώντας, το σύνδεσμο www.byzantine.dreamhosters.com, για τον οποίον ο κ. Λαγουδάκης ενημέρωνε το Forum και διερευνώντας τα αναρτημένα σ' αυτό βιβλία και χειρόγραφα επεσήμανα το εν λόγω αυτόγραφο του Κοντόπουλου, το οποίο φωτογραφήθηκε και αναρτήθηκε από τον διαχειριστή του site κ. Δημήτρη Κοντογιώργη, ιεροψάλτη και συλλέκτη παλαιών βιβλίων και χειρογράφων εκκλησιαστικής μουσικής.

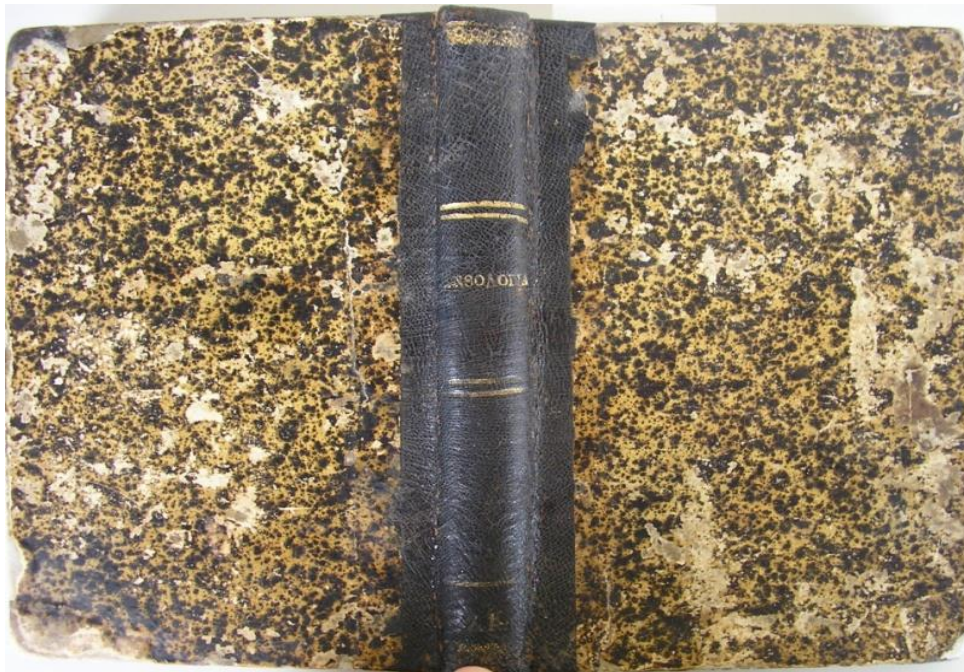
Όπως διαβάζουμε στην πρώτη σελίδα, που είναι δίχως αρίθμηση, ο κώδικας τιτλοφορείται «Βιβλίον αξιοπεριεργον Του Ταπεινού Ζήση Γεωρ. Κατσιρέλου (βλ. σχετ. υποσημ. 38), εμπεριέχων διάφορα μαθήματα Του Εσπερινού Ορθ(ρ)ου και Της λειτουργίας, μελοποιηθέντα παρά διαφόρων διδασκάλων.....» [sic]

⁶⁰ Θεωρώ, πως ο Κοντόπουλος, εξαιτίας της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας και παρουσίας του στο χώρο της Ψαλτικής Τέχνης της Μαγνησίας, έχει γράψει περισσότερα από τέσσερα χειρόγραφα, τα οποία είτε έχουν καταστραφεί το 1940 και το 1955, όπως ανέφερα παραπάνω, είτε έχουν πουληθεί ή δωριθεί σε συλλέκτες και σώζονται σήμερα σε κάποιες ιδιωτικές συλλογές, δημόσιες βιβλιοθήκες ή βιβλιοθήκες Μοναστηριών, περιμένοντας την ανακάλυψή τους.

⁶¹ Η ανάρτηση του καθηγητού Μιχάλη Γ. Λαγουδάκη έχει ως εξής: «Μια (μάλλον άσχετη) αναζήτηση στο Google με οδήγησε στην παρακάτω ιστοσελίδα: www.byzantine.dreamhosters.com όπου μπορεί να βρει κανείς ποικίλο ψαλτικό υλικό (ηχογραφήσεις, βιβλία, χειρόγραφα). Μοιάζει περισσότερο σαν απομεινάρι κάποιου πάλαι ποτέ ένδοξου ιστοτόπου, αλλά έστω κι αυτά που έχουν απομείνει είναι μάλλον ενδιαφέροντα.» (Αναρτήθηκε, 21-08-2017, 23:06)

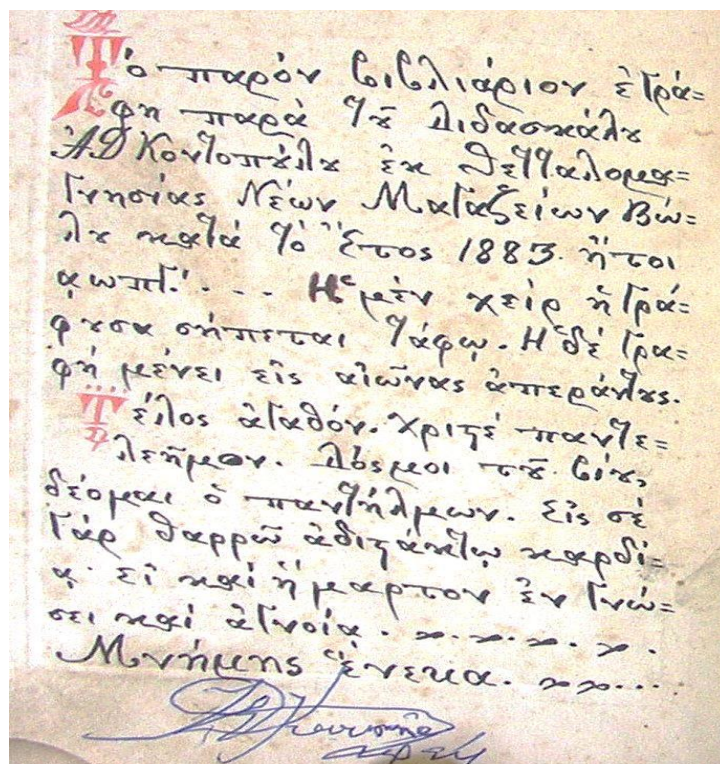

Παρά τον τίτλο, που προαναφέραμε, το βιβλίο στη ράχη της στάχωσης χαρακτηρίζεται ως «Ανθολογία».

Ο κώδικας ολοκληρώθηκε το 1883, όπως μαρτυρείται στον κολοφώνα, στο τέλος του βιβλίου, όπου υπάρχει το εξής ιδιόχειρο σημείωμα του Κοντόπουλου: «Το παρόν βιβλιάριον εγράφη παρά του Διδασκάλου Α.Δ. Κοντοπούλου εκ Θεσσαλομαγνησίας Νέων Μαγαζείων Βώλου κατά το έτος 1883 ήτοι αωπΓ'.... Η μεν χερ η Γράφουσα σήπεται Τάφω. Η δε γραφή μένει εις αιώνας απεράντους.

Τέλος αγαθόν. Χριστέ παντελήμων. Δος μοι του βίου δέομαι ο παντήλων. Εις σε γαρ θαρρά
αδιστάκτω καρδιά ει και ήμαρτον εν Γνώσει και αγνοία. Μνήμης ένεκα... [Υπογραφή]» [sic]

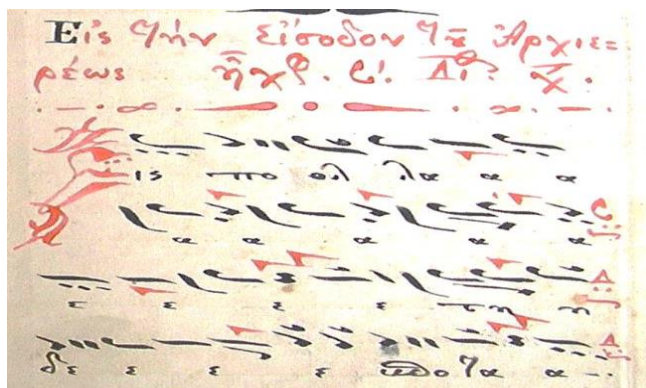

Ο κώδικας έχει έκταση διακοσίων ἑξή (206) σελίδων και έχει γραφεί με πένα και μελάνη μαύρου χρώματος. Κόκκινη μελάνη χρησιμοποιείται στα επίτιτλα, τα κεφαλαιογράμματα και τις σημειώσεις πριν από κάθε μέλος (αναγραφές). Κόκκινες είναι, ακόμη, οι μαρτυρίες των ήχων και των φθόγγων, οι διαιρετικοί χρονικοί χαρακτήρες και ορισμένα ακόμη σημάδια.

Αυτό γίνεται αντιληπτό από την καλλιγραφική γραφή των φθογοσήμων και την ιδιαίτερη ιδιόχειρη προσωπική γραφή του μουσικοδιδασκάλου. Όπως φαίνεται από την φωτογράφιση ο κώδικας διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, η στάχωση είναι άρτια ενώ δεν παρατηρείται έκπτωση φύλλων στην αρχή ή στο τέλος του κώδικα. Εν τούτοις, σε ορισμένα σημεία του κώδικα είναι εμφανή τα σημάδια του χρόνου, υγρασία και σκόρος, φθορά της βιβλιοδεσίας στα εξώφυλλα, μαυρίλες από τη διάχυση της μελάνης, τρύπες και σκισίματα στις άκρες των φύλλων του βιβλίου.

Η γραμμένη επιφάνεια ξεκινά, όπως είπαμε, από το πρώτο φύλλο το δίχως αρίθμηση με τον τίτλο του βιβλίου. Στην ίδια σελίδα, ακριβώς κάτω από τον τίτλο, υπάρχει γραμμένο το κείμενο της φήμης του Μητροπολίτου Δημητριάδος Γρηγορίου Φουρτουνιάδου: «Εγκάμιον του Αρχιερέως Δημητριάδος Γρηγορίου Του Παιμερωτάτου και θεοπροβλήτου μητροπολίτου Της Αγιοτάτης Μητρόπολεως Δημητριάδος Ζαγοράς και Αγιάς υπερετίμου και εξάρχου Πελασγών ημών δε πατρός και ποιμενάρχου πολλά τα έτη.» [sic] Στο πίσω μέρος του ίδιου φύλλου, που και αυτό είναι δίχως αρίθμηση, υπάρχουν μουσικές

σημειώσεις με τίτλο «Ίσα δια τους αρχαίους» που δεν είναι άλλο από τα απηχήματα όλων των ήχων.

Τα μουσικά κείμενα ξεκινούν από την σελίδα 1 της αρίθμησης του βιβλίου που σημειώνεται από το δεύτερο φύλλο και κάτω. Πριν τις μελοποιήσεις αναγράφονται επιγραμματικές αναφορές, που περιγράφουν το μέλος που ακολουθεί, τον μελουργό και τον ήχο του έργου. Π.χ. «Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀρχιερέως, ἤχος β' Δι'» (σελ. 1) ἢ «Τὸ παρὸν Ἄξιον Ἐστὶν ἐμελοποιήθη παρὰ τοῦ διδασκάλου Α. Δ. Κομποπούλου κατὰ μίμηση ὑπὸ Γ. Βόλτου, ἤχος Κε» (σελ. 2).

Στο χφ περιέχονται μαθήματα των μελουργών Πέτρου Μπερεκέτου⁶², Δανιήλ Πρωτοψάλτου⁶³, Ιακώβου Πρωτοψάλτου⁶⁴, Γεωργίου Κρητός⁶⁵, Πέτρου Βυζάντιου⁶⁶, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος⁶⁷,

⁶² Ο Πέτρος Κουσπάζογλου Βυζάντιος, Πολίτης, Κωνσταντινουπολίτης, ο (νέος) γλυκός και μελωδός, ο μουσικώτατος Αναγνώστης, Δομέστικος και Πρωτοψάλτης του Αγίου Κωνσταντίνου Υψαμαθείων (Ψωμαθιά) της Πόλης, ο Ευτυχεύς, ο Τζελεπής και ευρύτατα γνωστός ως Μπερεκέτης. Μουσικοδιδάσκαλος που γεφύρωσε την παλαιά ψαλτική παράδοση με την νέα. Χρονολογικά τοποθετείται μεταξύ το γ' τέταρτο του 17^{ου} έως το α' τέταρτο του 18^{ου} αιώνας. Διακρίθηκε ιδιαίτερα στο είδος του Καλοφωνικού Ειρμού αλλά έχει γράψει Χερουβικά, Κοινωνικά και άλλα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαριλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π., σελ. 396.

⁶³ Ο Δανιήλ Πρωτοψάλτης της Μ.Χ.Ε, γεννήθηκε στα μέσα περίπου του α' τετάρτου του 18^{ου} αιώνας και απεβίωσε στις 23 Δεκεμβρίου του 1789. Ο Δανιήλ καταγόταν από τον Τύρναβο της Θεσσαλίας και μαθήτευσε κοντά στον περίφημο μουσικό Παναγιώτη Χαλάτσογλου. Στο μελουργικό έργο του Δανιήλ, περιλαμβάνονται όλα σχεδόν τα είδη της Βυζαντινής Μελωποιίας, στα οποία θέλησε να νεωτερίσει, επιχειρώντας να εισαγάγει στα εκκλησιαστικά μέλη μελωδίες της εξωτερικής μουσικής, οι οποίες δεν ήταν δυνατόν να γραφούν με τις υπάρχουσες μελικές «θέσεις». Μελοποίησε Κρατήματα, Δοξολογίες, Πολυελέους, Χερουβικά, Κοινωνικά και άλλα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαριλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π., σελ. 507.

⁶⁴ Ο Ιακώβος Πρωτοψάλτης άγνωστο το πότε γεννήθηκε υπολογίζεται γύρω στο 1760 και πέθανε στις 23 Απριλίου του 1800. Μαθητής του Ιωάννου Τραπεζούντιου. Μελοποίησε το Δοξαστάριο. Βλ. Φίλιππος Οικονόμου, *Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική και Ψαλμωδία - Ιστορικομουσικολογική Μελέτη*, τόμος Α', Αθήνα 1992, σελ 130.

⁶⁵ Ο Γεώργιος ο Κρής υπολογίζεται στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ονομαστός μουσικός και άριστος μελοποιός. Θεωρείται ο πρόδρομος της σημειογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής. Μαθητής του Μελετίου Σιναΐτη του Κρητός (1770) και του Ιακώβου Πρωτοψάλτου. Μελοποίησε τον πολυέλεο «Λόγον Αγαθόν..» σε ήχο βαρύ, το «Δύναμις» του Τρισαγίου Ύμνου, το σύντομο «Μακάριος Ανήρη..», ο Καλοφωνικός Ειρμός «Τὴν Δέησίν μου..» σε ήχο πλ. δ' με εκτεταμένο κράτημα, το «Ροήν μου των δακρύων..» κ.ά. βλ Φίλιππος Οικονόμου, *Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική και Ψαλμωδία - Ιστορικομουσικολογική Μελέτη*, ό.π., σελ. 72.

⁶⁶ Ο Πέτρος Βυζάντιος, ο λεγόμενος και «Φυγάς», άγνωστο πότε γεννήθηκε και απεβίωσε στο Ιάσιο το 1808. Μαθητής του Πέτρου Πελοποννησίου. Μελοποίησε Χερουβικά, Κοινωνικά, Καταβασίες, Δοξολογίες κ.ά. βλ Φίλιππος Οικονόμου, *Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική και Ψαλμωδία - Ιστορικομουσικολογική Μελέτη*, ό.π., σελ 132.

⁶⁷ Για τον Χουρμουζίο Χαρτοφύλακα βλ. πληροφορίες στην υποσημ. 37.

Πέτρου Εφεσίου⁶⁸, Θεοδώρου⁶⁹ και Λεωνίδα⁷⁰ Φωκαέως, Χαραλάμπους Φλωρόπουλου⁷¹, Χριστοδούλου Βλαχάκη⁷², Γεωργίου Βόλτου⁷³ και του ίδιου του Κοντόπουλου.

Στο τέλος του βιβλίου, στη σελ. 204, υπάρχει αναλυτικός «Πίνακας Εμπειροχρημένων» με ακριβή παράθεση σελίδων. Από εδώ παρατηρούμε ότι τα μέλη δεν έχουν ανθολογηθεί με την συγκεκριμένη σειρά που απαντούν στις ιερές ακολουθίες Εσπερινού, Όρθρου και της Θείας Λειτουργίας αλλά με τυχαίο τρόπο. Δηλαδή, στην αρχή έχουμε «Εἰς πολλά ἔτη, Δέσποτα» και μετά υπάρχουν «Ἄξιόν ἐστιν», «Πολυχρονισμῶν», «Δοξολογίες», «Τρισάγιο του Σταυρού» καθώς και άλλα. Αυτό, κατά πάσα πιθανότητα οφείλεται στο γεγονός ότι ο Κοντόπουλος ακολουθεί την αρχική διάταξη του αυτόγραφου του Κατσιρέλου.

Παρατηρώντας τον τρόπο γραφής των φθογγοσήμων και τον ιδιόχειρο γραφικό χαρακτήρα του Κοντόπουλου, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η σύνθεση του χειρογράφου έγινε σε νεανική ηλικία, και όχι σε ώριμη περίοδο, και πως γράφτηκε στην περίοδο της μαθητείας του. Έτσι εξηγούνται κάποια ορθογραφικά λάθη, ο λανθασμένος τονισμός και η ασταθής γραφή των φθογγοσήμων. Παρ' όλα αυτά, η αξία του κώδικα είναι μεγάλη.

- Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινῶν Ὑμνων (ΜΑΒΥ)

Το δεύτερο αυτόγραφο του Κοντόπουλου, είναι ένα «Μουσικόν Τετράδιο», που τιτλοφορείται ως «Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινῶν Ὑμνων». Το συγκεκριμένο, κατά ευτυχή συγκυρία, εκδόθηκε με την μέθοδο της φωτογραφικής αναπαραγωγής, χάρη στην προτροπή «αξιότιμων ιεροψαλτών», όπως

⁶⁸ Ο Πέτρος Εφέσιος, γεννήθηκε στις αρχές δ' τετάρτου του ΙΗ' αιώνα και απεβίωσε το 1840 στο Βουκουρέστι. Μαθήτευσε στον Γεώργιο Κρής και στους Τρεις Διδασκάλους (Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα, Γρηγόριο Πρωτοφάλη και ο Χρύσανθος εκ Μαδύτων) στην Γ' Πατριαρχική Μουσική Σχολή. Μελοποίησε Χερουβικά, Κοινωνικά κ.ά. βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π., σελ. 603 – 607.

⁶⁹ Ο Θεόδωρος παπα – Παράσχος Φωκαεύς, γεννήθηκε το 1790 και απεβίωσε στις 3/10/1851. Μαθήτευσε κοντά στους Γεώργιο Κρής, Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και Γρηγόριο Πρωτοφάλη. Διδάσκαλος, Μελοποιός και Εκδότης. Μελοποίησε Χερουβικά, Κοινωνικά, κ.ά.. βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π., σελ. 623 – 637.

⁷⁰ Ο Λεωνίδας Φωκαεύς είναι ο τρίτος, (Κωνσταντίνος, Αλέξανδρος) γιος του μουσικοδιδασκάλου και μελοουργού Θεοδώρου Φωκαέως, που γεννήθηκε γύρω στο 1869. Ιεροψάλτης και Μελοουργός. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π., σελ. 624.

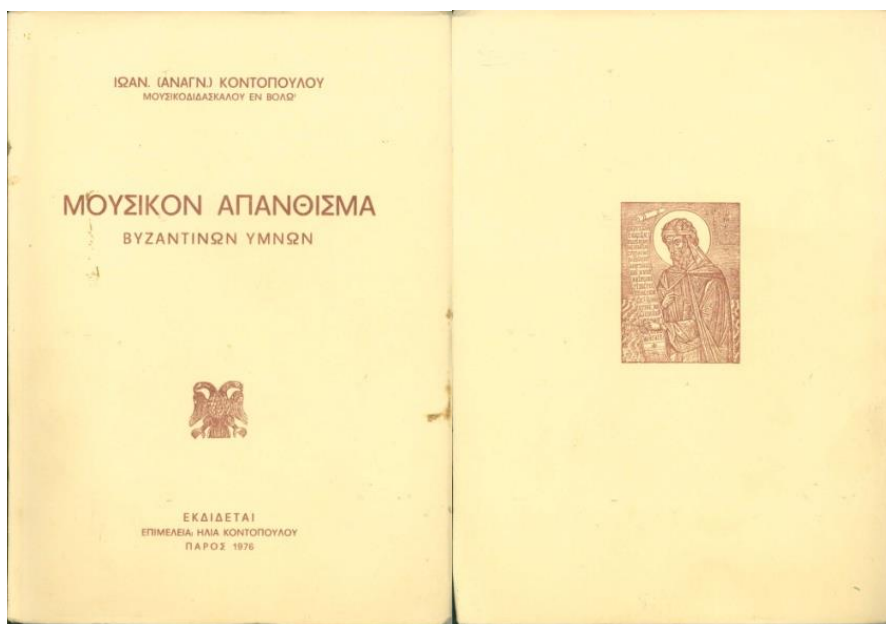
⁷¹ Χαραλάμπους Φλωρόπουλος, Σμυρναίος στην καταγωγή, μαθητής του Νικολάου Γεωργίου και πρωτοψάλτης της Μητροπόλεως Αθηνών. Αναφέρετε ως μελοποιός διαφόρων ύμνων καθώς και Πολυχρονισμών ψαλλόμενοι σε πολλές Εκκλησίες της Ελλάδος. Απεβίωσε το 1883. Βλ. Γεωργίου Παπαδοπούλου, *Ιστορική Επισκόπηση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1 – 1900 μ.Χ.)*, σελ. 151, Αθήνα 1904.

⁷² Για τον Χριστόδουλο Βλαχάκη, δεν εντόπισα πληροφορίες σχετικά με τη ζωή και το έργο του.

⁷³ Γεώργιος Βόλτος, γεννήθηκε στη Ζαγορά του Πηλίου γύρω στο 1830 και απεβίωσε από μια μορφή καρκίνου, οστεοσαρκώματος της σπονδυλικής στήλης, την 26^η Ιανουαρίου του 1908 ημέρα Σάββατο στη 1 μμ σε ηλικία 78 χρονών. Μαθητής του Άρχοντα Πρωτοφάλη της ΜΧΕ Γεωργίου Βιολάκη. Διετέλεσε ως Δομέστικος και Λαμπαδάριος στον Άγιο Ιωάννη των Χίων στον Γαλατά Κωνσταντινουπόλεως και Πρωτοφάλης του Μεγάλου Ρεύματος Κωνσταντινούπολης το 1863 και από το 1875 Πρωτοφάλης του Μητροπολιτικού Ναού Αγίου Νικολάου Βόλου. (Στην ληξιαρχική πράξη Θανάτου αναφέρετε ως Ιεροψάλτης στο επάγγελμα). Βλ. ληξιαρχικά αρχεία του Δήμου Βόλου σελ. 71/1908 και Βλ. Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., *Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία*, ό.π., σελ. 47.

σημειώνεται στο αντιπρολογικό σημείωμα του εκδότη. Το βιβλίο έχει εκδοθεί στην Πάρο το 1976, υπό την επιμέλεια του Ηλία Κοντόπουλου, τέταρτου στη σειρά γιου του μουσικοδιδασκάλου. Ένα αντίγραφο της έκδοσης έχει στο Βόλο ο Άρχων Μουσικοδιδάσκαλος της Μ.Χ.Ε. Κυριαζής (Ζάχος) Νικολέρης, ο οποίος είχε την καλοσύνη να μου επιτρέψει να το φωτογραφήσω και να το μελετήσω.

Η έκδοση του χειρογράφου είναι χαρτόδετη, όπως αυτές που συναντούμε σε μικρά βιβλία ή σημειώσεις. Οι διαστάσεις του βιβλίου είναι 15cm x 25cm και έχει έκταση 124 αριθμημένων σελίδων. Τα χάρτινα εξώφυλλά του, είναι απαλού κίτρινου χρώματος και στο μπροστινό εξώφυλλο δεν υπάρχει κάποια φωτογραφία παρά μόνο ο τίτλος του βιβλίου και τα λοιπά στοιχειώδη με απλές τυπικές γραμματοσειρές, ως εξής: «ΙΩΑΝ. (ΑΝΑΓΝ.) ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΕΝ ΒΟΛΩ, ΜΟΥΣΙΚΟΝ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΥΜΝΩΝ, ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΗΛΙΑ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΡΟΣ 1976». Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, υπάρχει μόνο η εικόνα του Αγίου Δαμασκηνού. Ο τύπος χαρτιού που χρησιμοποιείται είναι καλής ποιότητας, υπόλευκος, ελαφρά διαφανής. Από τις κάθετες και οριζόντιες γραμμές στις σελίδες, διαπιστώνουμε ότι ο κώδικας ήταν γραμμένος σε σχολικό τετράδιο. Δυστυχώς, δεν γνωρίζουμε, πως ακριβώς ήταν δεμένο το πρωτότυπο χειρόγραφο.

Στην τρίτη σελίδα της εκδόσεως, υπάρχει αντιπρολογικό σημείωμα του εκδότη, Ηλία Κοντόπουλου, όπου γίνεται σαφής αναφορά, αφενός, στον ίδιο τον μουσικοδιδάσκαλο Αναγνώστη Κοντόπουλο, στον δάσκαλό του Ιερομόναχο Διονύσιο και στο δάσκαλο τού Διονυσίου, που μαρτυρείται ότι υπήρξε ο Χουρμούζιος Γιαμαλής Χαρτοφύλακας, αφετέρου, γίνεται αναφορά σε δύο μαθητές του Κοντόπουλου, τους Χρήστο Πάντα και Κωνσταντίνο Πρίτα.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τῆ προτροπῇ ἀξιοτίμων ἱεροφαιτῶν καὶ πολλῶν φιλομούσων ἐκδίδεται τὸ παρὸν ἀπανθίσμα Βυζαντ. ὕμνων ἐκ τῶν μελοποι. ἠθέτων ὑπὸ Ἰωαν. (Αναγνώστου) Κοντοπούλου ἐν Βόλῳ (1853-1931).

Οὗτος ἐδιδάχθη τὴν Βυζ. μουσικὴν ἐκ παιδικῆς τοῦ ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἱερομον. Ἁγίου Ὁρους Διαγυεῖου, μαθητοῦ τοῦ Χουρμουζίου.

Ὁ Αναγν. Κοντοπούλος μελιτεγῆς τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐγένετο βαθύ γνώστης αὐτῆς καὶ ἐμελοποίησε πλείστους ἐκκλησιαστικούς ὕμνους μὴ ὑπέσχεονο κῦρος.

Ἐδίδαξε τὴν μουσικὴν εἰς πλείστους μαθηταίς ἐν Βόλῳ οἵτινες διέπρεψαν ὡς ἐπιτελεσταί· μετὰ τὴν τῶν ὁρίων οἱ ἐπιζώντες ἢ Χρηστοί Πάπας καὶ Κ. Πρίτας.

Ὁ Εκδοτὴς

Το μουσικό κείμενο και οι μελοποιήσεις του μουσικοδιδασκάλου, ξεκινούν από την σελίδα 5 της αρίθμησης του βιβλίου. Πριν τις μελοποιήσεις, έχει επιγραμματικές αναφορές, που αναφέρουν το είδος της μελοποίησης, τον μελοποιό και τον ήχο της, πχ «*Ανοιξαντάρια μελοποιηθέντα παρά Ιωάννου <Αναγ> Κοντόπουλου, ήχος Β' εκ του Δι*». Στο τέλος των μελοποιήσεων συχνά, υπάρχουν υποσημειώσεις, που υποδεικνύουν εναλλακτικές μουσικές γραμμές για συγκεκριμένα σημεία των έργων, που επιδέχονται και διαφορετικό τονισμό και ερμηνεία.

Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα ιδίοχειρο σημείωμα του εκδότη, με την γνωστή απαγόρευση: «*Απαγορεύεται η εκτύπωσις του παρόντος εν όλῳ η εν μέρει. Παν γνήσιον αντίτυπον φέρει την υπογραφή του εκδότης*». Δυστυχώς, δεν μνημονεύεται πουθενά η ακριβής ημερομηνία σύνθεσης του χειρογράφου ή η χρονολογία γραφής των μελοποιήσεων, που περιλαμβάνονται στην έκδοση αυτή. Από το συγκεκριμένο βιβλίο προέρχεται και η μοναδική φωτογραφία του Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου, που έχουμε στη διάθεσή μας και η οποία κοσμεί το μπροστινό εσώφυλλο του βιβλίου σε μέγεθος φωτογραφίας δελτίου ταυτότητας (βλ. στην παρούσα εργασία στις σελ. 5 και 32).

Ως προς το περιεχόμενο του «*Μουσικού Απανθίσματος Βυζαντινών Ὑμνων*», αναλυτικότερα, παρατηρούνται τα εξής: Ὅπως γίνεται αντιληπτό απ' τον πίνακα των περιεχομένων, από την σελ. 5 έως και την 14, περιλαμβάνει μελοποιήσεις ὕμνων του Εσπερινού, ὅπως τα «*Ανοιξαντάρια μελοποιηθέντα παρά Ιωάννου <Αναγ> Κοντόπουλου, σε ήχο Β' εκ του Δι*» (βλ. παρακάτω Μορφολογική και Τροπική Ανάλυση). Στις σελ. 15 - 54 ανθολογούνται μελοποιήσεις ὕμνων του

Όρθρου, όπως τα «*Ευλογητάρια του Μεγ. Σαββάτου, Πέτρου Πελοποννησίου, τροποποιηθέντα με αναλελυμένη γραμμή παρά Ιωάννου <Αναγ.> Κοντοπούλου, ήχος πλ. (α΄) Κε*» και «*Τα ένδεκα Εωθινά μελοποιηθέντα παρά Ιωάννου <Αναγ.> Κοντοπούλου*» κατά ήχο. Στις σελ. 69 – 119 ο Κοντόπουλος παραδίδει μελοποιήσεις ύμνων της Θείας Λειτουργίας, όπως τα Τυπικά, Χερουβικά και Λειτουργικά. Από τη σελ. 120 μέχρι τέλους στη σελ. 123, όπου ολοκληρώνεται ο κώδικας, υπάρχει το Οκτώηχο Χερουβικό του Κοντόπουλου (βλ. παρακάτω Μορφολογική και Τροπική Ανάλυση) εκτός σειράς, γραμμένο από άλλο μη έμπειρο χέρι με γραφή ασταθή και πρόχειρη, πιθανώς του εκδότη, δίχως το «*Ως το Βασιλέαν*» και το «*Ταίς αγγελικαίς*». Εκφράζονται επιφυλάξεις για το αν εκδόθηκε ολόκληρος ο κώδικας ή ένα μόνο τμήμα του κατ' επιλογή από τον εκδότη.

Παρατηρώντας τον γραφικό χαρακτήρα του Κοντόπουλου τόσο στα φθολόγια των μελοποιήσεων, όσο και στα γράμματα των κειμένων, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα, πως η σύνθεση των μελοποιήσεων αυτών έγινε σε μια μέση ηλικία του μουσικοδιδασκάλου. Μάλιστα, καθώς προχωρούμε στις σελίδες, παρατηρούμε πως ο τρόπος γραφής του συγγραφέα αλλάζει και ωριμάζει, προσιδιάζοντας με τον γραφικό χαρακτήρα του τρίτου χειρόγραφου κώδικα, το «*Μουσικό Εγκόλπιον*».

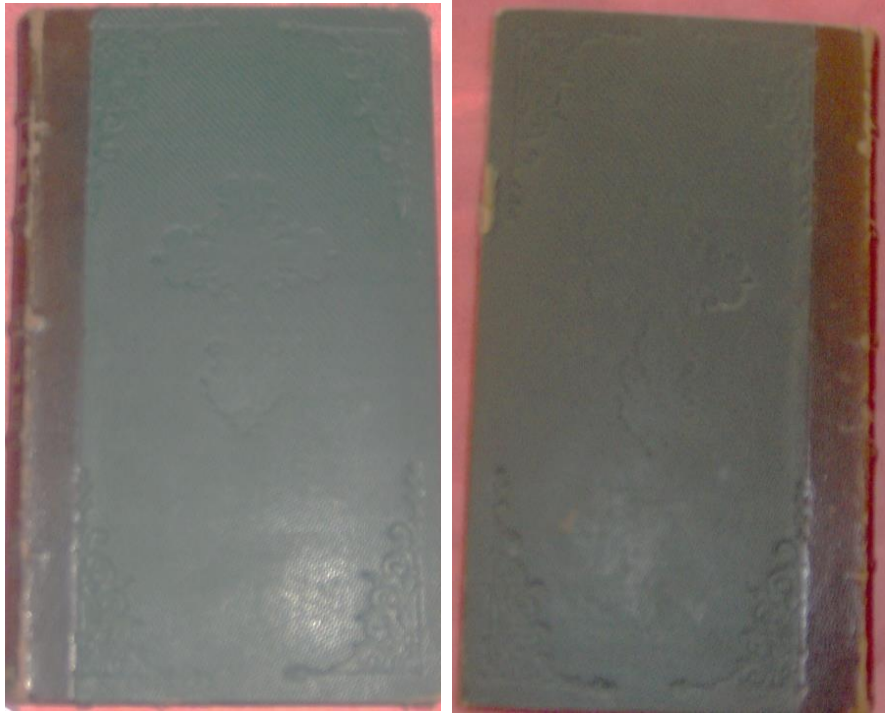
- *Μουσικόν Εγκόλπιον (ΜΕ)*

Ο τρίτος χειρόγραφος κώδικας, ο οποίος βρίσκεται στην προσωπική συλλογή της οικογενείας μου ως πολύτιμο απόκτημα, είναι ιδιαίτερα καλαίσθητος, προσεγμένος και καλλωπισμένος. Ολοκληρώθηκε το 1930, ουσιαστικά, ένα χρόνο πριν το θάνατο του μουσικοδιδασκάλου. Τιτλοφορείται από τον ίδιο ως «*Μουσικόν Εγκόλπιον*⁷⁴», γιατί εμπεριέχει μελοποιήσεις διαφόρων ακολουθιών του όλου ενιαυτού και φυσικά των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών.

Η βιβλιοδεσία έγινε από τον γνωστό εκδότη, τυπογράφο και βιβλιοδέτη, Σωτήριο Σχοινά, ο οποίος υπήρξε μαθητής του Κοντόπουλου. Ο Σχοινάς, έκανε μια προσεγμένη και ιδιαίτερα αριστοτεχνική δουλειά και αυτό το διακρίνουμε: πρώτον, από τα παχιά, πανόδετα εξώφυλλα, που προφυλάσσουν το χειρόγραφο, τα οποία είναι διακοσμημένα από περίτεχνα σταμπωτά σχέδια, δεύτερον, από την δερματόδετη ράχη με αρίστης ποιότητας δέρμα και σταμπωτά γράμματα από καθαρό χρυσό, τρίτον, από τον τρόπο στάχωσης, ώστε να ανοίγει το χειρόγραφο διάπλατα χωρίς να φθίρεται το ράψιμό του, τέταρτον, τέλος, από την άριστη ποιότητα του χαρτιού⁷⁵.

⁷⁴ Στη χειρόγραφη παράδοση «*Μουσικόν Εγκόλπιον*», λέγεται ο κώδικας που αποτελεί ανθολόγηση επιλεγμένων μελών από τα βιβλία της Παπαδικής, του Ειρηολογίου και του Στιχηραρίου.

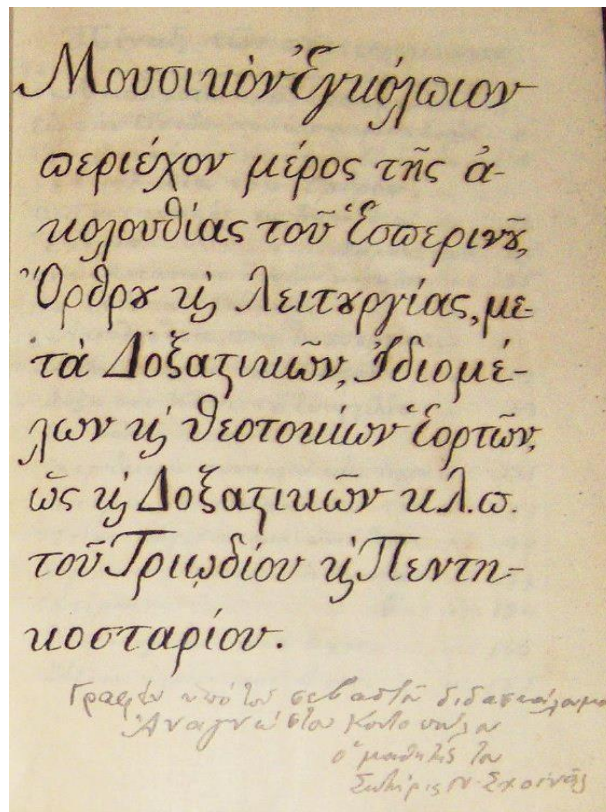
⁷⁵ Οι πληροφορίες για τη στάχωση του χφ προέρχονται από προσωπική συνέντευξη του Κωνσταντίνου Καραγκούνη με τους γιούς του Σωτηρίου Σχοινά στα μέσα της δεκαετίας του '90, όταν διατηρούσαν ακόμη το βιβλιοδετείο ανοιχτό.

Οι διαστάσεις του κώδικα, είναι 12cm x 20cm. Αποτελείται από τριακόσιες ενενήντα δύο (392) σελίδες, γραμμένες με πένα όπως γίνεται αντιληπτό από την εξαιρετικής αισθητικής καλλιγραφία των φθογγοσήμων και των κειμένων. Ο κωδικογράφος χρησιμοποιεί καλής ποιότητας μαύρη μελάνι για τη σημειογραφία και τα κείμενα των ύμνων, η οποία δεν έχει υποστεί διάχυση σε κανένα σημείο του κώδικα. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα κεφαλαιογράμματα των μελοποιήσεων είναι σταμπωτά, τυπωμένα κατά πάσα πιθανότητα με σφραγιδάκια χειρός και όχι χειρόγραφα, όπως της Ανθολογίας του 1883. Σταμπωτή με σφραγιδάκια είναι επίσης και η αρίθμηση του βιβλίου στην επάνω άκρη κάθε σελίδας. Ο Κοντόπουλος γράφει με τη βοήθεια σταμπωτού οδηγού, ο οποίος έχει αποτυπωθεί στα λευκά φύλλα εκ των προτέρων. Ο οδηγός ορίζει τα περιθώρια των σελίδων, τις αποστάσεις μεταξύ των μουσικών αράδων και του μουσικού από το ποιητικό κείμενο. Είναι εντυπωσιακό, ότι σ' ολόκληρο τον κώδικα δεν επισημαίνεται ούτε μία διόρθωση, διαγραφή και μουτζούρα, άρα, είτε ο Κοντόπουλος πετούσε ολόκληρη τη σελίδα εάν έκανε κάποιο αντιγραφικό σφάλμα, είτε υπήρξε εξαιρετικά προσεκτικός και έμπειρος. Προσωπικά, θεωρώ, ότι ισχύει το δεύτερο. Το συγκεκριμένο αυτόγραφο καθρεπτίζει έναν εμπειρότατο γραφέα.

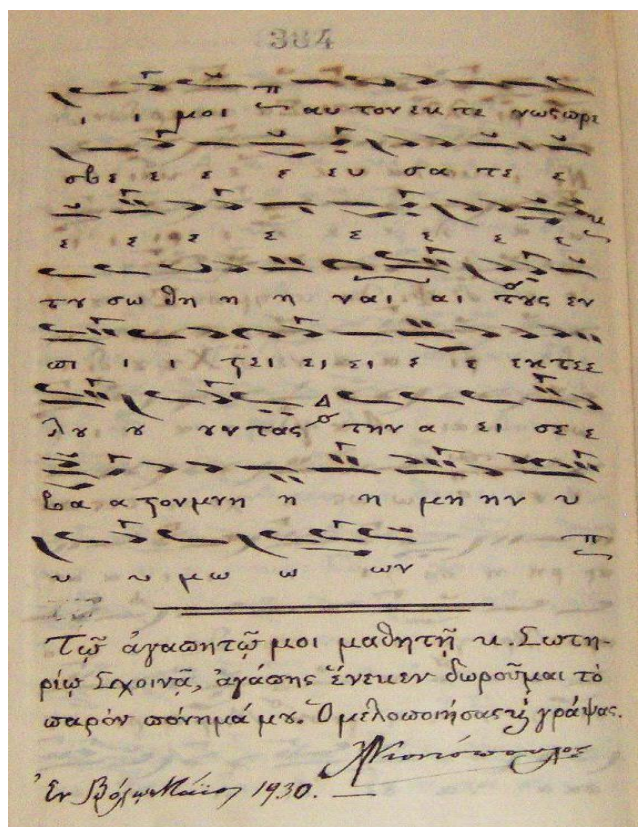
Το χειρόγραφο αυτό, άγνωστο πως, βρέθηκε στα χέρια του μακαριστού Πρωτοψάλτου του Ι. Ν. Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου Νέας Ιωνίας Βόλου, Χρήστου Τακούδη, ο οποίος υπήρξε συστηματικός συλλέκτης βιβλίων εκκλησιαστικής μουσικής. Σε προχωρημένη ηλικία, ο αείμνηστος Πρωτοψάλτης χάρισε μεγάλο μέρος των παλαιών βιβλίων της συλλογής του, στον φοιτητή τότε Κωνσταντίνο Καραγκούνη. Ανάμεσα σ' αυτά συγκαταλεγόταν και το χειρόγραφο του Κοντόπουλου.

Στο πρώτο φύλλο του χειρόγραφου, διαβάζουμε τον τίτλο του: «Μουσικόν Εγκόλπιον περιέχον μέρος της ακολουθίας του Εσπερινού, Ὁρθρου και Λειτουργίας, μετά Δοξαστικῶν, Ἰδιωμέλων και Θεοδοκιῶν εορτῶν, ως και Δοξαστικῶν κ.λπ. του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου.» Στο κάτω μέρος της σελίδας, υπάρχει ιδιόχειρο σημείωμα του Σωτηρίου Σχοινά, που βεβαιώνει ότι ο κώδικας είναι γραμμένος από τον δάσκαλό του, Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλο: «Γραφέν υπό του σεβαστοῦ διδασκάλου μου Αναγνώστου Κοντοπούλου. Ο μαθητής του Σωτηρίου Σχοινάς».

Στις επόμενες πέντε μη αριθμημένες σελίδες ο Κοντόπουλος παραθέτει πίνακα περιεχομένων των μελοποιήσεων, με ακριβή παράθεση των σελίδων. Πριν από κάθε μελοποίηση, έχει επιγραμματικές αναφορές για το είδος της μελοποίησης, τον μελωργό και τον ήχο της. Π.χ. το «Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀρχιερέως, μελοποίησις Ἰωάννου <Αγγ> Κοντοπούλου, ἦχος Β' ἐκ τοῦ Δι». Και σε αυτό το χειρόγραφο, όπως και στο «Μουσικόν Ἀπάνθισμα», ο Κοντόπουλος, παραθέτει εναλλακτικές μουσικές φράσεις συγκεκριμένα σημεία των συνθέσεων, που μπορούν να ερμηνευτούν διαφορετικά.

Στο τέλος του γραμμένου τμήματος του βιβλίου, στη σελ. 384 (ακολουθούν τέσσερα λευκά φύλλα), διακρίνουμε τον κολοφώνα του χειρογράφου, ένα ιδιόχειρο σημείωμα του Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου, που αναφέρει πως το χειρόγραφο δωρίθηκε στο μαθητή του Σωτηρίου Σχοινά: «Ἐγὼ ἀγαπητῶ μοι μαθητῇ κ. Σωτηρίῳ Σχοινά, ἀγάπης ἐνεκεν δωροῦμαι τὸ παρὸν πόνημά μου. Ο μελοποιήσας και γράψας [Ἰτογραφή] Ἰωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος. Ἐν Βόλῳ, Μαΐος 1930».

Ἡ ἀξία του χειρογράφου, εἶναι πολὺ μεγάλη, τόσο ἀπὸ μουσικολογικῆς καὶ ιστορικῆς πλευρᾶς, ὅσο καὶ ἀπὸ αισθητικῆς. Δεν εἶναι μόνο ἡ καλαισθησία του χειρογράφου καὶ ἡ στάχυσή του, που δίνουν ἀξία στον κώδικα, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι σ' αὐτὸ εμπεριέχονται σχεδόν ἐξ' ολοκλήρου προσωπικῆς μελοποιήσεις του Κοντόπουλου ἀγνωστες ἀπὸ ἄλλη πηγῆ.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο του «Μουσικῷ Ἐγκόλπῳ», ἀναλυτικότερα παρατηροῦνται τὰ ἐξῆς: Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό ἀπ' τον πίνακα των περιεχομένων, ἀπὸ τὴ σελ. 1 μέχρι καὶ τὴν 11, περιλαμβάνονται δύο μελοποιήσεις του Ἐσπερινού, τὸ «Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα» καὶ τὰ περίφημα Ἀνοιξαντάρια του Κοντόπουλου, σὲ ἦχο β', τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται καὶ ἀπὸ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ του Ἡλίου (βλ. παρακάτω Μορφολογικὴ καὶ Τροπικὴ Ἀνάλυση ὀρισμένων στίχων ἀπὸ αὐτά). Στὶς σελ. 12 - 68, ἀνθολογούνται μελοποιήσεις γιὰ τον Ὁρθρο, ὅπως ὁ Ν' Ψαλμὸς με τὰ Πεντηκοστάρια Τροπάριά του καὶ τὰ ἐντεκα Ἐωθινὰ Δοξαστικά. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, πὼς ὁ Ν' Ψαλμὸς εἶναι μελοποιημένος σὲ ἦχο πλ. α' τετράφωνο. Ἀπὸ τὴ σελ. 69 ἕως καὶ τὴν 216, ὁ Κοντόπουλος, παραδίδει τὰ ἔργα του που ἀφοροῦν τὴ Θεῖα Λειτουργία, ὅπως Ἀλληλουϊάρια του Ἐυαγγελίου, Χερουβικά (ἐδὴ ὑπάρχει ἓνα οκτῶνχο Χερουβικὸ του Κοντόπουλου, που ἀποτελεῖ πολὺ πρωτότυπο ἔργο, βλ. παρακάτω Μορφολογικὴ καὶ Τροπικὴ Ἀνάλυση), Λειτουργικά, Ἄξιόν ἐστι καὶ Κοινωνικά. Στὴ σελ. 217 διαβάζουμε: «Ἀρχὴ των Δοξαστικῶν καὶ λοιπῶν του Ἐνιαυτοῦ εορτῶν». Ἡ ἐνότητα ὀλοκληρώνεται στὴ σελ. 315. Ἀπὸ τὴ σελ. 316, «Ἀρχὴ των Δοξαστικῶν καὶ λοιπῶν των τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου», μέχρι καὶ τὴν 376. Ἀπὸ 377 μέχρι τέλους (σελ. 384), ὑπάρχει ἓνα Παράρτημα, που περιλαμβάνει μελοποιήσεις ἄλλων μελοουργῶν. Ἐδὴ

ανθολογούνται, ο Αλέξανδρος Μαργαριτόπουλος⁷⁶ και ο Αλέξανδρος Βυζάντιος⁷⁷, «δέξιος Ιεροψάλτης της εν Χάλκη Θεολογικής Σχολής», όπως ο ίδιος τον σημειώνει.

- Παρατηρήσεις από τη σύγκριση των τριών αυτογράφων

Συγκρίνοντας τα τρία παραπάνω χειρόγραφα, παρατηρούμε πολλές διαφορές μεταξύ τους, πράγμα φυσιολογικό γιατί πρόκειται για τρία χειρόγραφα που έχουν γραφεί σε τρεις διαφορετικές ηλικιακές φάσεις του Κοντόπουλου: Ο πρώτος γράφτηκε το 1883 σε ηλικία εικοσιπέντε χρόνων (25). Ο δεύτερος, με βάση το γραφικό του χαρακτήρα, την ταξινόμηση και προσθήκη δικών του μελοποιήσεων, φανερώνει πως γράφτηκε σε μία μέση ηλικία, υποθέτουμε μεταξύ των σαράντα (40) και πενήντα (50) ετών. Ο τρίτος ολοκληρώθηκε ένα χρόνο πριν το θάνατό του, σε ηλικία εβδομήντα δύο (72) χρόνων και περιέχει σχεδόν εξ ολοκλήρου δικές του μελοποιήσεις. Διαφορές που παρατηρούνται είναι οι εξής:

- I. Στον τρόπο γραφής του κειμένου, όσο και της γραφής των φθογγοσήμων: Στο «Ανθολόγιο» η γραφή είναι προσεγμένη, με κεφαλαιογράμματα περίτεχνα και καλλιτεχνικά αλλά η γραφή των φθογγοσήμων είναι ασταθής, με χέρι λιγότερο σίγουρο από το «Μουσικό Εγκόλπιο».
- II. Τα φθογγόσημα στο «Μουσικό Εγκόλπιο» είναι πιο παχιά και συμπαγή, διότι το χέρι του γραφέως είναι πιο εξασκημένο και έμπειρο στην αντιγραφή των μελών, σε αντίθεση με το «Ανθολόγιο» και το «Μουσικόν Απάνθισμα» όπου η γραφή δεν είναι τόσο επιτηδευμένη.
- III. Παρ' ότι, λάθη στη μουσική γραφή και στην ορθογραφία των μελών δεν παρατηρούμε σε κανένα από τα τρία χειρόγραφα, το τελευταίο από τα τρία είναι σχεδόν αλάνθαστο.
- IV. Το «Μουσικόν Εγκόλπιο» είναι πιο πλήρες σε έργα του Κοντόπουλου και περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις μελοποιήσεις του, ενώ το «Ανθολόγιον» του 1883 έχει μαθήματα γνωστών βυζαντινών και μεταβυζαντινών μελουργών και μερικά έργα «κατά μίμηση» επιφανών ιεροψαλτών της Μαγνησίας, όπως το «Αξιόν εστι» του Γεωργίου Βόλτου. Στο «Μουσικόν

⁷⁶ Αλέξανδρος Μαργαριτόπουλος (1900 – 1971), Κωνσταντινουπολίτης Πρωτοψάλτης, μελουργός και μουσικοδιδάσκαλος που έδρασε για πολλά χρόνια στην περιοχή της Μαγνησίας. Βλ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», ό.π., σελ 54.

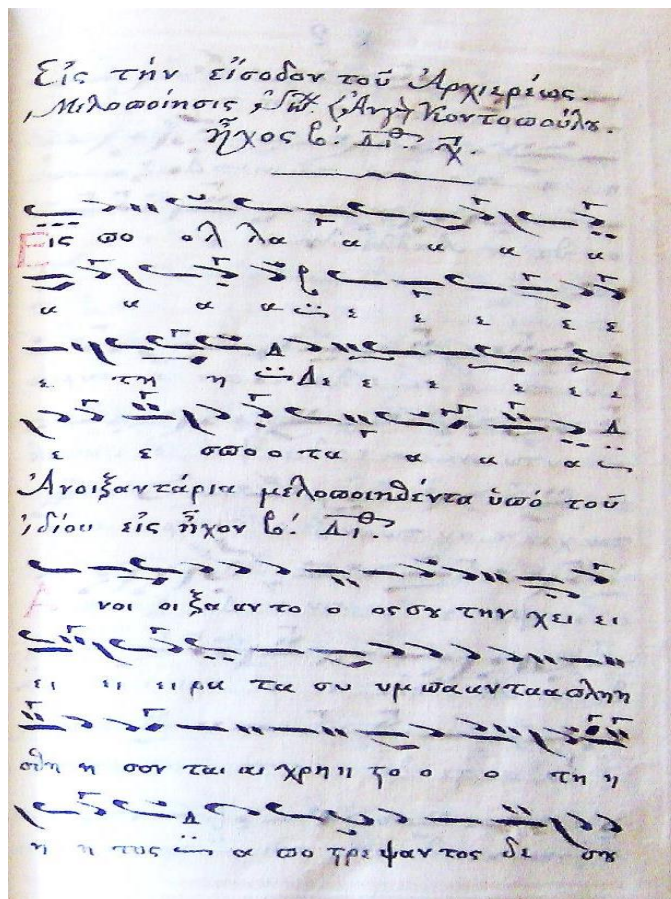
⁷⁷ Αλέξανδρος Βυζάντιος, Κωνσταντινουπολίτης μελουργός, μουσικοδιδάσκαλος και Πρωτοψάλτης της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης και εκδότης του βιβλίου «Μουσικόν Δωδεκαήμερον». Βλ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, I, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής και οι από των Αποστολικών Χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, Γκαλερί «Κουλτούρα», Αθήνα 1977, Τυπογραφείο και Βιβλιοπωλείον Κουτσουλίνου και Αθανασιάδου, Αθήνα 1890, σελ. 460 και 461.

Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων», σε αντίθεση με το «*Μουσικόν Εγκόλπιον*», ο Κοντόπουλος παραδίδει μερικές μελοποιήσεις του και ορισμένες διασκευές, όπως είναι τα «*Ευλογητάρια του Πέτρου Πελοποννησίου*» που, όπως δηλώνει ο ίδιος, είναι τροποποιημένα.

- V. Το «*Μουσικόν Εγκόλπιον*» έχει σταμπωτά κεφαλαιογράμματα, κόκκινου χρώματος, ενώ τα κεφαλαιογράμματα στο «*Ανθολόγιο*» και στο «*Μουσικόν Απάνθισμα*» είναι γραμμένα με το χέρι, στο μεν «*Ανθολόγιο*» κόκκινα, στο δε «*Μουσικόν Απάνθισμα*» με μπλε.
- VI. Στο χειρόγραφο του Σχοινά και στο «*Ανθολόγιο του 1883*» έχουμε καλύτερης ποιότητας χαρτί, διατηρημένο σε καλύτερη ενώ στο «*Μουσικόν Απάνθισμα*» έχουμε απλώς χαρτί ενός σχολικού τετραδίου.

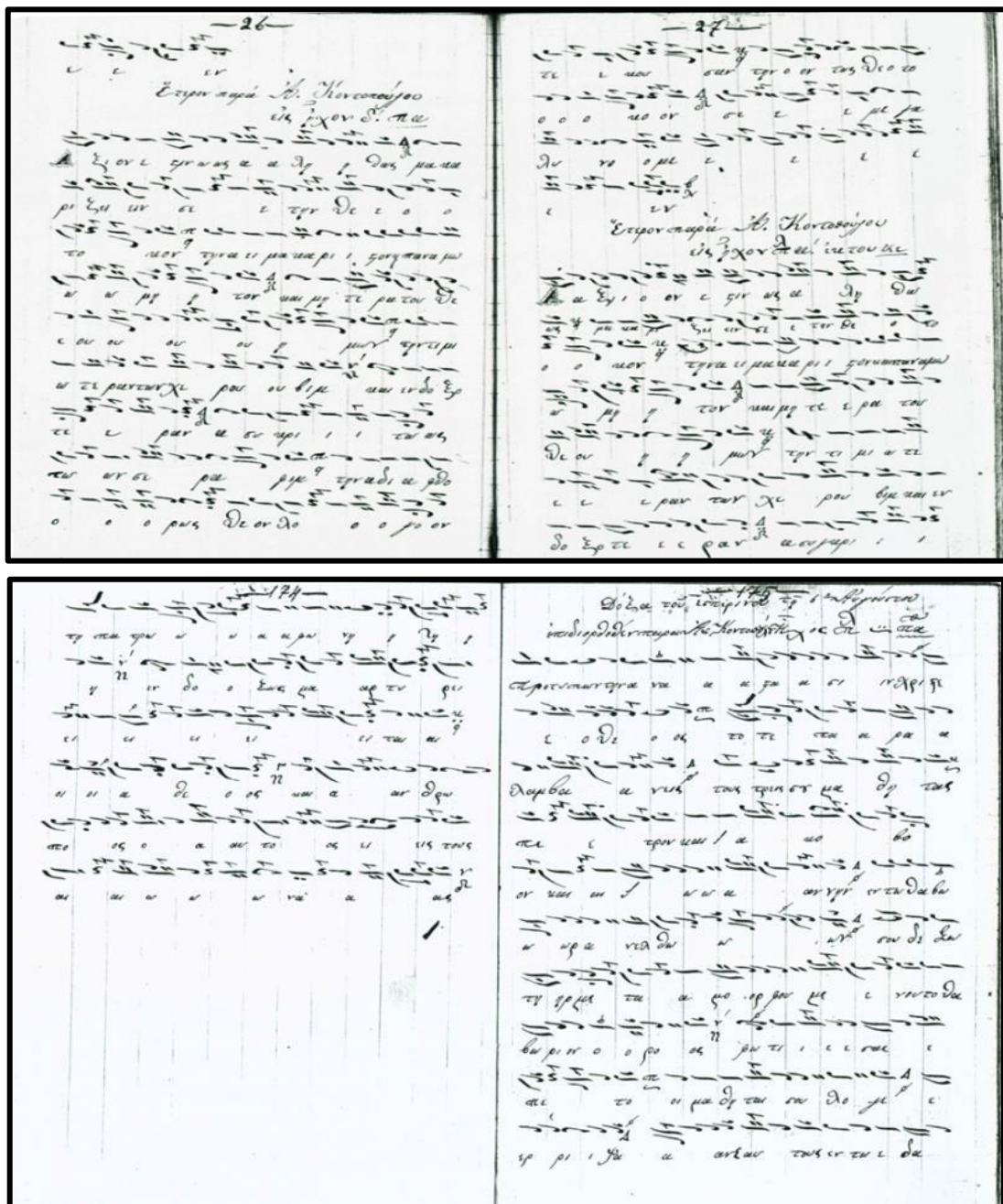
Μελοποιητικό Έργο

Το μελοποιητικό έργο του Κοντόπουλου, όπως αναφέραμε ήδη, επισημαίνεται στα δύο τελευταία αυτόγραφα του, το «*Μουσικόν Απάνθισμα*» και το «*Μουσικόν Εγκόλπιον*».

Παρόλα αυτά, κάποια έργα του Κοντόπουλου επισημάνουμε και σε αυτόγραφα μουσικά βιβλία των μαθητών του. Όπως έχουμε αναφέρει στο κεφάλαιο Βίος, ενότητα Διδασκαλία, ο Κοντόπουλος είχε πολλούς και αξιόλογους μαθητές, οι οποίοι συνέχισαν το έργο του δασκάλου τους,

αναλαμβάνοντας διάφορα αναλόγια από θέσεις Πρωτοψάλτου και Λαμπαδαρίου, και οι οποίοι συνέθεσαν δικά τους μουσικά αυτόγραφα βιβλία, για προσωπική τους χρήση στα αναλόγια τους, εντάσσοντας σ' αυτά έργα του δασκάλου τους. Έτσι, π.χ., έργα του Κοντόπουλου, συναντούμε σ' ένα αυτόγραφο κώδικα του Γεωργίου Γερόπουλου, όπως μια σειρά Άξιόν εστιν σε όλους τους ήχους, διάφορους ειρμούς ψαλλόμενους αντί το Άξιόν εστι σε διάφορες Δεσποτικές και Θεομητορικές εορτές, Δοξαστικά εορτών κ.ά. (βλ. ενδεικτικά τις επόμενες φωτογραφίες).

Στη συνέχεια παραθέτουμε αναλυτικό πίνακα όλων των μελοποιήσεων του Κοντόπουλου, που επισημάνθηκαν είτε στα αυτόγρατά του, είτε στα αυτόγραφα των μαθητών του, είτε σε άλλες έντυπες εκδόσεις.

A/A	ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ	ΗΧΟΣ	ΣΤΟ ΧΦ	ΣΕΛ
1	Εις πολλά έτη, Δέσποτα	β'	A1883 ⁷⁸ , ME	1, 1
2	Ανοιξαντάρια ⁷⁹	β'	MABY, ME	5, 1

A/A	ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΟΡΘΟΥ	ΗΧΟΣ	ΣΤΟ ΧΦ	ΣΕΛ
1	N' Ψαλμός με τα Πεντηκοστάρια τροπάρια	πλ. α'	ME	12
2	N' Ψαλμός με τα Πεντηκοστάρια τροπάρια	βαρύς	ME	25
3	Πεντηκοστάρια Τροπάρια των Όρθρων της Μ. Τεσσαρακοστής	πλ. δ', πλ. β'	ME	35
4-14	Τα ένδεκα Εωθινά	στους ήχους τους	ME	40

A/A	ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ Θ.ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	ΗΧΟΣ	ΣΤΟ ΧΦ	ΣΕΛ
1	Ακολουθία των Τυπικών	βαρύς	MABY	55
2	Αλληλουϊάριον του Αποστόλου	β'	ME	69
3	Δόξα σοι Κύριε, του Ευαγγελίου	δ' κλιτόν	MABY, ME	67, 69
4	Εις πολλά έτη, του Ευαγγελίου	δ' κλιτόν	M.E	68, 70
5-12	Χερουβικά σύντομα, «Οι τα Χερουβείμ μυστικώς εικονίζοντες»	κατ' ήχον	ME	71
13	Χερουβικόν οκτάηχον, «Οι τα Χερουβείμ μυστικώς εικονίζοντες»	οκτάηχον	MABY, ME	120, 95
14-21	Χερουβικά αργοσύντομα, «Οι τα Χερουβείμ μυστικώς εικονίζοντες»	κατ' ήχον	MABY, ME	69, 99
22	Αγαπήσω σε Κύριε	α'	ME	133
23	Αγαπήσω σε Κύριε	β'	ME	134
24	Λειτουργικά	πλ. β'	MABY	114
25	Λειτουργικά	βαρύς	MABY	117
26-33	Λειτουργικά	κατ' ήχον	ME	135
34-41	Άξιόν εστιν	κατ' ήχον	ME	155
42-49	Άξιόν εστι ⁸⁰	κατ' ήχον	χφ Γερόπουλου	
50	Αντί του Άξιόν εστι, την Κυριακή του Παραλύτου, «Συμφώνως Παρθένε»	α'	ME	167
51	Αντί του Άξιόν εστι, την Κυριακή του Παραλύτου «Συμφώνως Παρθένε»	α'	χφ Γεωργίου Γερόπουλου	

⁷⁸ Πρόκειται για μια μελοποίηση «Εις πολλά έτη, Δέσποτα» στην Ανθολογία του 1883, όπου δεν υπάρχει σχετική αναφορά, ότι είναι του Κοντόπουλου αλλά μετά από σύγκριση των δύο μελοποιήσεων στην «Ανθολογία» και στο «Μουσικό Εγκόλπιον» διαπιστώθηκε ότι είναι ίδιες, με μικρές μόνο διαφορές.

⁷⁹ Η μελοποίηση των Ανοιξανταρίων του Ιωάννου Κοντόπουλου συμπεριλήφθηκε στην έκδοση «Ανθοδέσμη Εσπερινού», του Συλλόγου Ιεροψαλτών Τριπόλεως, το 1983 με επιμέλεια και γραφή του Πρωτοψάλτη Σπυρ. Σπυρόπουλου. Βλ Φίλιππος Αθ. Οικονόμου, τόμος Α', ό.π., σελ. 92.

⁸⁰ Πρόκειται για μελοποιήσεις Άξιόν εστι στο χφ του Γεωργίου Γερόπουλου, διαφορετικές απ' αυτές του «Μουσικού Εγκολπίου».

52	Αντί του Αξιόν εστι, την Κυριακή της Σαμαρειτίδος «Ευφραίνου αγάλλου»	α'	ΜΕ	169
53	Αντί του Αξιόν εστι, την Κυριακή της Σαμαρειτίδος, «Ευφραίνου αγάλλου»	α'	χφ Γεωργίου Γερόπουλου	
54	Αντί του Αξιόν εστι, της Αναλήψεως, «Σε την υπέρ νουν»	πλ. α' τετράφωτος	χφ Γεωργίου Γερόπουλου	
55	Αντί του Αξιόν εστι, της Μεταμορφώσεως, «Νυν τα ανήκουστα»	πλ. δ'	χφ Γεωργίου Γερόπουλου	
56	Κοινωνικόν των Κυριακών, «Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών»	πλ. α'	ΜΕ	171
57	Κοινωνικόν των Κυριακών, «Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών»	πλ. β'	ΜΕ	174
58	Κοινωνικόν των Κυριακών, «Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών»	βαρύς	ΜΕ	177
59	Κοινωνικόν της εορτή της Θεοτόκου, «Ποτήριον σωτηρίας»	πλ. α'	ΜΕ	180
60	Κοινωνικόν στην εορτή διαφόρων Αγίων, «Εις μνημόσυνον»	πλ. β'	ΜΕ	183
61	Κοινωνικόν στην εορτή των Ταξιαρχών, «Ο ποιών τους Αγγέλους»	πλ. β'	ΜΕ	186
62	Κοινωνικόν στην εορτή των Αγίων Αποστόλων, «Εις πάσαν την γην»	δ' εκ του Δι	ΜΕ	190
63	Κοινωνικόν στην εορτή του Τιμίου Σταυρού, «Εσημιώθη εφ' ημάς»	βαρύς εκ του ζω	ΜΕ	192
64	Κοινωνικόν στην εορτή του Ευαγγελισμού, «Εξελέξατο Κύριος»	α'	ΜΕ	195
65	Κοινωνικόν της Κυριακής του Πάσχα, «Σώμα Χριστού»	δ' εκ του Δι	ΜΕ	198
66	Κοινωνικόν της Κυριακής του Πάσχα, «Σώμα Χριστού»	πλ. α'	ΜΕ	201
67	Κοινωνικόν της Κυριακής του Πάσχα, «Σώμα Χριστού»	πλ. δ'	ΜΕ	204
68	Κοινωνικόν της Πέμπτης της Αναλήψεως, «Ανέβη ο Θεός»	δ' εκ του Δι	ΜΕ	208
69	Κοινωνικόν την Κυριακή της Πεντηκοστής, «Το Πνεύμα σου το Άγιον»	δ' εκ του Δι	ΜΕ	211
70	Κοινωνικόν την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, «Το πνεύμα σου το Άγιον»	βαρύς εκ του ζω	ΜΕ	213

Α/Α	ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ Θ.ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	ΗΧΟΣ	ΣΤΟ ΧΦ	ΣΕΛ
1	Στην εορτή των Γεν. της Θεοτόκου, «Αύτη η ημέρα Κυρίου»	πλ. β'	ΜΕ	217
2	Στην εορτή της Υψώσεως του Σταυρού, «Σήμερον προέρχεται του Σταυρού»	πλ. β'	ΜΕ	219

3	Στην εορτή των Αγίων Πατέρων, «Των Αγίων Πατέρων ο χορός»	πλ. δ'	ME	221
4	Στην εορτή του Αγίου Δημητρίου, «Τον λόγχαις κληρωσάμενος»	δ' εκ του Πα	ME	226
5	Στην εορτή των Ασωμάτων, «Όπου επισκιάσει η χάρις σου»	πλ. α'	ME	229
6	Στην εορτή των Εισοδίων, «Σήμερον τω Ναώ προσάγεται»	β'	ME	232
7	Στην εορτή του Αγίου Ανδρέου, «Τον κήρυκα της πίστεως»	πλ. δ'	ME	235
8	Στην εορτή του Αγίου Νικολάου στον Εσπερινό, «Ιεραρχών την καλλονήν»	πλ. β'	ME	237
9	Στην εορτή του Αγίου Νικολάου, στους Αίνους «Σαλπίσωμεν εν σάλπιγγι»	πλ. α'	ME	242
10	Στην εορτή του Αγίου Μοδέστου στον Εσπερινό, «Δεύτε φιλομάρτυρες»,	β'	ME	246
11	Στην εορτή του Αγίου Μοδέστου στα Απόστιχα, «Σήμερον η φωταυγής»	γ'	ME	248
12	Στην εορτή του Αγίου Μοδέστου στους Αίνους, «Τις λαλήσει»	πλ. δ'	ME	250
13	Την Κυριακή των Αγ. Προπατόρων, «Δεύτε πάντες πιστώσ»	βαρύς εκ του Γα	ME	252
14	Την Κυριακή προ της Χριστού Γεννήσεως, «Των νομικών διδαγμάτων»	πλ. δ'	ME	254
15	Στην εορτή της Χριστού Γεννήσεως Εσπέριο, «Τι σοι προσενέγκωμεν»	β', οκτάηχο	ME	257
16	Στην εορτή της Χριστού Γεννήσεως στους Αίνους, «Ότε καιρός»	πλ. β'	ME	259
17	Στην εορτή της Σύναξης της Θεοτόκου, «Σήμερον η αόρατος φύσης»	πλ. β'	ME	261
18	Κυριακή μετά την Χριστού Γέννηση, «Αίμα και πυρ και ατμίδα καπνού»	πλ. δ'	ME	264
19	Στην εορτή του Αγ. Βασιλείου, «Εξεχύθη η χάρις εν χείλεσί σου»	πλ. β'	ME	267
20	Στα Θεοφάνεια, «Νάματα Ιορδάνεια»	πλ. β'	ME	269
21	Στην εορτή της Σύναξης του Αγίου Προδρόμου, «Άγγελος εκ στείρωτικών»	πλ. β'	ME	271
22	Στην εορτή των Τριών Ιεραρχών, «Σήμερον αι ψυχαί των γηγενών»	β' εκ του Δι	ME	275
23	Στην εορτή της Υπαπαντής, «Ο εν χερσί πρεσβυτικάις»	πλ. β'	ME	277
24	Στην εορτή του Ευαγγελισμού στον Εσπερινό, «Απεστάλη εξ ουρανού»	πλ. β'	ME	279
25	Στην εορτή του Ευαγγελισμού στους Αίνους, «Το απ' αιώνος μυστήριον»	β' εκ του Δι	ME	283

26	Στην εορτή του Αγ. Γεωργίου, «Ανέτειλε το έαρ»	πλ. α'	ME	285
27	Στην εορτή των Αγ. Κωνσταντίνου ε' Ελένης, «Ο των ανάκτων άναξ»	πλ. δ'	ME	289
29	Στην εορτή των Γενεθλίων του Προδρόμου, «Αστήρ Αστέρων»	πλ. β'	ME	293
30	Στην εορτή των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, «Η πάνσεπτος των Αποστόλων»	πλ. β'	ME	294
31	Στην εορτή των Δώδεκα Αποστόλων, «Ην διήλθεται κτίσης»	πλ. δ'	ME	297
32	Στην εορτή της Μεταμορφώσεως, «Παρέλαβεν ο Χριστός»	πλ. δ'	ME και χφ Γ. Γερόπουλου ⁸¹	298
33	Στην εορτή της Κοιμήσεως, «Τη αθανάτω σου κοιμήσει»	πλ. β'	ME	301
34	Στην εορτή του Αγ. Αποστόλου του Νέου στον Εσπερινό, «Τον νοερόν αδάμαντα»	α'	ME	304
35	Στην εορτή του Αγ. Αποστόλου του Νέου στον στίχον, «Πάντα της γης τα πέρατα»	γ'	ME	306
36	Στην εορτή του Αγ. Αποστόλου του Νέου στους Αίνους, «Τον αριστέα του Χριστού»	πλ. α'	ME	309
37	Στην εορτή της Αποτομής του Προδρόμου στον Εσπερινό, «Γενεθλίων τελουμένων»	πλ. β'	ME	312
38	Στην εορτή της Αποτομής του Προδρόμου στους Αίνους, «Πάλιν Ηρωδιάς»	πλ. β'	ME	314
39	Την Κυριακή του Τελώνου, «Ταις εξ έργων καυχήσεσε»	πλ. δ'	ME	316
40	Την Κυριακή του Ασώτου, «Πάτερ αγαθέ, εμακρύνθην από Σου»	πλ. β'	ME	319
41	Την Κυριακή της Απόκρεω, «Προκαθάραμεν εαυτούς»	α'	ME	323
42	Την Κυριακή της Τυροφάγου, «Εφθασε καιρός»	πλ. β'	ME	325
43	Το Σάββατο της Α' Εβδομάδος των Νηστειών, «Οργάνω χρησάμενος»	πλ. β'	ME	327
44	Την Κυριακή της Ορθοδοξίας, «Μωσής τω καιρώ της εγκρατείας»	πλ. β'	ME	331
45	Την β' Κυριακή των Νηστειών, «Τοις εν σκότει αμαρτημάτων»	πλ. β'	ME	333
46	Την γ' Κυριακή των Νηστειών, «Την υψηλόφρονα γνώμη»	πλ. δ'	ME	335
47	Την δ' Κυριακή των Νηστειών «Δεύτε εργασάμεθα»	α'	ME	337
48	Την ε' Κυριακή των Νηστειών, «Ουκ εστιν η Βασιλεία του Ουρανού»	α'	ME	340

⁸¹ Η μελοποίηση αυτή στο χφ του Γεωργίου Γερόπουλου είναι ίδια απλώς διασκευασμένη.

49	Την Κυριακή των Βαΐων, «Προ εξ ημερών του Πάσχα»	πλ. β'	ME	343
50	Την Μεγάλη Παρασκευή στον Όρθρο, στους Αίνους, «Εξέδυσάν με τα ιμάτιά μου»	πλ. β'	ME	345
51	Την Μεγάλη Παρασκευή στον Όρθρο, στα Απόστιχα, «Κύριε αναβαίνοντας τω Σταυρώ»	πλ. δ'	ME	346
52	Την Μεγάλη Παρασκευή στον Όρθρο, στα Απόστιχα, «Ἦδη βιάπτεται κάλαμος»	πλ. δ'	ME	349
53	Την Κυριακή του Πάσχα, «Αναστάσεως ημέρα»	πλ. α'	ME	354
54	Την Κυριακή του Θωμά, «Μεθ' ημέρας οκτώ της εγέρσεώς Σου»	πλ. β'	ME	357
55	Την Κυριακή του Παραλύτου, «Κύριε τον παράλυτον»	πλ. δ'	ME	360
56	Την Κυριακή της Σαμαρείτιδος, «Ἡ πηγὴ της ζωαρχίας»	πλ. β'	ME	362
57	Την Κυριακή του Τυφλού, «Τις λαλήσει τας δυναστείας Σου»	πλ. δ'	ME	365
58	Την Πέμπτη της Αναλήψεως, «Ετέχθης ως αυτός ηθέλησας»	β' εκ του Δι	ME	367
59	Την Κυριακή της Πεντηκοστής, «Βασιλεύ ουράνιε»	πλ. β'	ME	370
60	Την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, «Γλώσσαι ποτέ συνεχύθησαν»	πλ. δ'	ME	373

Συμπερασματικά, από το μελοποιητικό έργο του Κοντόπουλου παρατηρούμε τα εξής: Ο μουσικοδιδάσκαλος ασχολήθηκε κυρίως με τους ύμνους της Θείας Λειτουργίας (παρέδωσε συνολικά εβδομήντα (70) μελοποιήσεις) και του Στιχηραρίου των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών και των εορτών του όλου ενιαυτού (παρέδωσε εξήντα (60) μελοποιήσεις). Μικρότερο ενδιαφέρον έδειξε για τις ακολουθίες του Εσπερινού και του Όρθρου για τις οποίες συνέθεσε δύο και δεκατέσσερα έργα αντίστοιχα. Συνολικά, μέχρι σήμερα, έχουν επισημανθεί εκατόν σαράντα έξι (146) έργα, διόλου ευκαταφρόνητη παραγωγή έργου.

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΓΩΝ

Οι μελοποιήσεις του μουσικοδιδασκάλου Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου, τόσο στο «Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ύμνων», όσο και στον χφ κώδικα «Μουσικόν Εγκόλπιον», έχουν βασιστεί επάνω σε κλασσικές φόρμες μελοποίησης του μεταβυζαντινού κυρίως μέλους. Έχοντας βαθιά γνώση της παράδοσης, πληρέστατη θεωρητική κατάρτιση, εκκλησιαστικές και λειτουργικές ευαισθησίες, ο Κοντόπουλος χρησιμοποιεί κλασσικές μελικές «θέσεις» της Νέας Μεθόδου σημειογραφίας, όπως αυτές που απαντούν στα αργοσύνομα Αναστασιματάρια του Πέτρου Πελοποννησίου και του Ιωάννου Πρωτοψάλτου της Μ.Χ.Ε και στις αργοσύνομες μελοποιήσεις των έγκυρων μελουργών του 19^{ου} αιώνα, όπως του Θεοδώρου Φωκαέως, του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου της Μ.Χ.Ε και άλλων πολλών.

Στην επιστήμη της Βυζαντινής Μουσικολογίας χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος κλασσική⁸² μελική «θέση» για να δηλώσει τις παγιωποιημένες φράσεις, που χρησιμοποιούνται στο εκκλησιαστικό μέλος με σταθερή και αμετάβλητη μουσική δομή, ήδη από τον 12^ο αιώνα και σε όλη την μετέπειτα Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή περίοδο ως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Πολλές απ' αυτές τις κλασσικές «θέσεις» χρησιμοποιούνται στην βυζαντινή μελοποιία μέχρι και σήμερα.

Τι είναι όμως οι θέσεις στην βυζαντινή μελοποιία; Κατά τον Μανουήλ Χρυσάφη⁸³, Λαμπαδάριο του Βασιλικού κλήρου κατά την εποχή της Αλώσεως, «θέσις λέγεται η των σημαδιών ένωσις, ήτις αποτελεί το μέλος. Καθώς γαρ εν τη Γραμματική των είκοσι τεσσάρων στοιχείων η ένωσις συλλαβηθείσα αποτελεί τον λόγον, τον αυτόν τρόπον και τα σημάδια των φωνών ενούμένα επιστημόνως επιτελούσι το μέλος και λέγεται το τοιούτον τότε θέσεις.... Πρώτον ουν εστί το ποιείν τινά θέσεις προσηκούσας και αρμοδίας, επόμενον το όρω τέχνη».

Σύμφωνα και με τον ομότιμο καθηγητή Βυζαντινής Μουσικολογίας Γρ. Στάθη «οι θέσεις ουσιαστικά είναι η ίδια η μελοποιία, η ποιητική έξη της μουσικής. Στην δημιουργία μιας θέσεως λαμβάνονται όλα τα στοιχεία της σηματοδωφονίας, υπολογίζεται ο λόγος, για το τέλειο συνταίριασμα, και ενεργείται η χειρονομία για τη ρυθμική έκφραση του μέλους. Οι θέσεις καλούνται επίσης “σχηματισμοί του μέλους”, “σχήματα των φωνών” και “γραμμαι” και είναι τα μουσικά σημάδια της ψαλτικής, φωνητικά, άφωνα και χρονικά συνδυαζόμενα μεταξύ τους σχηματίζουν τις λεγόμενες

⁸² Βλ. Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ, «Τριλογία» στα πρακτικά του Α' Κύκλου Μουσικολογικών Διαλέξεων Μάρτιος – Απρίλιος 2011, Σύνοδος Ιεροψαλτών Βόλου «Ιωάννης ο Κουκουζέλης», Βόλος 2011, σελ. 75.

⁸³ Βλ. Κωνσταντίνος, Χαρίλ. Καραγκούνης, *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, ό.π, σελ. 714.

θέσεις». Και ο καθηγητής, σε άλλο σημείο, παρατηρεί «οι θέσεις κινούνται πάντοτε μέσα σ' ένα τετράχορδο ή πεντάχορδο της οκταήχιας. Όταν βγαίνουν έξω απ' το πεντάχορδο επάνω ή κάτω, ανάλογα με την έκταση και τη δομή της συνθέσεως, επαναλαμβάνονται οι θέσεις είτε κατά το σύστημα του τροχού είτε με τη μετάθεση του μέλους. Στη δομή της κάθε συνθέσεως και την εναλλαγή των θέσεων, πάρα πολλά εξαρτώνται απ' τη σχέση των ήχων μεταξύ τους κι απ' τη διάκρισή τους σε κύριους και πλάγιους και μέσους, παραπλάγιους και παραμέσους, τριφώνους, τετραφώνους, πενταφώνους και επταφώνους. Έτσι, ένας μεγάλος αριθμός θέσεων είναι κοινός σε πολλούς αν όχι σε όλους τους ήχους». Επίσης, σύμφωνα με τον κ. Στάθη «Η σύνθεση μιας θέσεως επιτυγχάνεται με την ένωση ανιόντων και κατιόντων φωνητικών σημάδιων και την προσθήκη των υποστάσεων χειρονομίας, όπου η βαρεία, το ψηφιστόν, το ομαλόν, και το απόδεσμα ή οι δύο σύνδεσμοι είναι σχεδόν από τα απαραίτητα σημάδια, στην πιο απλή περίπτωση. Μια θέση περιλαμβάνει τουλάχιστον στα φωνητικά της σημάδια ένα διάστημα δύο φωνών, δηλαδή μιας τρίτης* έτσι κατά την ψαλμωδία να κινείται μέσα σ' ένα τετράχορδο. Υπάρχουν θέσεις που περιέχουν κατάβαση ή ανάβαση τριών φωνών και θέσεις που κινούνται μέσα σ' ένα πεντάχορδο. Οι θέσεις σχεδόν όλες έχουν καταληκτικό χαρακτήρα αλλά υπάρχουν και θέσεις που κινούνται στην έναρξη των μελών ή των μελικών φράσεων»⁸⁴.

Έπειτα από τα παραπάνω γίνεται εύκολα κατανοητό ότι ο Κοντόπουλος, για να μελοποιήσει κάποιον ύμνο, δεν επινοούσε ο ίδιος νέες μουσικές φράσεις, όπως παρατηρούμε να συμβαίνει στη σημερινή εποχή από σύγχρονους μελοποιούς, αλλά επέλεγε τις προϋπάρχουσες μελωδίες από τον ανεξάντλητο θησαυρό των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μελικών «θέσεων». Εφάρμοζε, δηλαδή, εκείνο που από τους προγενέστερους ονομάζεται «μίμησις». Ο Χρυσάνθος εκ Μαδύτων, ένας εκ των τριών εφευρετών της Νέας Μεθόδου, στο Μέγα Θεωρητικό του, εξηγώντας τον όρο μίμηση, αναφέρει⁸⁵, πως οι Ψάλτες και οι μουσικοδιδάσκαλοι έψαλλαν και έγραφαν κατά τα διάφορα είδη της ψαλμωδίας, έκαναν ρυθμούς, χειρονομούσαν και εφεύρισκαν μέλη, που να πετυχαίνουν το σκοπό

⁸⁴ Για όλα τα αποσπάσματα της συγκεκριμένης παραγράφου βλ. Γρηγόριος, Θ. Στάθης., *Η εξήγησις της Παλαιάς Βυζαντινής Σημειογραφίας*, Μελέται 2, γ έκδοση, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1993, σελ. 27 – 28.

⁸⁵ «Οι δὲ Εκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ κατὰ τὰ διάφορα εἶδη τῆς ψαλμωδίας ἔψαλλαν καὶ ἔγραφον, ποιούντες καὶ ρυθμούς, καθ' οὓς εχειρονομούν, καὶ εφευρίσκοντες καὶ μέλη, ἀρμόζοντα τοῖς σκοποῦμένοις. Ἐσύνθητον δὲ καὶ θέσεις χαρακτηρῶν μουσικῶν, ἵνα συνοπτικῶς γράφωσι τὸ ψαλλόμενον, καὶ παραδίδωσι τοῖς μαθηταῖς ἐμμεθῶδες τὰ πονήματά των. Ὅτε δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ τούτων ἐμελοποιούν, ἐμμοῦντο τὸν τρόπον των διδασκάλων. Τούτο δὲ παραπολύ συνήρῃσεν εἰς τὸ νὰ διασωθῇ ἕως εἰς ἡμᾶς ἡ διαφορά των μελῶν των εἰδῶν τῆς ψαλμωδίας» βλ. Γεώργιος, Ν., Κωνσταντίνου, *Κριτικὴ ἔκδοσις «Θεωρητικόν Μέγα τῆς Μουσικῆς τοῦ Χρυσάνθου τοῦ εκ Μαδύτων» - Το ανέκδοτο αυτόγραφο του 1816. Το έντυπο του 1832, έκδοση Ι. Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου, Αθήνα 2007, σελ. 504 -505, παράγραφος 400.*

τους. Επινοούσαν και θέσεις μουσικών χαρακτήρων για να γράψουν συνοπτικά αυτό που ήθελαν να ψάλουν και για να παραδίδουν στους μαθητές τους τα πονήματά τους. Όταν και οι μαθητές αυτών μελοποιούσαν, μιμούνταν τον τρόπο των διδασκάλων τους. Και αυτή η συνήθεια είναι που διέσωσε έως τις μέρες μας τα διάφορα Είδη Μελοποιίας της Ψαλτικής Τέχνης.

Στον Κοντόπουλο έχουμε μελοποιήσεις ύμνων του Παπαδικού, του Στιχηραρικού και του Ειρμολογικού Γένους Μελοποιίας. Σε όλες αυτές, κατορθώνει να αποτυπώσει με άριστο τρόπο τα νοήματα των ποιητικών κειμένων και τις ποικίλες εκφραστικές εικόνες, χρησιμοποιώντας με έμπειρο τρόπο την παράδοση των «θέσεων» και ακολουθώντας πιστά την παράδοση της μίμησης. Μερικές φορές, χρειάζεται να απλουστεύσει ή να αναλύσει τις «θέσεις», και άλλοτε προβαίνει σε καταγραφές των ποιητικών αναλύσεων που παραδίδει η προφορικότητα της ψαλτικής παράδοσης, πάντοτε όμως, διατηρώντας τον κλασικό τρόπο καταγραφής του μέλους, δίχως φράσεις νεωτερισμού ή επεισακτες φράσεις δανεισμένες από την ανατολική, τη δυτική και την λαϊκή κοσμική μουσική. Είναι περιγραφικός, με συχνή χρήση πολλών κορυφώσεων ή καταβάσεων στην πορεία του μέλους, η δε τέχνη φανερώνεται στις γέφυρες που μεταχειρίζεται για να συνδέσει σωστά τις μουσικές γραμμές. Μόνο όπου πρέπει κάνει χρήση φθωρών για μεταβολές κατά γένος ή κατά ήχο και μόνο όταν αυτές είναι άρρητα συνυφασμένες με το εννοιολογικό περιεχόμενο των κειμένων. Πρόκειται πραγματικά για εξαιρετικά έμπειρο μελουργό.

Για να βεβαιώσουμε όσα ισχυριζόμαστε παραπάνω θα πάρουμε δειγματοληπτικά τρεις μελοποιήσεις του Κοντόπουλου από το «Μουσικόν Εγκόλπιον» και θα προβούμε σε μορφολογική ανάλυσή τους. Παράλληλα, θα αποτολμήσουμε και την τροπική ανάλυση αυτών με βάση το σύστημα των Μακάμ της Αραβοπερσικής μουσικής. Τα μέλη που επιλέξαμε είναι τα εξής:

- Από τα «Ανοιξαντάρια» του Εσπερινού σε ήχο β' της αργοσύντομης Παπαδικής τους δύο στίχους «Ανοιξαντός σου την χείρα» και «Ηδυνθείη αυτώ» (σελ. 1, 6 – 7).
- Το Στιχηρό ιδιόμελο τροπάριο «Τί σοί προσενέγκωμεν, Χριστέ», ψάλλεται στον Εσπερινό των Χριστουγέννων, το οποίο είναι μελοποιημένο ως οκτάηχο μέλος (σελ. 257 – 259).
- Ένα ακόμη οκτάηχο μέλος, αυτή τη φορά της αργής Παπαδικής, το περίφημο Οκτάηχο Χερουβικό του Κοντόπουλου (σελ. 95 – 99).

Πρέπει εδώ να διευκρινίσουμε, ότι για την μεταγραφή των παραπάνω βυζαντινών μελών στο σύστημα της δυτικής γραφής του πενταγράμμου, ακολουθήσαμε τη μέθοδο καταγραφής των μακάμ της Αραβοπερσικής Μουσικής, δηλαδή, οι μεταγραφές χρησιμοποιούν ως βάση τον φθόγγο La, όπου

La είναι ο Πα της Βυζαντινής Μουσικής. Όσο για τη διαίρεση των βυζαντινών μελών σε μέτρα, εδώ εκλάβαμε ως βάση το απλό μέτρο των 2/4, που είναι ένας απλός τρόπος μέτρησης του χρόνου στην Ψαλτική και όπου υπάρχουν εξαιρέσεις αυτές σημειώνονται με επιτόπου μεταβολές του μέτρου στο πεντάγραμμο. Εκτός αυτών, χρειάστηκε κατά την διάρκεια των μεταγραφών να αλλάζουμε όπου ήταν απαραίτητο τον ρυθμό του μέτρου λόγω της ύπαρξης του Τονικού ρυθμού⁸⁶ της Ψαλτικής Τέχνης, προκειμένου να αποφευχθούν παρατονισμοί στα κείμενα.

«Ανοιξαντάρια» ήχος β'

Τα «Ανοιξαντάρια» είναι οι τελευταίοι στίχοι του 103^{ου} Ψαλμού, του Προοιμιακού Ψαλμού του Εσπερινού⁸⁷. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τους στίχους 28β έως και 35, οι οποίοι στις αγρυπνίες και τους πανηγυρικούς Εσπερινούς των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών και των πανηγυριζόμενων αγίων ψάλλονται. Τα «Ανοιξαντάρια» πήραν την ονομασία αυτή από την αρχική φράση «Ανοιξαντός σου την χείρα» του 28β στίχου⁸⁸.

Στο Τυπικό του Αγ. Σάββα διαβάζουμε: «*Είτα άρχεται ο εκκλησιάρχης γεγωνοτέρα φωνή, εις ήχον πλ. δ' το Ευλόγει η ψυχή μου τον Κύριον, αργώς και μετά μέλους, συμψαλλόντων αυτά και των λοιπών αδελφών*». Σημερινή εποχή που η λειτουργική πράξη τείνει να συντομεύει, ο Προοιμιακός διαβάζεται πλέον από τον αναγνώστη ή τον ιεροψάλτη ή τον αρχιερέα ως τον 28^ο και στη συνέχεια ψάλλονται τα Ανοιξαντάρια. Πριν την έναρξη των Ανοιξανταρίων, στις αγρυπνίες των Μονών ο Κανονάρχος από το κέντρο του Ναού εκφωνεί τη φράση «*Ανοιξαντός σου την χείρα*» και έπειτα, αφού κάνει σχήμα προς το Ιερό Βήμα και τους δύο Χορούς πηγαίνει στη θέση του.

Τα Ανοιξαντάρια ονομάζονται αλλιώς και «*Τριαδικά*» λόγω της προσθήκης στο τέλος κάποιων τριαδικών αναφορών όπως «*Δόξα σοι, Πάτερ, δόξα σοι, Υιέ, δόξα σοι, το Πνεύμα το Άγιον, δόξα σοι, ο Θεός, Αλληλούια*», «*Δόξα σοι, Παντοκράτορ, συν Υιώ και Πνεύματι, δόξα σοι, ο Θεός, Αλληλούια*» ή και εκτενέστερα «*Αναρχε Πάτερ, Υιέ συνάναρχε και Πνεύμα το θεόν και σύνθρονον,*

⁸⁶ Στην Ψαλτική Τέχνη δεν υπάρχει κάποιος προκαθορισμένος ρυθμός, όπως στην Ευρωπαϊκή Μουσική, αλλά ο λεγόμενος «*Τονικός Ρυθμός*». Ο ρυθμός αυτός, στηρίζεται στον τονισμό των λέξεων και στην ποσότητα των συλλαβών. Εδώ δηλαδή ο μετρικός και ο γραμματικός τόνος δεν συμπίπτουν πάντοτε αλλά μόνον όταν η μετρικώς τονιζόμενη συλλαβή φέρει και το γραμματικό τόνο. Γι αυτό και σε ένα εκκλησιαστικό μέλος δεν έχουμε πάντα τον ίδιο ρυθμό, καθώς ούτε τα μέτρα του αποτελούνται από τον ίδιο αριθμό χρόνων.

⁸⁷ Βλ. Γεώργιος Βιολάκης, *Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας: όμοιον καθ' όλα προς την εν Κωνσταντινουπόλει εκδοσιν με πολλάς προσθήκας και επιδιορθώσεις*, Κωνσταντινούπολη 1888.

⁸⁸ Κατά την αρχαία λειτουργική πράξη, ο Προοιμιακός ψαλλόταν ολόκληρος με αντιφωνικό τρόπο, έχοντας εφύμνια το «*Δόξα σοι ο Θεός, Αλληλούια*» ή και το «*Ως εμεγαλύνθη τα έργα σου, Κύριε, πάντα εν σοφία εποίησας*». Βλ. Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης, λήμμα «*Ανοιξαντάρια*», στη *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε)*, τόμος Β', Αθήνα, σελ. 514.

Σε προσκυνούμεν και δοξάζομεν, εν μιά θεότητι βοάμεν, δόξα σοι ο Θεός, Αλληλούια»⁸⁹.

Οι πρώτες μελοποιήσεις Ανοιξανταρίων χρονολογούνται γύρω στον 11^ο και 12^ο αιώνα, και μας παραδίδονται με την ένδειξη «αρχαίον», όλες σε ήχο πλ. δ'. Λίγο αργότερα, οι σπουδαιότεροι βυζαντινοί ποιητές Ανοιξανταρίων, των οποίων οι συνθέσεις συγκαταλέγονται στις Παπαδικές του Εσπερινού, είναι ο Ιωάννης Μαΐστωρ Κουκουζέλης (τέλη 13^{ου} – αρχές 14^{ου} αι.), ο Πρωτοψάλτης Ξένος Κορώνης (τέλη 13^{ου} – αρχές 14^{ου} αι.), ο μοναχός Αγάθων Κορώνης (τέλη 13^{ου} – αρχές 14^{ου} αι.), ο Πανάρετος (13^{ος} -14^{ος} αι.), ο Γεώργιος Κοντοπετρής (13^{ος} -14^{ος} αι.), ο Λαμπαδάριος Ιωάννης Κλαδάς (14^{ος} αι.), ο Γεώργιος Σγουρόπουλος (14^{ος} – 15^{ος} αι.), Μανουήλ Χρυσάφης (15^{ος} αι.), και άλλοι. Οι μελοποιήσεις στίχων των Ανοιξανταρίων αυτών των μελουργών χαρακτηρίζονται ως «μέγιστα ή παλαιά» Ανοιξαντάρια και παραδίνονται στις μουσικές πηγές αδιάκοπα ως τον 19^ο αιώνα, εξηγήθηκαν στην Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και πέρασαν στις νεότερες έντυπες εκδόσεις βιβλίων εκκλησιαστικής μουσικής.

Σήμερα, τα Ανοιξαντάρια που ψάλλονται συνήθως στους πανηγυρικούς εσπερινούς των ενοριών, είναι του Θεοδώρου παπα-Παράσχου Φωκαέως σε ήχο πλ. δ' και σπανιότερα του Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος και του Γεωργίου Ραιδεστινού Πρωτοψάλτου της Μ.Χ.Ε (19^{ος} αι), επίσης σε ήχο πλ. δ'. Όμως, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά παραδίνονται Ανοιξαντάρια μελοποιημένα και σε όλους τους ήχους εκτός από τον πλ. δ', όπως: του Προδρόμου Ιωαννίδου σε ήχο βαρύ τετράφωνο εκ του Ζω, του Θεμιστοκλέους Γεωργιάδου σε ήχο βαρύ εκ του Ζω, του Σωκράτους Παπαδοπούλου σε ήχο δ' Λέγετο εκ του Βου, του Εμμανουήλ Φαρλέκα σε ήχο πλ. α' εκ του Πα, του Εμμανουήλ Βαμβουδάκη σε ήχο πλ. β' εκ του Πα⁹⁰, Ιωάννου Ακριβογιάννη εκ Βόλου σε ήχο γ' και αυτά του Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου που είναι μελοποιημένα σε ήχο β' εκ του Δι. Ας σημειωθεί εδώ, ότι τα Ανοιξαντάρια του Κοντόπουλου είναι τα πρώτα μελοποιημένα στον β' ήχο. Η μελοποίηση αυτή, έγινε αφορμή για μια παραπλήσια σύνθεση Ανοιξανταρίων από τον αείμνηστο μουσικοδιδάσκαλο Μανώλη Χατζημάρκο, μαθητή του Χρήστου Πάντα, ο οποίος με τη σειρά του υπήρξε μαθητής του Κοντόπουλου.

Handwritten text in Greek: "Ανοιξαντάρια μελοποιημένα υπό του ιδίου εις ήχον β'. Δι." The text is written in a cursive hand on a light-colored background.

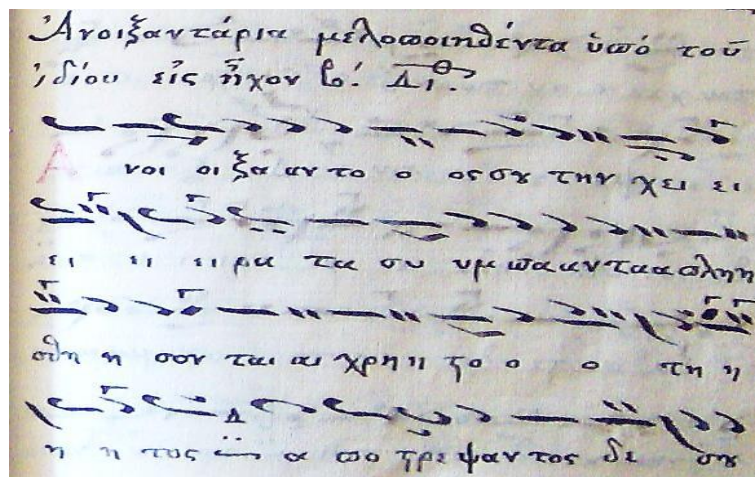
⁸⁹ Βλ. Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης, λήμμα «Ανοιξαντάρια», ό.π., σελ. 514.

⁹⁰ Βλ. Βασίλειος Ρηγόπουλος, *Ταμείον Ανθολογίας – περιέχον άπασαν την Εκκλησιαστικήν ενιαύσιον ακολουθία Εσπερινού, Όρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και της Λαμπροφόρου Αναστάσεως μετά τινών Καλοφωνικών Ειμών*, τόμος Β, Θεσσαλονίκη 1979.

Τα Ανοιξαντάρια του Κοντόπουλου είναι μια εντυπωσιακή πρωτότυπη μελοποίηση σε ήχο β'. Τα παραδίδει στα πρώτα φύλλα του «Μουσικού Απανθήματος» και του «Μουσικού Εγκολπίου», μετά το «Εἰς πολλά ἔτη Δέσποτα» για την είσοδο του Αρχιερέα στην ακολουθία του Εσπερινού. Η σειρά είναι πλήρης και με τους δέκα στίχους μελοποιημένους με το «Δόξα Πατρί», το «Και Νυν» και το τριπλό «Αλληλούια». Ο Κοντόπουλος συνθέτει σε απόλυτα κλασικό μελοποιητικό ύφος, βασισμένο στη μελική παράδοση των αργοσύντομων Παπαδικών «θέσεων» μεταβυζαντινούς μέλους με πλήρη αξιοποίηση του κλασσικού υλικού. Ο μελουργός, κάνει συνετή χρήση φθορών, κυρίως σκληρού χρωματικού γένους, προκειμένου να τονίσει συγκεκριμένες λέξεις ή φράσεις.

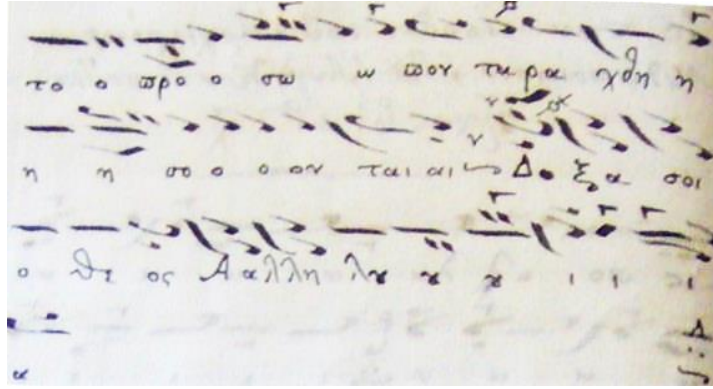
- Στίχος «Ανοιξαντός Σου την χείρα»

Ο πρώτος στίχος των Ανοιξανταρίων, «Ανοιξαντός Σου την χείρα τα σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, αποστρέψαντος δε Σου το Πρόσωπον ταραχθήσονται», είναι μελοποιημένος επάνω στα χαρακτηριστικά του β' ήχου, του Μαλακού Χρωματικού Γένους της Ψαλτικής Τέχνης. Η βάση, όπως φανερώνεται από τον πρότιτλο των Ανοιξανταρίων και είναι γνωστό από τη θεωρία⁹¹, είναι ο φθόγγος Δι. Πρόκειται για μια μελοποίηση σε αργοσύντομο Παπαδικό μέλος, γιατί το κείμενό της προέρχεται από τους Ψαλμούς της Παλαιάς Διαθήκης⁹².

⁹¹ Για όλες τις μορφολογικές αναλύσεις που ακολουθούν λάβαμε υπόψη τα εξής θεωρητικά Βυζαντινής Μουσικής: Γεώργιος Ν. Κωνσταντίνου, *Θεωρία και Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα 2003. Γεώργιος, Ν. Κωνσταντίνου, *Κριτική έκδοση: «Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής του Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων» - Το ανέκδοτο αυτόγραφο του 1816. Το έντυπο του 1832*, Ι. Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου 2007. Αβραάμ Ευθυμιάδης, *Μαθήματα Βυζαντινής Εκκλησιακής Μουσικής. Ἦτοι Θεωρία και Πλήρης Μέθοδος Μελωδικῶν Ασκήσεων*, ἔκδοση Β', Θεσσαλονίκη 1972. Δημήτρης Σ. Γιαννέλος, *Σύντομο Θεωρητικό Βυζαντινής Μουσικής*, ἐκδόσεις Ἐπέκταση, Κατερίνη 2009. Ἰωάννης Κ. Παπαχρόνης, *Τα πρώτα μαθήματα Βυζαντινής Μουσικής. Με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα για τις Σχολές Βυζαντινής Μουσικής σε Ωδεῖα και Μουσικά Ἰδρύματα, καθώς και του Υπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας και Θρησκευμάτων*, τεύχοι Α' και Β' 1 - 2, ἐκδόσεις Ἐπέκταση, Κατερίνη 2000.

⁹² 103^{ος} ψαλμός του Δαβίδ.

Οι μελικές φράσεις της μελοποίησης αναπτύσσονται μέσα σε δύο συνημμένα πεντάχορδα συστήματα: Ένα κατίον, Δι - Γα - Βου - Πα - Νη και ένα ανιόν, Δι - Κε - Ζω - Νη' - Πα'. Όταν το μέλος κινείται πάνω από τον φθόγγο Δι, χρησιμοποιεί πεντάχορδο μαλακού χρωματικού γένους, Δι - 8- Κε -14- Ζω'-8- Νη'-12- Πα' και κατερχόμενη η μελωδία από τον φθόγγο Δι, μεταχειρίζεται πεντάχορδο πάλι μαλακού χρωματικού γένους, Δι -12- Γα -8- Βου -14- Πα -8- Νη.

Στον πρώτο αυτό στίχο δεσπόζουν οι φθόγγοι Βου, Δι, Ζω, γιατί στην πραγματικότητα μέσα στα δύο πεντάχορδα το μέλος κινείται κατά τρίχορδα: Δι -8- Κε -14- Ζω' και Ζω'-8- Νη'-12-Πα' σε ανάβαση, Δι -12- Γα -8- Βου και Βου -14- Πα -8- Νη σε κατάβαση. Όμως, σε κάθε περίπτωση ξεχωρίζει ο φθόγγος Κε, γιατί το διάστημα Δι - Κε των 8 ηχητικών μοριών προσδίδει και καθορίζει το ιδιαίτερο χρώμα του ΜΧΓ. Πεντάχορδα συστήματα, στην ουσία, ο Κοντόπουλος μεταχειρίζεται, όταν θέλει να μεταθέσει το μέλος επί το οξύ ή επί το βαρύ κατά μία 5^η και όταν κατεβαίνει (πλαγιάζει) με Σκληρό Χρώμα στον Νη, όπου βρίσκει τον πλ. β' ήχο, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η μελωδία στο στίχο αυτό, καταλήγει ενδιάμεσα στους φθόγγους Δι και Νη και τελικά στον φθόγγο Δι. Μέσα στο στίχο παρατηρούνται μεταβολές κατά Χρόα, δηλαδή, το μέλος φεύγει από τη Χρόα του Μαλακού Χρώματος και μεταφέρεται στη Χρόα του Σκληρού. Κάτι τέτοιο παρατηρούμε στη λέξη «ταραχθήσονται». Εδώ έχουμε αρχικά μια παραχορδή, κατά την οποία η φθορά του Δι του Σκληρού Χρωματικού Γένους μπαίνει στο φθόγγο Γα του Μαλακού και μεταβάλλει το πεντάχορδο σε Σκληρό Χρώμα, δηλαδή, η μελωδία κατέρχεται ως Δι=Γα -4-Γα=Βου -20- Βου=Πα -6- Πα=Νη.

Ο Κοντόπουλος για τη μελοποίηση των Ανοιξανταρίων και συγκεκριμένα για τη μελοποίηση του στίχου αυτού χρησιμοποιεί κλασσικές μελικές «θέσεις» της μεταβυζαντινής μελοποιίας. Η πρώτη μουσική φράση στο «Ανοιξαντός Σου» είναι ακριβώς ίδια με εκείνη που ξεκινά τα Ανοιξαντάρια του Θεόδωρου παπα - Παράσχου Φωκαέας, απλώς τα τελευταία είναι σε ήχο πλ. δ'⁹³, ενώ τα πρώτα

⁹³ Βλ. Γεώργιος Πρωγάκης, *Μουσική Συλλογή, αποτελούμενη εκ τριών τόμων, Άπαντα τα Μαθήματα του Εσπερινού*, εκδόσεις Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1909, τόμος Α', σελ. 2.

σε β' ήχο. Σημειογραφικά, μόνο, υπάρχει μια διαφορά. Στα Ανοιξαντάρια του Φωκαέα η «θέση» είναι με πεταστή, ενώ ο Κοντόπουλος τη γράφει με ολίγο και ίσο, ενωμένα με ομαλό (Χαρακτήρας Ποιότητας), κάνοντας όμως την ίδια κίνηση της φωνής με την πεταστή κατά την ποιοτική ανάλυση, ως εξής:

Θ.Φ.: I.A.K.:

Στον ίδιο στίχο και συγκεκριμένα στη λέξη «ταραχθήσονται» που μεταβάλλεται το πεντάχορδο σε σκληρό χρώμα η συγκεκριμένη μελωδική κίνηση παρατηρείται και σε άλλους ύμνους του β' ήχου, καθώς και στα Ανοιξαντάρια του Φωκαέα. Η καταληκτήρια μελική φράση του στίχου, το εφύμνιο «Αλληλούια»,

παρατηρείται σε όλα τα τροπάρια του β' ήχου στο αργοσύντομο Αναστασιματάριο⁹⁴, καθώς επίσης στους ύμνους του αργοσύντομου Στιχηραρίου - Δοξασταρίου⁹⁵ και του αργοσύντομου Ειρμολογίου.

Στην τελευταία φράση του στίχου, όπου κατά παράδοση εισάγεται το εφύμνιο, «δόξα σοι ο Θεός. Αλληλούια», έχουμε την επαναφορά του μέλους στο Μαλακό Χρώμα με τη φθορά του Μαλακού Χρώματος στον άνω Νη'.

Η «θέση» θυμίζει πολύ την αντίστοιχη των Ανοιξανταρίων του Θεοδώρου Φωκαέα, παρότι αυτή είναι σε άλλον ήχο (πλ. δ') και σε άλλη φωνητική περιοχή.

Στην πρώτη περίπτωση ο Κοντόπουλος γράφει την ίδια «θέση» με χρήση επτάφωνης ανάβασης και αντί ολίγου με κεντήματα βάζει πεταστή με κλάσμα από κάτω, στην ουσία απλουστεύοντας τη γραφή και κρύβοντας την ανάλυσή της.

⁹⁴ Ιωάννης Πρωτοψάλτης της ΜΧΕ, *Αναστασιματάρια Αργόν και Σύντομον Μελοποιηθέν υπό Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου*, εκδόσεις Ζωής, Αθήνα 1976, σελ. 64.

⁹⁵ Στέφανος Λαμπαδάριος, *Μουσική Κυψέλη κατά την προφοράν και το ύφος της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας - περιεκτική πάντων των ιδιομέλων και δοξαστικών του Εσπερινού της Λιτής, των Αποστίχων και των Αίνων, Απολυτικών και Κοντακίων πασάν των Δεσποτικών και Θεομητορικών Εορτών των εορταζομένων και μη εορταζομένων Αγίων ως και των εν τοις Μηναίοις ευρισκομένων του όλου ενιαυτού του τε Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου, Τόμοι Α' έως Γ', Μιχ. Ι. Πολυχρονάκης, Νεάπολις - Κρήτης 1974, σελ. 1.*

Προχωρώντας τώρα στην τροπική ανάλυση⁹⁶ του πρώτου στίχου των Ανοιξανταρίων του Κοντόπουλου, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Ανοιξαντός σου την χείρα

Ήχος Β' Χουζάμ

Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος

A νοι οι ξα α ντο ο ο ος σου τη ην χει ει ει ρα τα συ υμ πα αν

8 τα α πλη η σθη η σο ον ται αι χρη η στο ο ο ο τη η η η τος α πο

14 στρε ψαν τος δε ε σου ου το ο προ ο σω ω πον τα ρα χθη η η η

20 σο ο ο ον ται αι Δο ξα α σοι οι ο θε ος Α α λ η η λου ου ου ου

27 ι ι ι ι α

Η μελοποίηση του στίχου «Ανοιξαντός σου την χείρα», με βάση τη θεωρία του ήχου και σύμφωνα με τις αλλοιώσεις που βλέπουμε μέσα στην βυζαντινή παρτιτούρα, ακολουθεί το μακάμ Χουζάμ, που προσιδιάζει στον ήχο β' της Βυζαντινής Μουσικής. Η βάση της μελοποίησης σύμφωνα με την παρτιτούρα, είναι το Re (Δι), η βαθμίδα Νεβά, με μελωδική πορεία ανιούσα και κατιούσα, αντίστοιχα. Στο στίχο αυτό χρησιμοποιείται ένα τρίχορδο Σεγκιά Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι) και ένα τετράχορδο Χιτζάζ⁹⁷ Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη'). Δεσπίζοντες φθόγγοι είναι, η τονική Re (Δι), ο άνω Fa \sharp και ο Si \flat (Βου).

⁹⁶ Για όλες τις τροπικές αναλύσεις που ακολουθούν λάβαμε υπόψη τα εξής θεωρητικά των μακάμ: Μουράτ Αϊντεμίρ, *Το τούρκικο μακάμ*, έκδοση Fagotto books, Αθήνα - Λευκάδα 2012. Ευγένιος Βούλγαρης - Βασίλης Βανταράκης, *Το Αστικό Λαϊκό τραγούδι στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Σμυρναϊκά και Πειραιωτικά Ρεμπέτικα*, εκδόσεις: Fagotto books - Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ, Αθήνα 2006. Ozkan Hakki Ismail, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudum Velveleri, Istanbul* 1984. Χαμπίμπ Χασάν Τουμά, *Η μουσική των Αράβων*, έκδοση Εν Χορδαίς, Θεσσαλονίκη 2006.

⁹⁷ Στο Χουζάμ, το Χιτζάζ τετράχορδο είναι μαλακό παρότι δεν φαίνεται από τα σημάδια αλλοίωσης της παρτιτούρας.

Η βασική μελωδία κινείται μέσα σ' ένα τρίχορδο Σεγκιά Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι) συνημμένο μ' ένα τετράχορδο Χιτζάζ Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη'). Από το 19^ο έως το 21^ο μέτρο, στη λέξη «ταραχθήσονται», έχουμε μια μεταβολή του Γένους, όπου το κατιόν πεντάχορδο Re (Δι) ως το Sol (Νη) μεταβάλλεται σε Σκληρό Χρωματικό πεντάχορδο Χιτζάζ, με αφετηρία τον φθόγγο Do (Γα=Δι). Έτσι, δημιουργείται το εξής τετράχορδο Χιτζάζ: Sol (Νη=Πα) -5- La \sharp (Πα=Βου) -12- Si \sharp (Βου=Γα) -5- Do (Γα=Δι) και η μεταβολή ολοκληρώνεται στο 21^ο μέτρο. Από το 22^ο μέτρο ο μελωργός επαναφέρει το Μαλακό Χρώμα, καταλήγοντας στον Re (Δι) του πενταγράμμου.

14

στρε ψαν τος δε ε σου ου το ο προ ο σω ω πον τα ρα χθη η η η

20

σο ο ο ον ται αι Δο ξα α σοι οι ο θε ος Α α λ η η λου ου ου ου

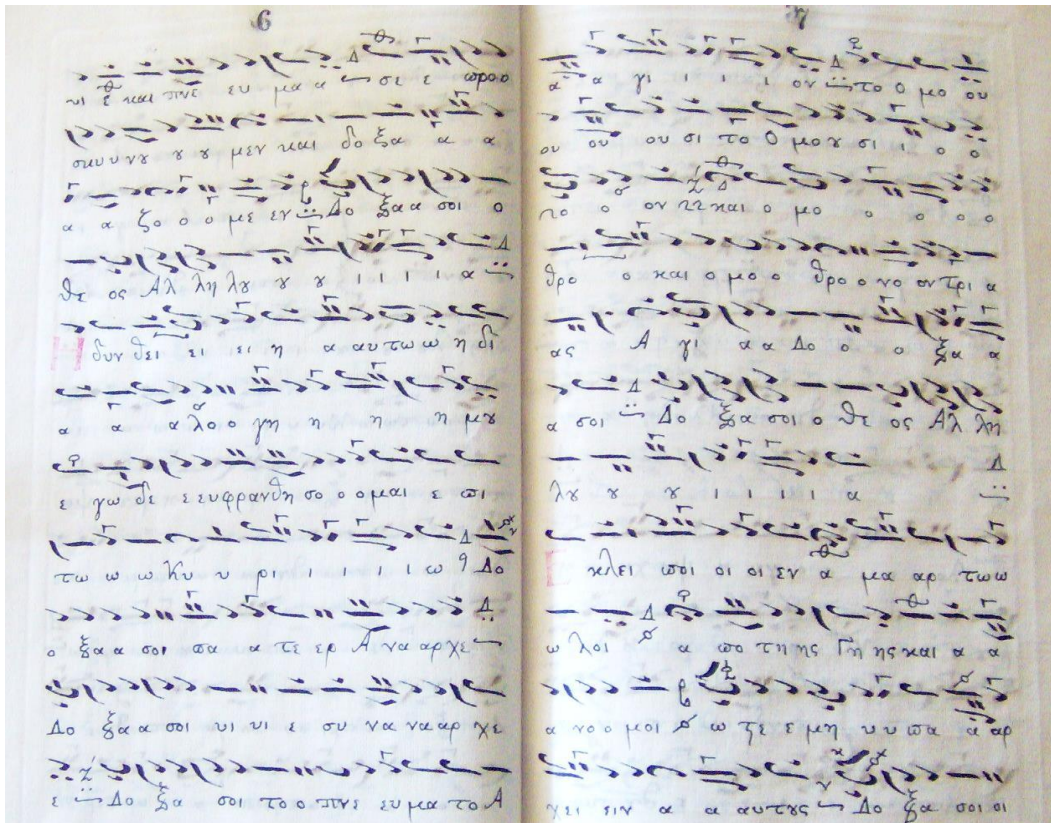
Η μελωδία αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια του μακάμ Χουζάμ. Από 1^ο μέτρο η μελωδία ξεκινάει από την βαθμίδα Νεβά και μέχρι το 6^ο μέτρο κινείται βηματικά μέσα σ' ένα τρίχορδο Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι), δείχνοντάς μας το μαλακό χρώμα του Χουζάμ με την ελαφρώς ελαττωμένη νότα Mi \flat , κάνοντας εντελή κατάληξη στο Re (Δι). Στα επόμενα μέτρα η βηματική ανάπτυξη του μέλους συνεχίζεται με την μελωδία να κορυφώνεται στο μέτρο 11^ο με το La (Πα) πάνω από το πεντάγραμμο μέχρι και το μέτρο 13^ο όπου το τετράχορδο Χουζάμ μεταβάλλεται στη βαθμίδα Τσαργκιάχ κάνοντας ένα τετράχορδο Χιτζάζ μέχρι και τη βαθμίδα Ράστ στο 21^ο μέτρο καταλήγοντας ατελώς στο Sol (Πα). Από το μέτρο 22^ο, η μελωδία επανέρχεται στη βασική κλίμακα, ξεκινώντας από το Sol (Νη'), την κορυφή του τετραχόρδου Χιτζάζ, κινείται μέσα στο τετράχορδο, κατεβαίνοντας μέχρι την βαθμίδα Σεγκιά Si \flat , που καταλήγει τελικώς στο Re (Δι).

- Στίχος «Ηδυνθείη αυτώ»

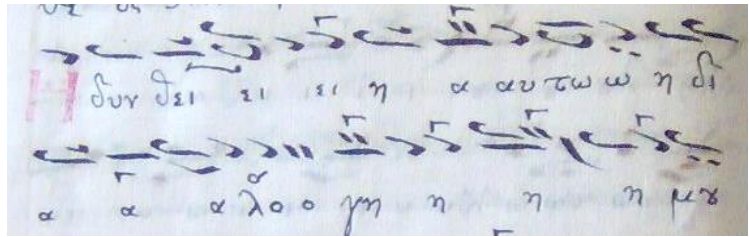
Ο άλλος στίχος των Ανοιξανταρίων του Κοντόπουλου, με τον οποίο θα ασχοληθούμε, είναι ο έβδομος κατά σειρά: «Ηδυνθείη αυτώ η διαλογή μου, εγώ δε ευφρανθήσομαι επί τω Κυρίω - Δόξα Σοι, Πάτερ

Ἄναρχε, Δόξα Σοι, γιέ Συνάναρχε, Δόξα Σοι, το Πνεῦμα το Ἅγιον το Ομοούσιον και Ομόθρονον. Τριάς Ἁγία, δόξα Σοι.» Και αυτός ο στίχος είναι μελοποιημένος επάνω στα βασικά χαρακτηριστικά του β' ήχου του ΜΧΓ. Πρόκειται για μια περίτεχνη και αριστοτεχνική μελοποίηση του Κοντόπουλου, με πλούσιους μελικούς σχηματισμούς, τόσο στο ΜΧΓ όσο και στο Διατονικό.

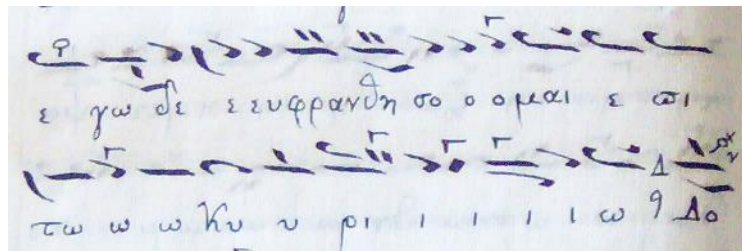
Αρχικά, το μέλος κινείται μέσα στα πλαίσια δύο μαλακών συστημάτων. Ενός τριχόρδου Βου -8- Γα -12- Δι και ενός πενταχόρδου Δι -8- Κε -14- Ζω'-8- Νη'-12- Πα'.

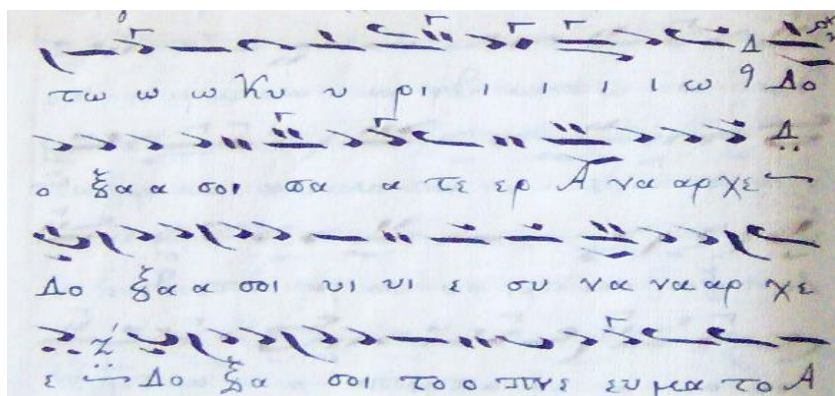
Στην πρώτη μελική φράση «Ηδυνθεί αυτό», η μελωδία κινείται μέσα σ' ένα τριχόρδο Βου -8- Γα -12- Δι και επιμένει στον φθόγγο Δι, που είναι ο αρχικός φθόγγος του β' ήχου. Στη φράση αυτή η μελωδία κάνει και ένα μικρό πέρασμα από το φθόγγο Κε που είναι ο χαρακτηριστικός φθόγγος του ήχου, γιατί φανερώνει το λεγόμενο μαλακό χρώμα. Με την ορολογία των μακάμ η μελοποίηση κινείται μέσα στα πλαίσια του μακάμ Χουζάμ. Στην επόμενη φράση, «η διαλογή μου», η μελωδία εξακολουθεί να κινείται γύρω από το φθόγγο Δι, κάνοντας κάποια μελωδικά περάσματα από τους φθόγγους Κε και Ζω', δείχνοντας και πάλι το Μαλακό Χρωματικό Γένος.

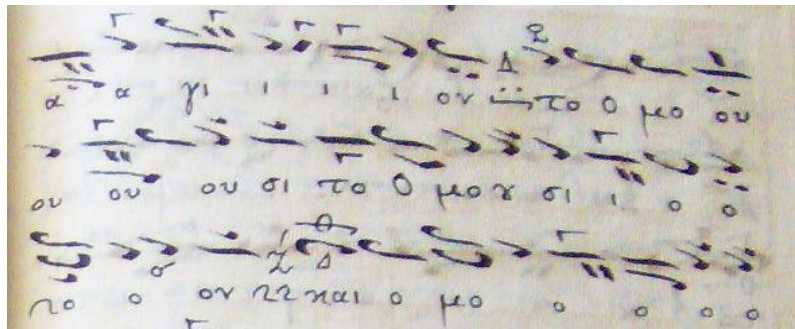
Στη φράση, «εγώ δε ευφρανθήσομαι επί τω Κυρίω», το μέλος μεταβάλλεται κατά γένος και κατά ήχο. Η διατονική φθορά του φθόγγου Πα, που έχει τεθεί από τον μελωργό πάνω στον φθόγγο Δι, μεταβάλλει το γένος σε Μαλακό Διατονικό, δηλαδή, κάνει στην ουσία α' ήχο, το λεγόμενο ουσάκ. Η μελωδία κινείται μέσα στο τρίχορδο Δι=Πα -10- Κε=Βου -8- Ζω=Γα, κάνοντας περάσματα από το φθόγγο Νη=Δι, προσδίδοντας στο μέλος μία αίσθηση χαράς και αγαλλίασης και εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο τη λέξη «ευφρανθήσομαι». Πάντως, παρόλα τα παραπάνω, η καταληκτήρια φράση της μεταβολής δεν ανήκει στον α' ήχο, αλλά προσιδιάζει με τις εντελείς καταλήξεις σε Πα του αργοσύντομου Στιχηραρικού δ' ήχου.

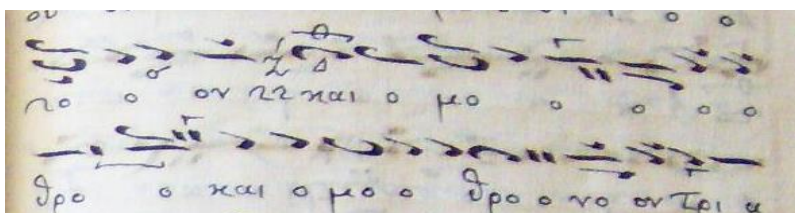
Στη φράση «Δόξα σοι, Πάτερ Άναρχε» η μελωδία επανέρχεται στο Μαλακό Χρωματικό Γένος με τη φθορά του Νη του Μαλακού Χρώματος, κάνοντας μεταβολή κατά γένος και ήχο, δηλαδή, από α' σε β' ήχο. Το μέλος κινείται μέσα στα πλαίσια ενός πενταχόρδου συστήματος Δι--8- Κε -14- Ζω'-8- Νη'-12- Πα', τονίζοντας τις λέξεις «δόξα» και «Άναρχε». Η μελωδία ξεκινάει από τον άνω Νη', καταβαίνει στον Δι, κάνοντας ένα πέρασμα από τον Γα, ανεβαίνει ξανά ως τον άνω Νη' και καταλήγει εντελώς στον Δι. Στην επόμενη φράση «δόξα σοι, Υιέ Συνάναρχε» η μελωδία κορυφώνεται στον άνω Βου' του Μαλακού Χρώματος, κάνοντας ατελή κατάληξη στο φθόγγο Ζω'. Εδώ μπορούμε να θεωρήσουμε, είτε ότι το μέλος κινείται μέσα σε δύο συνημμένα τρίχορδα Δι -8- Κε -14- Ζω', Ζω'-8- Νη'-12- Πα', είτε εντός του βασικού Μαλακού Χρωματικού Πενταχόρδου Δι -42- Πα' του β' ήχου. Στο «δόξα σοι, το Πνεύμα το Άγιον» η μελωδία κινείται μέσα στο οξύ τετράχορδο Δ -30- Νη' και καταλήγει εντελώς στον φθόγγο Δι.

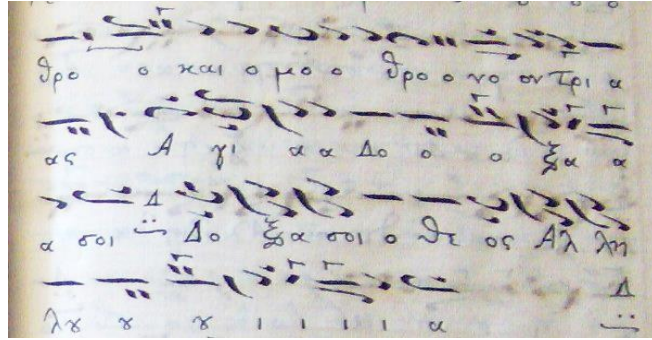
Στη φράση «το ομοούσιον» γίνεται μια μεταβολή κατά γένος και κατά ήχο. Η μεταβολή αυτή είναι εξαιρετικά εντυπωσιακή γιατί: α) Αποτελεί ένα από τα οξύτερα σημεία όχι μόνο αυτού του στίχου, αλλά και όλων των Ανοιξανταρίων, β) μεταχειρίζεται μια εκτενή μελική «θέση» της παλαιάς Παπαδικής και του αργού Στιχηραρίου μέσα σε μια αργοσύντομη σύνθεση, και γ) είναι πρωτότυπη ως θεωρητική σύλληψη. Εδώ ο Κοντόπουλος μεταβάλλει το Μαλακό Χρωματικό σε Σκληρό Διατονικό Γένος με μια «θέση», που ονομάζεται Νανα, τοποθετώντας την κατά μία τριφωνία ψηλότερα (στον άνω Ζωβ) από την συνηθισμένη της βάση (τον Γα). Η μεταβολή είναι Διατονικού Γένους, γιατί εισάγεται με Διατονική φθορά του Νη επάνω στον φθόγγο Γα, κάνοντας εντελή κατάληξη στον φθόγγο άνω Ζωβ ως Γα.

Το Μαλακό Χρωματικό Γένος επανέρχεται στην αμέσως επόμενη φράση «και ομόθρονον», πάλι με μία εκτενή μελική «θέση» της παλαιάς Παπαδικής και του αργού Στιχηραρίου, χαρακτηριστική για το γένος αυτό. Η «θέση» αυτή, μάλιστα, συναντάται ολόδια και στον αντίστοιχο στίχο των Ανοιξανταρίων τόσο του Χουρμουζίου όσο και του Φωκάεως. Η μελωδία κινείται μέσα στο τρίχορδο Δι -8- Κε -14- Ζω', κάνοντας περάσματα από τους φθόγγους Γα και Νη'.

Τέλος, στη φράση «Τριάς Αγία, δόξα σοι» ο μελωργός κάνει μια μικρή γέφυρα στη λέξη «Τριάς», ξεκινώντας από τον Γα και ανεβαίνοντας βαθμίδα - βαθμίδα το τρίχορδο Δι -8- Κε -14- Ζω', για να καταλήξει αμέσως μετά στον Δι, χρησιμοποιώντας τη γνωστή καταληκτική «θέση» του β' ήχου του αργοσυντόμου Αναστασιματαρίου. Αξίζει να σημειώσουμε, ότι η μελοποίηση του στίχου κλείνει στη γνωστή φράση «δόξα σοι, ο Θεός. Αλληλουία» με αυτή την ίδια καταληκτική «θέση», που μόλις αναφέρθηκε, την οποία ο Κοντόπουλος δε διστάζει να την χρησιμοποιήσει ίδια ακριβώς δύο συνεχόμενες φορές. Πρόκειται για ένα μελωδικό «τρυκ», που δίνει την εντύπωση ότι το μέλος ολοκληρώνεται κάπου, αλλά τελικά συνεχίζεται και κλείνει παρακάτω με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.

Ρίχνοντας τώρα και μια ματιά στην παραπάνω μελοποίηση από άποψη τροπικότητας, βλέπουμε τα εξής ενδιαφέροντα:

Ηδυνθείη αυτό

Ήχος Β' Χουζάμι

Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος

Η δυν θει ει ει η α αυ τω ω η δι α α α λο ο

8
γη η η η μου ε γω δε ε ευ φρα α νθη η σο ο μαι ε πι

14
τω ω Κυ υ ρι ι ι ι ω Δο ο ξα α σοι οι Πα α τε ερ

20
Α α να αρ χε Δο ξα α σοι οι υι υι ε ου να α να αρ χε ε Δο ξα α

28
σοι οι το ο Πνε ευ μα το Α α Α α γι ι ι ι ον το ο μο ου ου

35
ου ου ου σοι το ο μο ου σοι ι ο ο νο ο ο ον και ο μο ο ο ο ο ο

43
θρο ο και ο μο ο θρο ο νο ον Τρι α α ας Α γι α α Δο ο ο ο

50
ξα α α σοι Δο ξα α σοι οι ο θε ος Α α λ η η λου ου ου ου

57
ι ι ι ι α

Η σύνθεση «Ηδυνθείη αυτό», όπως ήδη γράψαμε, αναπτύσσεται στον ήχο β' της Β.Ε.Μ, στο μακάμ Χουζάμ. Η βάση της μελοποίησης είναι το Re (Δι), η βαθμίδα Νεβά, με μελωδική πορεία ανιούσα και κατιούσα αντίστοιχα. Δεσπόζων φθόγγος είναι η τουική βαθμίδα Νεβά, ο Re (Δι) και η κλίμακα που χρησιμοποιείται στο στίχο είναι ένα τριχόρδο Σεγκιά Si \flat (Βου) -5-Do (Γα)--9- Re (Δι) και, ανάλογα, ένα τετράχορδο ή πεντάχορδο Χιτζάζ Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω) -5- Sol (Νη) ή Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη') -9- La(Πα'). (Στο παρακάτω παράδειγμα δεν δείχνουμε την κλίμακα του μακάμ, αλλά την κλίμακα που χρησιμοποιεί ο στίχος.)

Η βασική μελωδία του στίχου κινείται μέσα στα πλαίσια ενός τριχόρδου Σεγκιά Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι) συνημμένο με ένα Χιτζάζ τετράχορδο Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη'), με τη μελωδία να κορυφώνεται στο άνω Si (Βου'). Στο μέτρο 9, στη φράση «εγώ δε ευφρανθήσομαι», στη βαθμίδα Νεβά, έχουμε μια μεταβολή, κατά την οποία το Χιτζάζ τετράχορδο Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη') μεταβάλλεται σε τετράχορδο Ουσάκ Re (Πα) -8-Mi \flat (Βου) -5- Fa (Γα) -9- Sol (Δι). Το βασικό τετράχορδο Χιτζάζ επανέρχεται στο 16^ο μέτρο:

8

14

Στο 32^ο μέτρο, στη φράση «το ομοούσιον» έχουμε μεταβολή τετραχόρδου στη βαθμίδα Τσαργκιάχ, όπου το τετράχορδο Χιτζάζ Re (Δι) -5- Mi \flat (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol(Νη') μεταβάλλεται σε πεντάχορδο Τσαργκιάχ Do (Νη) -9- Re (Πα) -9- Mi (Βου) -4- Fa (Γα) -Sol (Δι), με τη μελωδία να κάνει ατελή κατάληξη στο Fa (Γα=Ζω')

28

35

Από το 4^ο μέτρο, από τη φράση «και ομόθρο» μέχρι τέλους, η μελωδία επανέρχεται στη βασική δομή του Χουζάμ και αναπτύσσεται βηματικά μέσα στο τετράχορδο Χιτζάζ, κάνοντας τελική κατάληξη στο Re (Δι).

35

ου ου ου σι το ο μο ου σι ι ο ο νο ο ο ον και ο μο ο ο ο ο ο

43

θρο ο και ο μο ο ο θρο ο νο ον Τρι α α ας Α γι α α Δο ο ο ο

50

Ξα α α α σοι Δο Ξα α σοι οι ο θε ος Α α λ η η λου ου ου ου

57

ι ι ι ι α

Στιχηρό Ιδιόμελο Χριστουγέννων, «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ», Οκτάηχο

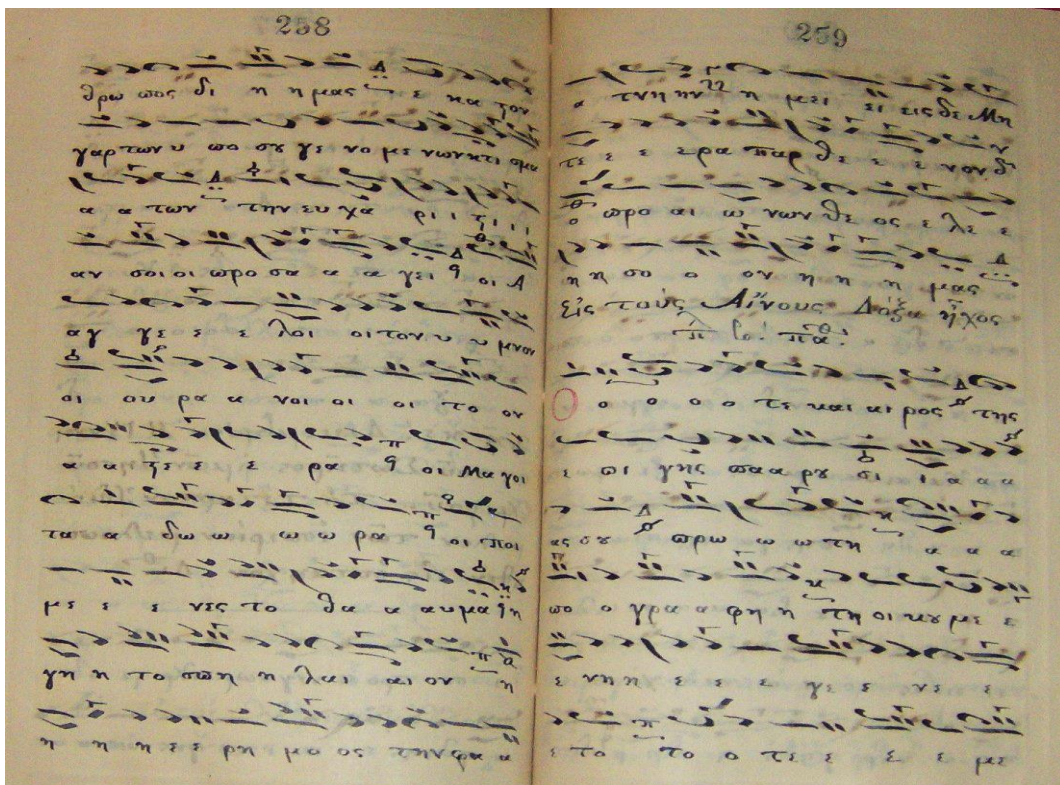
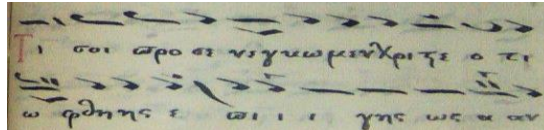
Το τέταρτο ιδιόμελο από τα Στιχηρά του Εσπερινού των Χριστουγέννων, «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ» (που καταγράφεται στις σελ. 257 - 259 του ΜΕ), είναι μελοποιημένο σε β' ήχο, όπως δηλώνεται από την μαρτυρία του ήχου.

Πρόκειται για μια προσεγμένη μελοποίηση του ύμνου, η οποία παρότι έχει ως βάση της τον β' ήχο, ξεκινά και ολοκληρώνεται σε β' ήχο, ενδιάμεσα αναπτύσσεται σε Οκτάηχο μέλος. Κάτι τέτοιο είναι εξαιρετικά πρωτότυπο, τη στιγμή που οι κλασσικές μελοποιήσεις του Πέτρου Πελοποννησίου, του Στεφάνου Λαμπαδαρίου, του Παναγιώτη Κηλτζανίδου και άλλων είναι εξ ολοκλήρου μελοποιημένες στον β' ήχο. Μάλιστα, δεν μπορέσαμε να βρούμε άλλη παρόμοια μελοποίηση βυζαντινού ή μεταβυζαντινού μελουργού.

Στη συγκεκριμένη μελοποίηση οι οκτώ ήχοι εναλλάσσονται μεταξύ τους ως εξής:

- Ήχος β': Τί σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ, ότι ώφθης επί γης ως άνθρωπος δι' ημάς,
έκαστον γαρ των υπό σου γενομένων κτισμάτων,
- ήχος α': την ευχαριστίαν σοι προσάγει,
- ήχος β': οι άγγελοι τον ύμνον,
- ήχος γ': οι ουρανοί τον αστέρα,

- ήχος δ': οι μάγοι τα δώρα,
 ήχος πλ α': οι ποιμένες το θαύμα,
 ήχος πλ. β': η γη το σπήλαιον,
 ήχος βαρύς: η έρημος την φάτνην,
 ήχος πλ. δ': ημείς δε μητέρα Παρθένον,
 ήχος β': ο προ αιώνων θεός, ελέησον ημάς.

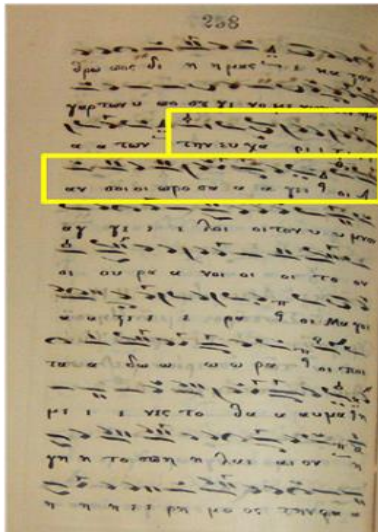

Η μελοποίηση αποτελείται από κλασικές μελικές «θέσεις» σαν αυτές που συναντούμε στο Αναστασιματάριο του Πέτρου Πελοποννησίου και του Ιωάννου Πρωτοψάλτου, ενώ αριστοτεχνική είναι η χρήση μουσικών γεφυρών κατά τη μετάβαση από τον έναν ήχο στον άλλο, ως εξής:

Η θέση της μελοποιημένης φράσης «Ευχαριστίαν σοι προσάγοι» συναντάται στο αργοσύνητομο Κεκραγάριο του πρώτου (α') ήχου⁹⁸, στη φράση «της δεήσεώς μου». Η φράση αυτή, είναι μελοποιημένη επάνω στα χαρακτηριστικά του α' ήχου και έχουμε μεταβολή κατά γένος και κατά ήχο. Το μέλος μεταβάλλεται με τη Διατονική φθορά του φθόγγου Γα που τίθεται στον φθόγγο άνω Ζω'.

⁹⁸ Ιωάννης Πρωτοψάλτης της ΜΧΕ, Αναστασιματάριον Αργόν και Σύντομον Μελοποιηθέν υπό Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου, εκδόσεις Ζωής, Αθήνα 1976, σελ. 9.

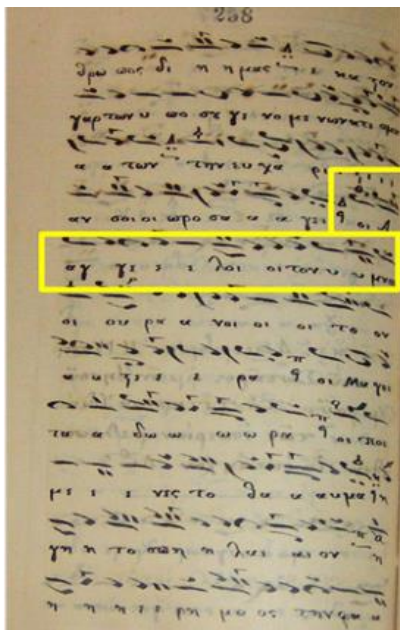
Στη φράση αυτή η μελωδία κινείται μέσα σε συνημμένα τρήχορδα Βου (=Ζω) - Δι (=Πα) και Δι (=Πα) - Ζω (=Γα) κάνοντας ένα γρήγορο πέρασμα κάτω από την βάση, Γα=Νη και Βου=Ζω, και πάνω από την κορυφή του Νη=Δι, αντίστοιχα, δείχνοντας έτσι την κίνηση του πρώτου ήχου.

Κ

υ ρι ε ε κε κρξξα προ ο ος σε ε ρ ει σα
 κη ο ο ο ον μη ρ ει σα α κα η σο ον μη η
 Κυ υ υ ρι ι ι ι ε ρ Κυ ρι ε Ε κε κρξ α ξα
 προ ος σε ε ρ η ι σα κη ο ο ο ον μη η η η παραχες
 τη φω νη η η η τη η ης δε η η σε ω ω ω ως με ρ
 εν τω κε κρξ γι νοιμετρος σε ε ε ε ε η η ει σα κη
 σα ον μη Κυ υ υ υ ρι ι ι ι ε ρ

Στη φράση «οι Άγγελοι τον ύμνον», που είναι μελοποιημένη στο β' ήχο, γίνεται επαναφορά του μέλους στον αρχικό ήχο της μελοποίησης, αυτή τη φορά ως μέρος της οκτάηχης αλληλουχίας.

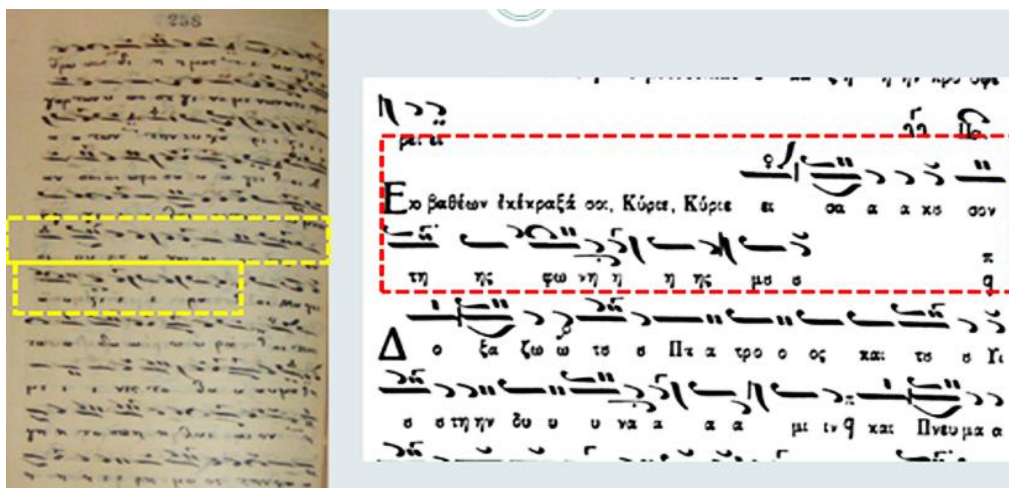
ε τονστυρω θεντχ κχι τχ α ρι εντχ Αγ γε λος ε
 κη ρυ υ υ ξε ε ε δε σπο ο την κχι ε λε
 γε ταικισ γυ νχι κχι ξι δευ τε ι δε τε ο πα ε ε
 κει ει το ο Κυ υ υ ρι ι ι ος α νε στη γχρ κχ
 θως ει πεν ως πχ αν το δυ υ νχ α α α μορς δι ο
 σε ε ε προ ο οστυ νη η μεν τον μο ο ο ο νον α
 θχ α α νχ α α τον Ζω ο δο τα Χρι στε ε
 λε ε η η σο ο ον η η η η η μχς

Η «θέση» με την οποία τονίζει ο Κοντόπουλος τη φράση αυτή είναι φυσικά κλασσική. Συναντάται στο αργοσύntonο αναστάσιμο Εσπέριο Ιδιόμελο του β' ήχου⁹⁹, «Σε τον σταυρωθέντα και ταφέντα» και συγκεκριμένα στη φράση «εκήρυξε Δεσπότην». Το σημείο «οι Αγ» έχουμε μια γέφυρα, που μας εισάγει στη μελική «θέση» της φράσης «οι άγγελοι τον ύμνον», με ανάλυση της κίνησης του Ελαφρού με Συνεχές Ελαφρόν. Η κίνηση του μέλους γίνεται με τη χρήση ενός τρήχορδου Βου -8- Γα

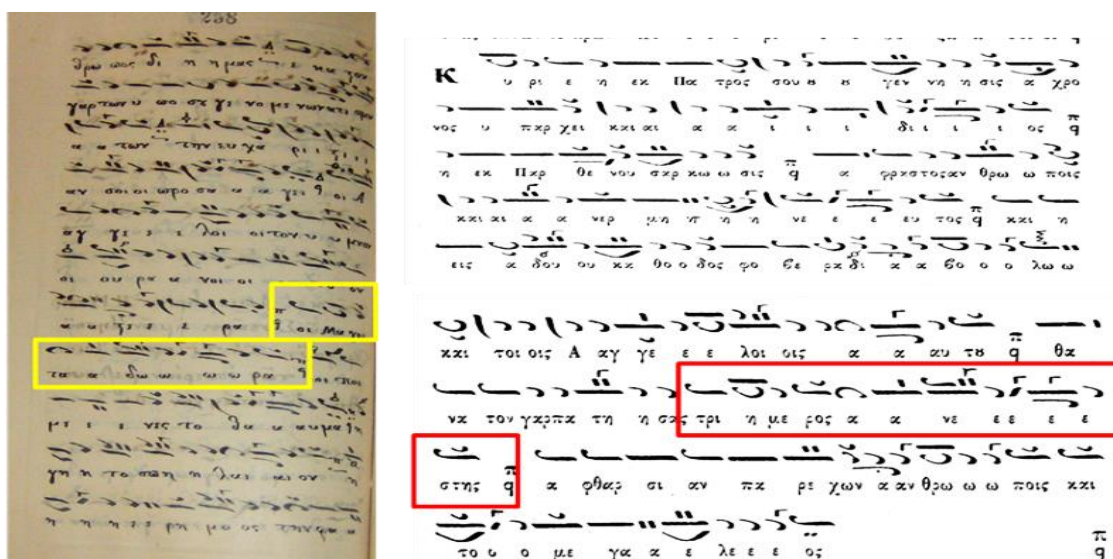
⁹⁹ Ό.π., σελ. 161.

-12- Δι, κάνοντας βέβαια πέρασμα από τον φθόγγο Κε με την ποιοτική ανάλυση του ψηφιστού (ή της παλαιάς «οξείας») στη γραφή ολίγου με κεντήματα.

Η «θέση» της φράσης «οι ουρανοί τον αστέρα», όπως έχουμε πει, είναι στον γ' ήχο και είναι η συνηθισμένη κατάληξη σε Πα του αργοσύντομου Στιχηραρικού γ' ήχου. Ενδεικτικά, παραθέτουμε μια όμοια «θέση» από τον μελοποιημένο στίχο του Προοιμιακού Ψαλμού «Εκ βαθέων εκέκραξά Σοι, Κύριε»¹⁰⁰, στο σημείο «εισάκουσον της φωνής μου». Η μελωδία κινείται αρχικά στο τετράχορδο Γα -12- Δι -12- Κε -6- Ζωβ και στη συνέχεια κατεβαίνει στο συνημμένο τρίχορδο Γα -8- Βου -10-Πα:

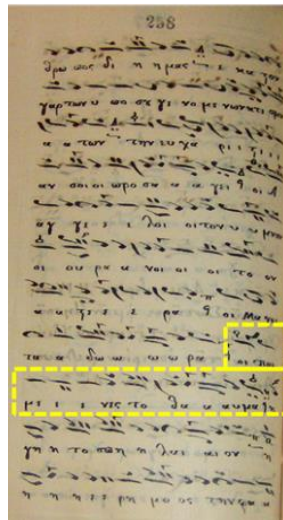

Αμέσως, η «θέση» της φράσης «οι Μάγοι τα δώρα» είναι τυπική εντελής κατάληξη αργοσύντομου Στιχηραρικού δ' ήχου στον φθόγγο Πα. Συναντάται σχεδόν παντού. Ενδεικτικά σημειώνω από το αργοσύντομο αναστάσιμο Εσπέριο τροπάριο του δ' ήχου «Κύριε εκ Πατρός Σου γέννησις»¹⁰¹ τη φράση «τρίημερος ανέστης», όπου παρατηρείται η συνηθισμένη κίνηση στο τετράχορδο Πα -30- Δι, με βιαστικό πέρασμα από τον φθόγγο Νη, για να κάνει εντελή κατάληξη στον Πα.

¹⁰⁰ 'Ο.π., σελ. 109.
¹⁰¹ 'Ο.π., σελ. 161.

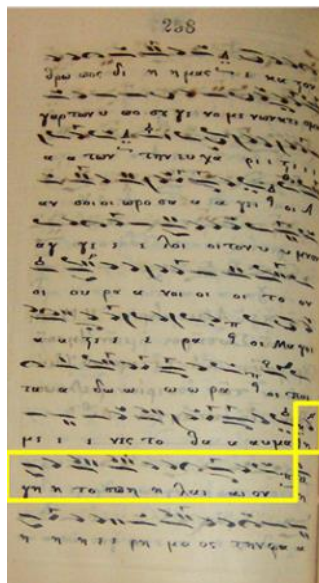
Η «θέση» της φράσης «οι ποιημένες το θαύμα», όπου το μέλος μεταφέρεται σε πλ.α' ήχο, απαντά στο αργοσύntonμο Κεκραγάριο σε πλ.α'¹⁰², στη φράση «εν τω κεκραγέναι με προς Σε». Εδώ γίνεται

Κ
 υ ρ ι ε ε Ε κ ε ε κ ρ κ α α ξ κ α π ρ ο ο ς σ ε κ
 ε ι σ κ κ η σ ο ο ο ν μ η ε ι σ κ κ η σ ο ο ο ν μ η Κ υ υ ρ ι
 ι ε ε η Κ υ ρ ι ε ε κ ε ε ε κ : α ξ κ α π ρ ο
 ο ο ς σ ε η ε ι σ κ α α α κ ο υ σ ο ο ν μ η π ρ ο ο ο
 σ η ς τ η σ ω ν η η η τ η η ς δ ε η η η σ ε ω ω ω ς
 μ ο υ η εν τ ω κ ε κ ρ κ γ ε ν κ ι μ ε ε π ρ ο ο ς σ ε ε κ
 ε ι σ κ κ η σ ο ο ο ν μ η Κ υ υ ρ ι ε ε

χρήση του Μαλακού Διατονικού πενταχόρδου Κε -10- Ζω' -8- Νη' -12-Πα'-12- Βου'. Το μέλος κορυφώνεται στον άνω Βου' και επιστρέφει στη βάση του, τον φθόγγο Κε, καλύπτοντας όλο το εύρος του συστήματος. Τη φράση αυτή ο Κοντόπουλος την προσαρμόζει, προκειμένου να ταιριάζει στο κείμενο του ύμνου, και παράλληλα την εμπλουτίζει με ποιοτικές αναλύσεις των αντίστοιχων σημαδιών της κλασσικής «θέσης»

Η χάρη του συγκεκριμένου τροπαρίου έγκειται στο γεγονός, ότι όλα επιτυγχάνονται με απλότητα. Ο τρόπος που ο Κοντόπουλος

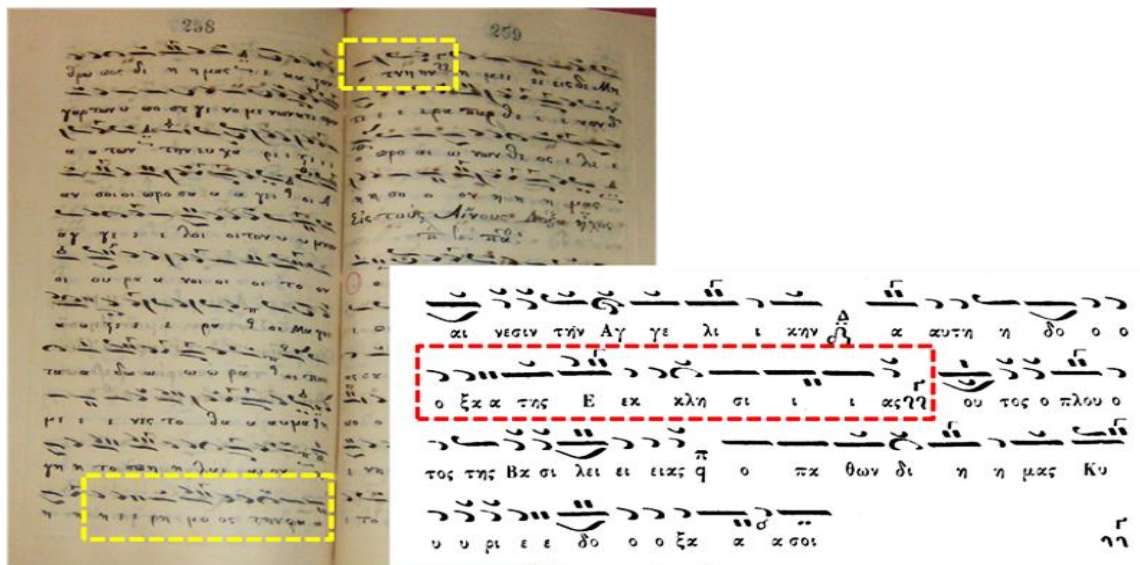
Ν
 ι κ η ν ε χ ω ν Χ ρ ι ε σ τ ε τ η ν κ κ τ α τ α α δ α εν τ ω σ τ α υ
 ρ ω ω α ν η η η λ θ ε ς π ι ν κ τ α ς εν σ κ ο τ ε ι θ κ
 ν κ τ ο θ η κ κ α α θ η η μ ε ε ε ν η ς σ σ υ ν κ
 ν κ σ τ η σ η η ς σ ε α α υ τ ω ο εν ν ε κ ρ ο ι ο ι ς ε λ ε ευ
 θ ε ε ε ρ ο ς π ο π η γ κ ζ ω ν ζ ω η ν ε ζ ο ι κ ε ι ο υ
 ρ ω ω τ ο ς Π κ ν τ ο δ υ υ υ ν κ α α μ ε ε σ ω
 ω ω τ η ρ ε λ ε ε η σ ο ο ν η η η μ α ς

περνά από τον πλ. α' στον πλ. β' ήχο, θα έλεγε κανείς, ότι είναι πολύ απλός, ίσως και προβλέψιμος. Αυτό όμως είναι το μεγαλείο της Ψαλτικής, η απλότητα με την οποία τονίζει μεγαλειώδη νοήματα. Η φράση «η γη το σπήλαιον» μελοποιείται με μια απλή καταληκτήρια «θέση» του Στιχηραρικού πλ. β', που κατεβαίνει στον Πα του Σκληρού Χρωματικού πενταχόρδου Δι -4- Γα -20- Βου -6- Πα. Η ίδια συναντάται σε όλα τα μέλη του είδους. Π.χ., στο αργοσύntonμο αναστάσιμο Στιχηρό του πλ.

¹⁰² Ο. π., σελ. 204.

β' ήχου, «Νίκην έχων Χριστέ»¹⁰³, στη φράση «ο εν νεκροίς ελεύθερος». Η μεταβολή του Γένους γίνεται με φθορά του Δι του Σκληρού Χρώματος στον φθόγγο Δι της προηγούμενης Διατονικής φράσης.

Η «θέση» της φράσης «η έρημος την φάτνην» είναι σε ήχο βαρύ. Το μέλος επιστρέφει στο Σκληρό Διατονικό Γένος με Διατονική φθορά του Δι, που τίθεται επάνω στον Χρωματικό Δι της προηγούμενης Χρωματικής «θέσης». Στη φράση χρησιμοποιείται ένα Σκληρό Διατονικό τρίχορδο Γα-12 -Δι- 12- Κε, σε ανάβαση, και ένα συνημμένο πεντάχορδο Σκληρού Διατονικού Γένους σε κατάβαση - ανάβαση - επιστροφή στη βάση, Γα -6- Βου -12- Πα -12- Νη. Με τον τρόπο αυτό ο μελωργός προσπαθεί να δώσει μια εικόνα της ερήμου και της φάτνης, με ένα τόνο εμβληματικό. Όμοια «θέση» επισημαίνεται στο αργοσύντομο αναστάσιμο Στιχηρό του Βαρέος ήχου «Απόστολοι ιδόντες την έγερσιν»¹⁰⁴, στη φράση «η δόξα της Εκκλησίας»:

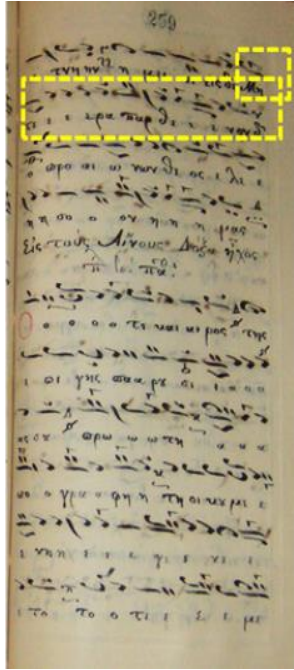

Προς το τέλος της μελοποίησης υπάρχει η μελική «θέση» της φράσης «ημείς δε μητέρα παρθένον», που είναι μελοποιημένη σε ήχο πλ. δ', για να κλείσει έτσι ο μελωργός τον κύκλο της οκτωηχίας στο τροπάριο. Στη συγκεκριμένη φράση, η «θέση» «ημείς δε» παίζει το ρόλο γέφυρας, που συνδέει τον προηγούμενο βαρύ ήχο με τον επερχόμενο πλ. δ'. Εδώ χρησιμοποιείται το Μαλακό Διατονικό πεντάχορδο του πλ.δ', Νη -12- Πα -10- Βου -8- Γα -12- Δι, με τελική κατάληξη στον φθόγγο Νη. Αντίστοιχα βρίσκουμε πάμπολλα παραδείγματα. Ενδεικτικά, στη φράση «σωθήναι πάντας ημάς» του αναστάσιμου Θεοτοκίου Δοξαστικού του πλ. δ', «Ανύμφευτε Παρθένε»¹⁰⁵.

¹⁰³ 'Ο. π., σελ. 253.

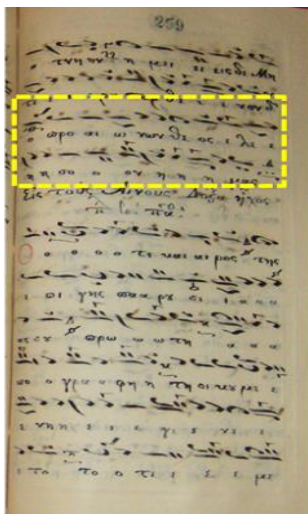
¹⁰⁴ 'Ο.π., σελ. 302.

¹⁰⁵ 'Ο.π., σελ. 361 και 362.

Α νυ υμ φε ευ τε Περ θε ε ενι λ η τον θε
 ον ο ον α α ρρ α α στωσ συλ λα βα υ υ
 σα α σα α αρ κι Μη τηρθε υ υ η τα υ
 υ υ υ ψι ι ι ι ι στα λ των ι κει των πα ρα α
 α κλη η η σεις δε γη Πκ να α α α μω ω ω ω με ρη
 η πα σι χο ρη η γη υ υ σα α κκ θκ ρι σμο
 ον τω ων πτχι κι σμα α α των νυν τας η μων ι κει ε
 ε σι ι ι ας λ προ σδε ε ε ε γο ο με ε ε
 πει ει
 σω θη η η η νκι πα α αν τα κς η η η μα α α ας

Η μελοποίηση, αφού κλείσει τον κύκλο των οκτώ ήχων, επιστρέφει στον αρχικό ήχο, τον β', για να ολοκληρωθεί. Η τελική «θέση», στο «ο προ αιώνων Θεός, ελέησον ημάς», η τελευταία της μελοποίησης, επαναφέρει τον β' ήχο και εισάγεται με την ανάλογη φθορά του Δι του Μαλακού Χρώματος. Η ανάπτυξη της «θέσεως» αυτής γίνεται σε δύο συνημμένα τρίχορδα Δι -8- Κε -14- Ζω' σε ανάβαση και Δι -12- Γα-8- Βου σε κατάβαση, καταλήγοντας τελικά στον φθόγγο Δι. Όμοια «θέση» συναντούμε στην καταληκτική φράση του αργοσύντομου αναστάσιμου Εσπέριου Ιδίόμελου του β' ήχου, «Σε τον σταυρωθέντα και ταφέντα»¹⁰⁶, του Αναστασιματαρίου, για το οποίο κάναμε λόγο στην αρχή αυτής της ανάλυσης. Με αυτήν ολοκληρώνονται σχεδόν όλα τα αργοσύντομα Στιχηρά, όπως και το παρόν μέλος του Κοντόπουλου, «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ.»

ε τον σκυρω θεν τχ κκι τχ α ρι ε εν τχ Αγ γε λος ε
 κη ρν υ υ ξε ε ε δε σπο ο την κκι ε λε
 γε ταικις γυ νκι κι ξι δευ τε ι δε τε ο πα ε ε
 κει ει το ο Κυ υ υ ρι ι ι ος α νε στη γαρ κκ
 θως ει πενωσ πα αν το δυ υ νκα α α μορς δι ο
 σε ε ε προ ο σκυ νσ υ μεν τον μο ο ο ο νον α
 θκ α α νκ α α τον Ζω ο δο τα Χρι στε ε
 λε ε η η σο ο ον η η η η μκς

106 'Ο.π., σελ. 65.

Ας δούμε τώρα και την τροπική ανάλυση της παραπάνω μελοποίησης, η οποία παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον:

Τι σοι προσενέγκωμεν Χριστέ

Ήχος Β' Χουζάμ

Οκτάηχον

Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος

Τί σοι προ σε νε γκω μεν Χρι στε ο τι ω ω φθη ης ε πι ι ι γης ως
 7 α αν θρω πως δι η η μας ε κα στον γαρ των υ πο
 13 σου γε νο με νων κτι ι σμα α των την ευ χα ρι ι στι ι αν
 19 σοι οι προ ο σα α α α γει οι Α αγ γε ε λοι οι οι τον υ υ
 26 μνον αι ου ου ρα α νοι οι οι οι το ονα α στε ε ε ε ρα α οι
 32 Μα γοι τα α δω ω ω ρα α οι ποι με ε ε ε νες το ο θα α α αυ
 39 μα η γη η το ο σπη η λαι αι ον η η η η ε ε ρη
 45 μο ος την φα α α α τνη ην η μει ει ει εις δε Μη τε ε ε ε ρα πα αρ
 52 θε ε ε ε νον ο προ αι ω νων θε ος ε λε ε η η σο ο ο ον
 η η η η η μας

Η μελοποίηση του «Τί Σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ» σύμφωνα με την αρχική μαρτυρία του ήχου, ανήκει στον β' ήχο της Β.Ε.Μ, δηλαδή, στο μακάμ Χουζάμ, αλλά αναπτύσσεται σε οκτάηχο μέλος, άρα περνά από οκτώ ακόμα διαφορετικά μακάμ. Η βάση της μελοποίησης είναι

το Re (Δι), η βαθμίδα Νεβά, με μελωδική πορεία ανιούσα και κατιούσα. Δεσπόζοντες φθόγγοι είναι η τονική βαθμίδα Νεβά, ο Re (Δι), καθώς και η βαθμίδα Σεγκιά, Sid (Βου). Η κλίμακα που χρησιμοποιείται είναι ένα τρίχορδο Σεγκιά Sid (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι) και ένα τετράχορδο Χιτζάζ από Re (Δι) -22- Sol (Νη'). (Παρακάτω, η κλίμακα που χρησιμοποιείται στη μελοποίηση).

Από το 1^ο έως και το 5^ο μέτρο η μελωδία κινείται μέσα σε δύο συνημμένα τρίχορδα Fa# (Ζω') -12- Mi# (Κε) -5- Re (Δι) και Re (Δι) -9- Do (Γα) -5- Sid (Βου). Από το 5^ο έως και το 16^ο δείχνει ένα τρίχορδο κάτω από τη βάση και το βασικό τετράχορδο Χιτζάζ, που έχει ανιούσα φορά, κάνοντας ατελείς καταλήξεις στους φθόγγους Re (Δι) και Sid (Βου). Από το 16^ο έως το 21^ο μέτρο, «την ευχαριστίαν σοι προσάγει» έχουμε μεταβολή του τετραχόρδου Χιτζάζ σε Ουσάκ, με τη Διατονική φθορά του Γα, στη Β.Ε.Μ, που τίθεται στην βαθμίδα Ατζέμ (Fa), κάνοντας Ουσάκ έως και την βαθμίδα Νεβά, το Re (Δι), όπου κάνει εντελή κατάληξη. Από το 21^ο έως το 26^ο μέτρο, στη φράση «οι Άγγελοι τον ύμνον», έχουμε την επαναφορά της μελωδίας στον β' ήχο της ΒΕΜ, όπου πάλι κινείται στο τρίχορδο Σεγκιά Sid (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι), κάνοντας ένα πέρασμα από το χαρακτηριστικό φθόγγο Mi# (Κε) του ΜΧΓ του β' ήχου και του μακάμ Χουζάμ.

13

σου γε νο με νων κτι ι σμα α των την ευ χα ρι ι στι ι αν

19

σοι οι προ ο σα α α α γει οι Α αγ γε ε λοι οι οι τον υ υ

26

μνον οι ου ου ρα α νοι οι οι το ονα α στε ε ε ε ρα α οι

Από το 26^ο έως το 31^ο μέτρο, στη φράση «οι ουρανοί τον αστέρα», έχουμε μεταβολή του Χουζάμ σε Τσαργκιάχ με βάση τον φθόγγο Do (Γα), που αναπτύσσεται στο τετράχορδο Do (Γα) -9- Re (Δι) -9- Mi (Κε) -4- Fa (Ζω') κατά την ανάβαση, συνημμένο με ένα τρίχορδο Ουσάκ Do (Γα) -5- Sid (Βου) -8- La (Πα), κάνοντας κατάληξη στο La (Πα) ως α' ήχος.

26

μνον οι ου ου ρα α νοι οι οι οι το ονα α στε ε ε ε ρα α οι

32

Μαγοι τα α δω ω ω ρα α οι ποι με ε ε ε νες το ο θα α α αυ

Στη φράση «οι Μάγοι τα δώρα», από το 31^ο έως το 35^ο μέτρο, όπου εισάγεται ο δ' ήχος, έχουμε μεταβολή του Χουζάμ σε Νεβά, με κατάληξη στο φθόγγο La (Πα), κάνοντας ένα φευγαλέο πέρασμα από το Σεγκιά Si \flat (Βου). Η μελωδία κινείται αρχικά μέσα στο τρίχορδο Ουσάκ La (Πα) -13- Do (Γα), με κατάληξη στο ενδιάμεσο Si \flat (Βου) ως Σεγκιά και έπειτα στο τετράχορδο Re (Δι) -22- La (Πα) σε κατάβαση, πάλι ως Ουσάκ.

26

μνον οι ου ου ρα α νοι οι οι οι το ονα α στε ε ε ε ρα α οι

32

Μαγοι τα α δω ω ω ρα α οι ποι με ε ε ε νες το ο θα α α αυ

Στη φράση «οι ποιμένες το θαύμα», από το 35^ο έως το 39^ο μέτρο, έχουμε μεταβολή με τη διατονική φθορά του Πα στη βαθμίδα Χουσεϊνί με την μελωδία να κορυφώνεται στο Si πάνω από το πεντάγραμμο. Η μελωδία κινείται μέσα σ' ένα πεντάχορδο Χουσεϊνί από το Mi (Πα) -8-Fa \sharp (Βου) -5- Sol (Γα) -9- La (Δι) -9- Si (Κε), κάνοντας ατελή κατάληξη στο La (Δι) και στο Mi (Κε) που λύνεται η φθορά.

32

Μαγοι τα α δω ω ω ρα α οι ποι με ε ε ε νες το ο θα α α αυ

39

μα η γη η το ο σπη η λαι αι ον η η η η ε ε ρη

Στη φράση «η γη το σπήλαιον», από το 39^ο έως το 43^ο μέτρο, έχουμε τη μεταβολή του Χουζάμ σε πεντάχορδο Χιτζάζ Mi (Κε) -9- Re (Δι) -5- Do \sharp (Γα \sharp) -12- Si \flat (Βου \flat) -5- La (Πα) με τη φθορά του Δι του σκληρού χρωματικού, κάνοντας κατάληξη ατελή στο La (Πα).

39

μα η γη η το ο σπη η λαι αι ον η η η η ε ε ρη

Στη φράση «η έρημος την φάτνην», από το 43^ο έως το 47^ο, έχουμε μεταβολή σε πεντάχορδο Τσαργκιάχ Re (Δι) -9- Do (Γα) -4- Si (Βου) -9- La (Πα) -9- Sol (Νη). Μεταβάλλεται στη βαθμίδα Νεβά Re (Δι), με τη διατονική φθορά του φθόγγου Δι της Β.Ε.Μ, κάνοντας κατάληξη στη βαθμίδα Τσαργκιάχ Do (Γα).

39

μα η γη η το ο σπη η λαι αι ον η η η η ε ε ρη

45

μο ος την φα α α α τνηην η μει ει ει εις δε Μη τε ε ε ε ρα πα αρ

Στη φράση «ημείς δε Μητέρα παρθένον», από το 49^ο έως το 53^ο μέτρο, έχουμε μεταβολή του Χουζάμ σε πεντάχορδο Ράστ. Η μελωδία κινείται μέσα στο πεντάχορδο Ράστ καταλήγοντας στη βαθμίδα Ράστ, Sol (Νη).

45

μο ος την φα α α α τνηην η μει ει ει εις δε Μη τε ε ε ε ρα πα αρ

52

θε ε ε ε νον ο προ αι ω νων θε ος ε λε ε η η σο ο ο ον

Στη φράση «ο προαιώνων Θεός ελέησον ημάς», από το 53^ο μέτρο έως τέλους, έχουμε επαναφορά του μέλους στη βασική κλίμακα του Χουζάμ, με τη φθορά του Δι του μαλακού χρώματος. Η μελωδία κινείται μέσα σε δύο συνημμένα τρίχορδα Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι) και Re (Δι) -5- Mi \sharp (Κε) -12- Fa \sharp (Ζω') κάνοντας τελική κατάληξη στο Re (Δι).

45

μο ος την φα α α α τνηην η μει ει ει εις δε Μη τε ε ε ε ρα πα αρ

52

θε ε ε ε νον ο προ αι ω νων θε ος ε λε ε η η σο ο ο ον

59

η η η η η μας

Πρόκειται για προσεγμένη μελοποίηση του ύμνου, η οποία παρότι έχει ως βάση, ξεκινά και ολοκληρώνεται σε α' ήχο, ενδιάμεσα αναπτύσσεται σε οκτάηχο μέλος.

Οι οκτώ ήχοι εναλλάσσονται μεταξύ τους έντεχνα, ομαλά, «αθόρυβα», δίχως φλυαρίες και μελοποιητικές αστοχίες:

ήχος α':	Οι τα χερουβίμ,	ήχος β':	μυστικώς εικονίζοντες,
ήχος γ':	και τη ζωοποιώ,	ήχος δ':	Τριάδι,
ήχος πλ. α':	τον τρισάγιον,	ήχος πλ. β':	ύμνον,
ήχος βαρύς:	προσάδοντες, πάσαν την βιωτικήν,	ήχος πλ. δ':	αποθώμεθα,
ήχος α':	μέριμναν ... αλληλούια		

Στο οκτάηχο αυτό Χερουβικό, που ανήκει στο Παπαδικό Γένος μελοποιίας, παρατηρούμε πως ο Κοντόπουλος ακολουθεί την παλαιά σημειογραφική παράδοση των Χερουβικών υιοθετώντας και κάποια πρότυπα της εποχής του, αλλά δίχως να ξεφεύγει από την κλασική φόρμα. Βλέπουμε να γράφει αναλυτικά τις προφορικές αναλύσεις, χωρίς να επιβαρύνει την σημειογραφία με δίγοργα, τρίγοργα και λοιπά, χρησιμοποιώντας, για το σκοπό αυτό, όλη τη σειρά των σημαδόφωνων της Ψαλτικής Τέχνης. Στο Χερουβικό αυτό διακρίνουμε ώριμη γραφή, που έχει αφομοιώσει όλες τις μουσικές πληροφορίες στο είδος των Χερουβικών και της εναλλαγής των ήχων μεταξύ τους.

Στη μελοποίηση του Οκτάηχου Χερουβικού έχουμε πολλές θέσεις, που συναντιούνται σε μελοποιήσεις Χερουβικών του Πέτρου Πελοποννησίου, του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, του Θεοδώρου Φωκαέα, αλλά και όλων των άλλων βυζαντινών και μεταβυζαντινών μελουργών. Το έργο είναι πλήρες, αφού εδώ υπάρχει μελοποιημένο και το «ως τον Βασιλέα» και το «ταις αγγελικαίς», κάτι που στις σύγχρονες μελοποιήσεις παραλείπεται.

Η θέση που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να μελοποιηθεί η φράση «Οι τα χε...νε..ε», σε ήχο α', συναντάται σχεδόν αυτούσια στο Χερουβικό της Εβδομάδος του Θεοδώρου Φωκαέα¹⁰⁷ απλώς είναι σε άλλο ήχο, και συγκεκριμένα στον πλ. β'. Στη φράση «οι τα» υπάρχει αποτυπωμένη με αναλυτικό τρόπο η προφορική ανάλυση του ομαλού. Η μελωδία στη φράση κινείται μέσα στα πλαίσια ενός τετραχόρδου Πα -10- Βου -8- Γα -12- Δι με ένα συνημμένο κατιόν τρίχορδο Πα -12- Νη -8- Ζω, δείχνοντας στην αρχή με μια σύντομη κατιούσα πορεία τον προσαγωγέα Νη, καθώς και τον Ζω, τον μέσο α' ήχο, και στο τέλος καταλήγει στον φθόγγο Πα.

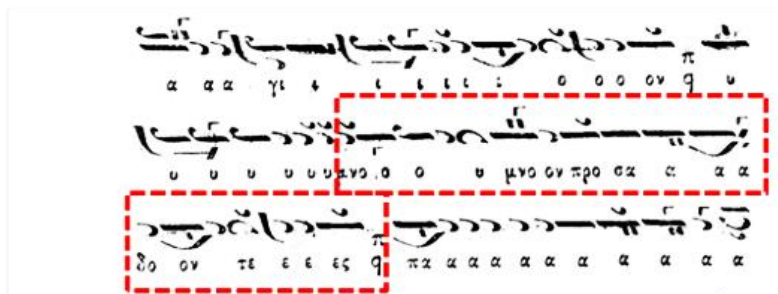
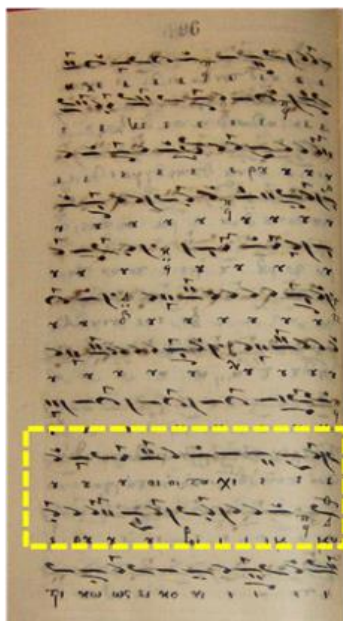
¹⁰⁷ Γεώργιος Πρωγάκης, Μουσική Συλλογή – Αποτελούμενη εκ τριών τόμων, Άπαντα τα Μαθήματα της Λειτουργίας, τόμος Γ', εκδόσεις Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1909, σελ. 81.

Η μελική φράση στο «ου...ου» της λέξεως «Χερουβίμ» απαντά στο Χερουβικό σε ήχο α' του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, στο «οι...οι» της φράσης «Οι τα Χερουβίμ»¹⁰⁸. Και εδώ η μελωδία κινείται στο τετράχορδο Πα -10- Βου -8- Γα -12- Δι και κάνει σύντομο σταμάτημα στο Πα. Από τον Πα και μέχρι την εντελή κατάληξη της φράσης αυτής κάνει ένα τρίχορδο Πα -12- Νη -8- Ζω.

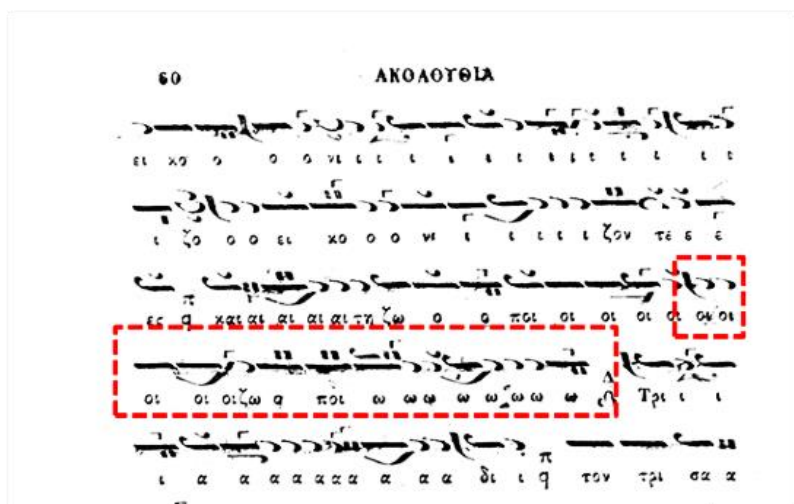
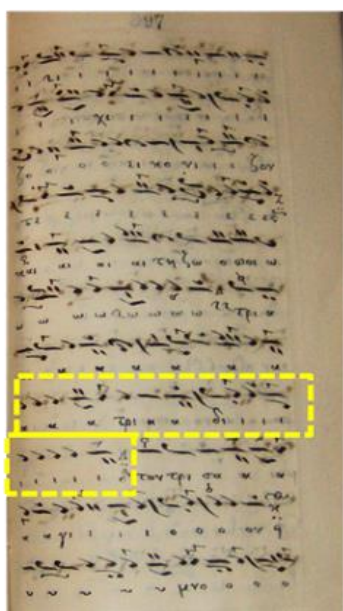
Η φράση «ου- οι τα Χερουβίμ» του οκτάηχου Χερουβικού του Κοντόπουλου, απαντά πολύ συχνά. Εδώ φέρνω για παράδειγμα το αργοσύντομο Χερουβικό του Πέτρου Πελοποννησίου σε ήχο

¹⁰⁸ Απόστολος Α. Βαλληνδράς, *Μουσικός Πανδέκτης - Ητοι πλήρης συλλογή των εκλεκτοτέρων μουσικῶν μαθημάτων, των εν ταις πρωιναῖς και εσπερινῆς ακολουθίαις της Εκκλησίας ψαλλομένων (πλην ὅσων περιέχει το Αναστασιαματάριον), μετά πολλῆς ἐπιμέλειας καταρτισθεῖσα προς χρῆσιν των την ιερὰν υμνωδίαν εν τω ναῷ ασκούντων και παντός φιλομούσου - Θεῖα Λειτουργία, τόμος Δ', εκδόσεις Ἀδελφότης Θεολόγων «Ἡ Ζωή», Ἀθήνα 1976, σελ.571.*

α', στη φράση «μνον προσάδοντες»¹⁰⁹. Η μελωδία κινείται στο τετράχορδο Πα -10- Βου -8- Γα-12- Δι και στο συνημμένο κάτω από την βάση τρίχορδο Πα -12- Νη -8- Ζω.

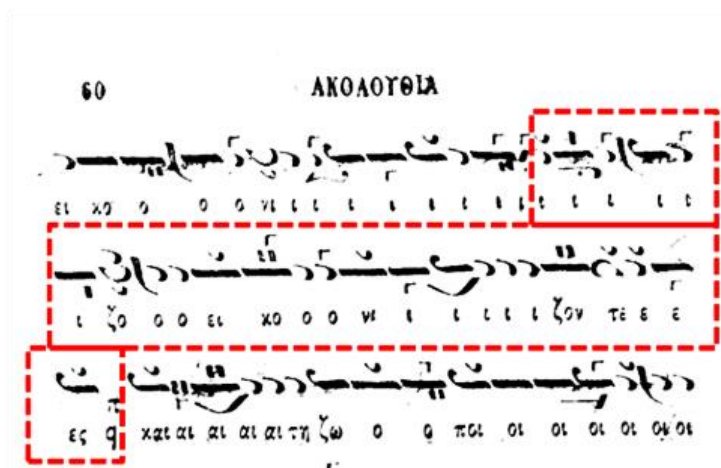
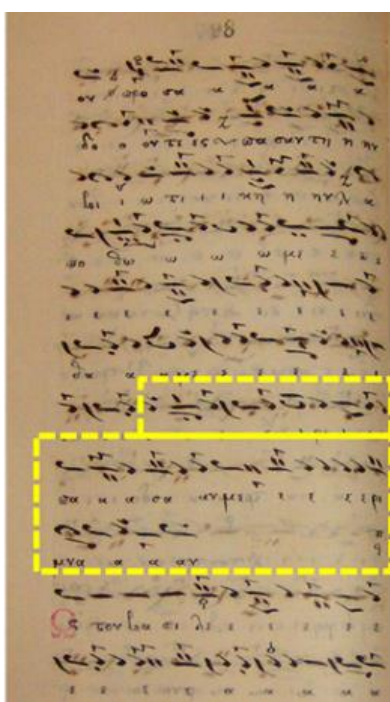
Η «θέση» της φράσης «α... -α Τριάδι», απαντά στο Χερουβικό του Πέτρου Πελοποννησίου, στη φράση «τη ζωοποιά»¹¹⁰. Η «θέση» είναι γραμμένη επάνω στα χαρακτηριστικά του δ' ήχου Άγια και χρησιμοποιεί το τετράχορδο Δι -12- Κε -10- Ζω -8- Νη' με τη μελωδία να κορυφώνεται στον φθόγγο Πα' και να καταλήγει στη γνωστή καταληκτήρια «θέση» του Άγια στον φθόγγο Δι.

Η «θέση» που χρησιμοποιεί ο Κοντόπουλος στη μελοποίηση της φράσης «τον Τρισάγιον», που είναι σε ήχο πλ. α' συναντάται με μικρή διαφοροποίηση στο Χερουβικό της Εβδομάδας σε α' ήχο,

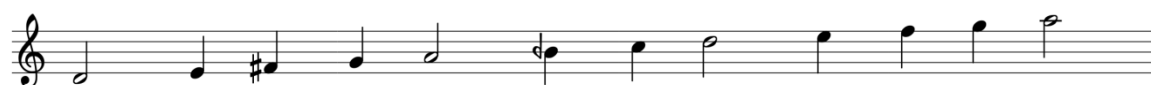
¹⁰⁹ 'Ο. π., σελ. 60
¹¹⁰ 'Ο. π., σελ. 60

Τέλος, η φράση «-ερι- πασαν μέριμναν» στο Χερουβικό του Κοντόπουλου, που επαναφέρει τον α' ήχο, απαντά στο Χερουβικό του Πέτρου Πελοποννησίου, στη φράση «-ίζοντες» της λέξεως «εικονίζοντες»¹¹³, με μικρές διαφοροποιήσεις. Εδώ γίνεται χρήση του πενταχόρδου Πα -10- Βου -8- Γα -12- Δι -12- Κε, με τη μελωδία να κινείται μέσα στα πλαίσια του πενταχόρδου και ανεβαίνοντας σταδιακά στον φθόγγο Κε. Τελικά, καταλήγει στον φθόγγο Πα.

Ας έλθουμε τώρα στην τροπική ανάλυση της παραπάνω μελοποίησης, η οποία όπως και οι προηγούμενες παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον:

Το Χερουβικό αυτό είναι μελοποιημένο σε μακάμ Ουσάκ, στον α' ήχο της Βυζαντινής Μουσικής. Η βάση της μελοποίησης, είναι το La (Πα), η βαθμίδα Ντουγκιάχ, με μελωδική πορεία ανιούσα και κατιούσα αντίστοιχα. Δεσπόζοντες φθόγγοι La (Πα), Re (Δι) και Mi (Κε). Η βασική κλίμακα είναι ένα τετράχορδο Ράστ κάτω από τη βάση, στην βάση έχουμε ένα τετράχορδο Ουσάκ από το La της βαθμίδας Ντουγκιάχ έως και το Re της βαθμίδας Νεβά και πεντάχορδο Μπουσελίκ από τη βαθμίδα Νεβά, όπως φαίνεται στο επόμενο πεντάγραμμα.

¹¹³ Απόστολος Α. Βαλληνδράς, *Μουσικός Γιανδέκτης*, τόμος Δ', σελ. 60.

Χερουβικό

Ήχος Α' Ουσάκ

"Οκτάηχο"

Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος

1

Νε ε ε ε ε ε ε Οι τα α α α α α α α α α α

12

χε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε νε ε ε ε ε ε ε ε

24

ε ε ε ε ε ε ρου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου

33

ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου

39

ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου

44

ου ου ου ου οι οι τα χε ε ε ε ε ε ρου ου βι ι ι ι ι μ

52

μυ στι κω ως ει κο νι ι ι ι ι ι ι ι νι ι ι ι ι ι

63

ι ι ι ι ι ι ι ι ζο ο ο ο ει κο

73

νι ι ζον τε ε ε ε ε ε ε ε ες και αι αι αι

83

αι αι τη ζω ο ο ποι οι ω ω ω ω νω ω ω ω ω τρι α α

93

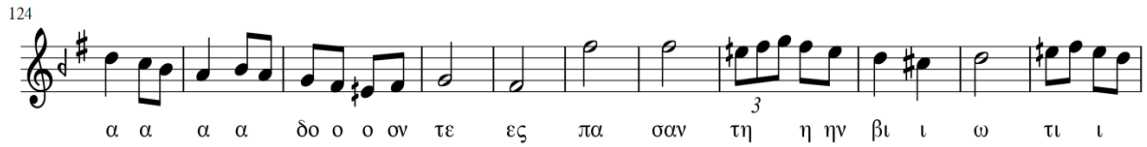
α α α α α α α α α α α α α Τρι α α α δι

105

ι ι ι ι ι ι τον τρι σα α α α α γι ι ι ο ο ο ο

115

ον υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ μνο ο ο ο ο ον προ σα α α α

124

α α α α δο ο ο ον τε ες πα σαν τη η ην βι ι ω τι ι

135

κη η η ην α πο θω ω ω ω ω με ε ε ε

143

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε θα α α α με ε ε ε ε ε

154

ε ε ε ε ε ε ε ρι ι ι ι πα α σα αν με ε ε ε ε ε

165

ρι ι μνα α α α αν Ως τον βα σι λε ε ε ε ε ε ε ε ε

175

ε ε α α α α α α τον βα σι λε ε α τω ων ο ο

185

ο ο λω ων υ πο ο δε ε ξο ο ο ο με ε ε ε ναι ταις αγ

195

γε ε λι ι και αι ας α ο ρα α α α τως δο ρυ φο ρου ου ου ου

206

με ε νο ον τα α α ξε ε ε ε σιν Αλ λη λου ου ι ι

216

α α α α α α α α α α α α α α

Από το 1^ο έως την αρχή του 4^{ου} μέτρου, έχουμε μελοποιημένο ένα αργοσύντομο απήχημα α' ήχου «Νε», που κινείται μέσα σ' ένα τρίχορδο Ουσάκ La (Πα) -8- Si \flat (Βου) -5- Do (Γα), δείχνοντας τον προσαγωγέα και την βασική κίνηση του ήχου. Από το τέλος του 4^{ου} έως και το 14^ο μέτρο, η πρώτη φράση της μελοποίησης, «Οι τα Χε», κινείται μέσα στα όρια του τετραχόρδου Ουσάκ La (Πα) -8- Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι), δείχνοντας κάτω από την βάση ένα τρίχορδο Σεγκιά από La, La (Πα) -9- Sol (Νη) -5- Fa \sharp (Ζω), κάνοντας εντελή κατάληξη στη βαθμίδα Ντουγκιάχ, τον La (Πα). Από το 15^ο έως το 22^ο μέτρο, στη φράση «ενε», έχουμε τη συνέχεια της προηγούμενης «θέσης» με τη μελωδία να κινείται μέσα στο τετράχορδο Ουσάκ La (Πα) -8- Si \flat (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι), κάνοντας κατάληξη στην τονική βαθμίδα. Από το 23^ο ως το 30^ο μέτρο, στις συλλαβές «-εερου», έχουμε κορύφωση της μελωδίας και ανάπτυξή της σε πεντάχορδο Ουσάκ, και ήχο α':

Νε ε ε ε ε ε ε Οι τα α α α α α α α α α α

12
χε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε νε ε ε ε ε ε ε ε ε

24
ε ε ε ε ε ε ρου ου ου ου ου ου ου ου ου ου ου

Από το 31^ο έως το 51^ο μέτρο έχουμε τη μελωδία να κορυφώνεται σ' ένα Σκληρό Διατονικό πεντάχορδο Re (Δι) -9- Mi (Κε) -4- Fa (Ζω \flat) -9- Sol (Νη') -9- La (Πα'), επιμένοντας στο φυσικό Fa (Ζω \flat) σαν μακάμ Ατζέμ, αλλά χωρίς η μελωδία να αγγίζει την κορυφή του πενταχόρδου. Αντίθετα, στο 34^ο μέτρο επιμένει στο Mi (Κε), κάνοντας ατελή κατάληξη. Από το 35^ο έως το 40^ο μέτρο κατεβαίνει προς την τονική βαθμίδα, κάνοντας ατελείς καταλήξεις στο Re (Δι), Do (Γα), Si \flat (Βου) και το μέλος να περιφέρεται στους φθόγγους αυτούς. Από το 41^ο έως το 51^ο μέτρο, στη φράση «-ου Χερουβίμ» η μελωδία επιστρέφει στην τονική βαθμίδα, κινούμενη μέσα στο βασικό τετράχορδο Ουσάκ:

Από το 52^ο έως το 80^ο μέτρο, στη φράση «μυστικώς εικονίζοντες» έχουμε μετατροπή του τετραχόρδου Ουσάκ σε τετράχορδο Χιτζάζ La (Δι) -5- Si \flat (Κε) -12- Do \sharp (Ζω') -5- Re (Νη'). Σύμφωνα με την βυζαντινή παρτιτούρα έχουμε μεταβολή κατά Γένος, με επιβολή του Μαλακού Χρωματικού Γένος της Β.Ε.Μ. Η μελωδία κινείται μέσα στο τετράχορδο Χιτζάζ κάνοντας κατάληξη στο La (Δι), αναπτύσσεται και σε πεντάχορδο Χιτζάζ, κάνει ατελές σταμάτημα στην 3^η βαθμίδα του Χιτζάζ Do \sharp (Ζω) και σταδιακά κατεβαίνει στη βαθμίδα Εβίτς Fa \sharp (Βου), κάνοντας αριστοτεχνικά Χουζάμ:

Από το μέτρο 81^ο έως το 91^ο μέτρο, στη φράση «και τη ζωοποιά», έχουμε τη μεταβολή του Ουσάκ σε τετράχορδο Τσαργκιάχ, ήχο γ', κάνοντας έντεχνη μετάθεση της τονικότητας Do (Νη) στο La ως εξής: La (=Νη) -9- Si (=Πα) -9- Do (=Βου) -4- Re (=Γα), και καταλήγοντας στο Re (=Γα), αφού προηγουμένως έχει περάσει από πολύ οξύτερες φωνητικές περιοχές:

73

νι ι ζον τε ε ε ε ε ε ε ε ες και αι αι αι

83

αι αι τη ζω ο ο ποι οι ω ω ω ω νω ω ω ω ω τρι α α

Στη φράση «Τριάδι», από το 91^ο έως το 108^ο μέτρο, έχουμε μεταβολή του τετραχόρδου Μπουσελίκι, σε πεντάχορδο Ράστ Re (Δι) -9- Mi (Κε) -9- Fa \sharp (Ζω') -5- Sol (Νη') -9- La (Πα'), κάνοντας ήχο δ' Άγια, δηλαδή, έχουμε ένα γύρισμα σε Νεβά. Η μελωδία κινείται μέσα στο πεντάχορδο Ράστ, κάνοντας και μιά ενδιάμεση κατάληξη στην κορυφή του τετραχόρδου στο Sol (Νη'). Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το βυζαντινό μέλος απαιτεί να γίνουν κάποιες μελωδικές έλξεις. Όταν η μελωδία περιστρέφεται γύρω από το Fa \sharp (Ζω' φυσικό) θέλει Mi δίεση ενός κόμματος (=Κε κοντά στον Ζω').

83

αι αι τη ζω ο ο ποι οι ω ω ω ω νω ω ω ω ω τρι α α

93

α α α α α α α α α α α α Τρι α α α δι

105

ι ι ι ι ι ι ι τον τρι σα α α α α γι ι ι ο ο ο ο

Στη φράση «τον Τρισάγιον», από το 109^ο έως το 115^ο μέτρο, έχουμε μετάθεση του τονικού κέντρου στο Mi (Κε), κάνοντας στη βαθμίδα Χουσεινί ένα πεντάχορδο Χουσεινί, ήχο πλ. α', Mi (Πα) -8- Fa \sharp (Βου) -5- Sol (Γα) -9- La (Δι) -9- Si (Κε):

105

ι ι ι ι ι ι ι τον τρι σα α α α α γι ι ι ο ο ο ο

115

ον υ υ υ υ υ υ υ μνο ο ο ο ον προ σα α α α

Στη λέξη «ύμνον», από 116^ο ως το 121^ο μέτρο, έχουμε μεταβολή του Χουσεινί σε τετράχορδο Χιτζάζ με βάση τον La (Πα), δηλαδή, ήχο πλ. β' της Β.Ε.Μ., με τη φθορά του Κε του Σκληρού Χρωματικού Γένους να τίθεται στο Mi της βαθμίδας Χουσεινί και να παράγει κατιόν πεντάχορδο Mi

(Κε) -9- Re (Δι) -5- Do \sharp (Γα) -12- Si \flat (Βου) -5- La (Πα). Όμως, η μελωδία έχοντας περάσει από το άνω φυσικό Fa (=Ζω' ύφεση) επανέρχεται και κλείνει στη βαθμίδα Re Νεβά. Κάνει, δηλαδή, πλ. β' Νενανω (το λεγόμενο Παλατιανό μέλος), που προσιδιάζει με το μακάμ Χουμαγιούν:

115

ον υ υ υ υ υ υ υ υ υ μνο³ ο ο ο ον προ σα α α α

Στη φράση «προσάδοντες πάσαν την βιωτικήν», από το 121^ο έως το 136^ο μέτρο, έχουμε μεταβολή σε Μαλακό Διατονικό βαρύ ήχο εκ του κάτω ζω (κάτω Fa \sharp), κάνοντας αρχικά Ιράκ και μετά Εβίτς στην οκτάβα. Η μελωδία από το 121^ο έως το 125^ο μέτρο κινείται αρχικά μέσα σε τετράχορδο Ουσάκ με βάση τον La (Πα), από τον προσαγωγέα Sol (Νη) μέχρι το Re (Δι) και από το Re (Δι) έως το La (Πα), και από το 125^ο ως το 128^ο μέτρο κατεβαίνει με τρίχορδο Σεγκιά από το La (Πα) έως το Fa \sharp (ζω), έλκοντας τους σχετικούς φθόγγους και καταλήγοντας ατελώς στην βαθμίδα Εβίτς, στο κάτω Fa \sharp (ζω). Στο μέτρο αυτό γίνεται Ιράκ μακάμ γιατί κατεβαίνει στο χαμηλό Fa \sharp (ζω). Από το 129^ο έως το 136^ο μέτρο η μελωδία μετατοπίζεται στο οξύ μέρος της κλίμακας και κινείται μέσα στο τρίχορδο Σεγκιά με βάση την βαθμίδα Εβίτς, το άνω Fa \sharp (Ζω'), κάνοντας το λεγόμενο Εβίτς μακάμ, που είναι επτάφωνος βαρύς ήχος:

115

ον υ υ υ υ υ υ υ υ υ μνο³ ο ο ο ον προ σα α α α

124

α α α α δο ο ο ον τε ες πα σαν τη³ η ην βι ι ω τι ι

135

κη η³ η ην α πο θω ω ω ω ω με ε ε ε

Στη φράση «αποθώμεθα», από 137^ο έως το 149^ο μέτρο, μεταβάλλεται σε τετράχορδο Ραστ Sol (Νη') -5- Fa \sharp (Ζω) -8- Mi (Κε) -9- Re (Δι) και πεντάχορδο Ράστ Re (Δι) -9- Do (Γα) -5- Sid (Βου) -8- La (Πα) -9- Sol (Νη), κάνει δηλαδή, μια πλήρη κλίμακα Ραστ, ήχο πλ. δ', όμως, παρά τον οπλισμό, το μέλος κατεβαίνει με Fa φυσικό (Ζω), κάνοντας στην πραγματικότητα Ατζεμίλι Ραστ μακάμ, που είναι ίδιον του πλ. δ' ήχου της Β.Ε.Μ.:

135

κη η η ην α πο θω ω ω ω ω με ε ε ε ε

143

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε θα α α α με ε ε ε ε ε ε

Στη φράση «-α, μέριμνα, πάσαν μέριμναν», μέτρα 149^ο έως 168^ο, το μέλος επιστρέφει στον αρχικό ήχο, τον α' ήχο, το μακάμ Ουσάκ, με τη μελωδία να κινείται μέσα στο τετράχορδο Ουσάκ La (Πα) -8- Si (Βου) -5- Do (Γα) -9- Re (Δι).

143

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε θα α α α με ε ε ε ε ε ε

154

ε ε ε ε ε ε ε ρι ι ι ι πα³ α σα αν με ε ε ε ε ε ε

165

ρι ι μνα α α α αν Ως τον βα σι λε ε ε ε ε ε ε ε ε

Τέλος, από το μέτρο 169^ο και μέχρι την ολοκλήρωση της σύνθεσης, έχουμε μελοποιημένο το «ως τον Βασιλέα των όλων υποδεξόμενοι», κάτι που στην εποχή μας δεν συνηθίζεται να ψάλλεται, λόγω της συντόμευσης των λειτουργικών πράξεων, και έπειτα το τμήμα του ύμνου από το «ταις αγγελικαίς...» ως το εφύμνιο «Αλληλούια», που ψάλλεται από τον Β' Χορό. Και τα δύο μέρη είναι μελοποιημένα σε Ουσάκ μακάμ, ήχο α', με τη διαφορά ότι το οξύ πεντάχορδο στην ανάβαση γίνεται Ραστ με Fa# (Ζω φυσικό), ενώ στην κατάβαση γίνεται πεντάχορδο Μπουσελίκ με φυσικό Fa (Ζω), όπως το απαιτεί η Βυζαντινή Μουσική.

165

ρι ι μνα α α α αν Ως τον βα σι λε ε ε ε ε ε ε ε ε

175

ε ε α α α α α α τον βα σι λε ε α τω ων ο ο

185

ο ο λω ων υ πο ο³ δε ε ξο ο ο³ ο με ε ε ε νοι ταις αγ

195

γε ε λι ι κα α ας α ο ρα α α α τως δο ρυ φο ρου ου ου ου

206

με ε³ νο ον τα α α³ α ξε ε ε ε σιν Αλ λη λου ου ι ι

216

α α α α α α α α α α α α α α α

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε κατά κύριο λόγο στο πρόσωπο και έργο του Ιωάννου Αναγνώστη Κοντόπουλου, μελετώντας παράλληλα το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής του. Η μελέτη του ιστορικοκοινωνικού πλαισίου, βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση της εποχής και των συνθηκών της, του πνευματικού ρεύματος της εποχής, της επικρατούσας κουλτούρας καθώς και των ιστορικών γεγονότων που είτε απλά έλαβαν χώρα είτε συγκλόνισαν την ευρύτερη περιοχή της Μαγνησίας. Με την μελέτη του πλαισίου, προσπαθήσαμε να τοποθετήσουμε ιστορικά τον Κοντόπουλο μέσα στο χώρο και χρόνο αλλά και να δούμε το πρόσωπο, τον περίγυρό του και την θρησκευτική, την ιδεολογική και αισθητική φυσιογνωμία του.

Ο Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος είναι ένα πρόσωπο με μια εξέχουσα σημασία στον χώρο της Ψαλτικής Τέχνης στην περιοχή της Μαγνησίας, που συντέλεσε στην διατήρηση της κλασικής Κωνσταντινουπολίτικης και Πατριαρχικής Ψαλτικής Παράδοσης καθώς και στην συνέχιση της Τέχνης των Πατριαρχών, Αρχιερέων, Ιερέων, Διακόνων, Μαιιστόρων, Πρωτοψαλτών, Λαμπαδαρίων, Δομεστίκων, Βαστακτών (Ισοκρατών), Αναγνωστών και Κανοναρχών, κατά το α' μισό του 20^{ου} αιώνα.

Το γεγονός ότι έλαβε το οφφίκιο του Αναγνώστου, αποτελεί ένδειξη ίσως και τεκμήριο της βαθιά πίστης του, της ζωντανής σχέσης του με τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας και τον φλογερό του ζήλο για την Ψαλτική Τέχνη. Όλα αυτά βεβαιώνονται από τη διατήρηση του τίτλου του Αναγνώστη ως μικρό του όνομα, το οποίο υποκατέστησε το βαπτιστικό του «Ιωάννης» σε όλα τα έγγραφα, δημόσια και ιδιωτικά, αλλά και από τον κολοφώνα του πρώτου αυτόγραφου κώδικα, την «Ανθολογία» του 1883, όπου με δέος σημειώνει: «*Η μεν χειρ η Γράφουσα σήπεται Τάφω. Η δε γραφή μένει εις αιώνας απεράντους. Τέλος αγαθόν. Χριστέ παντελεήμεν. Δος μοι του βίου δέσμαι ο παντλήμων. Εις σε γαρ θαρρώ αδιστάκτω καρδιά ει και ήμαρτον εν Γνώσει και αγνοία*».

Ο Κοντόπουλος υπήρξε πρόσωπο με ευρεία κοινωνική αποδοχή, γνωστό και σεβαστό στους εκκλησιαστικούς και εξωεκκλησιαστικούς κύκλους, που τον αναγνώριζαν ως αυθεντία. Συνέβαλε στη διατήρηση της ψαλτικής παράδοσης στην περιοχή της Μαγνησίας τόσο με την διδασκαλία όσο και με την συνέχιση της μακράς παράδοσης των καλλέστητων αντιγραφών των κωδίκων της Εκκλησιαστικής Μουσικής.

Μελετώντας το μελοποιητικό έργο του μουσικοδιδασκάλου, βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα μελουργό με βαθιά γνώση της Θεωρίας της Ψαλτικής, των Ειδών και Γενών Μελοποιίας και με πλήρη επίγνωση για το τί είναι «παράδοση». Έχει γνώση των σημαδιών της παλαιάς στενογραφικής σημειογραφίας ενώ χειρίζεται άνετα τη νέα αναλυτική γραφή.

Γνωρίζει επαρκώς το κλασσικό ρεπερτόριο και μελοποιητικό ύφος των βυζαντινών κι μεταβυζαντινών διδασκάλων, υιοθετώντας μέσω της μεθόδου της «μίμησης» των παλαιών την δομή και διάρθρωση των μελικών θέσεων του κάθε είδους και γένους μελοποιίας του παλαιού και νέου ρεπερτορίου. Είναι ένας μελοποιός που γνωρίζει την λογική των μελικών θέσεων και φράσεων, την μελωδική τους πορεία μέσα σε ανιόντα και κατιόντα τετράχορδα και πεντάχορδα καθώς και την λογική των αρμογών και των γεφυρών.

Κλείνοντας την παρούσα εργασία, έχουμε να παρατηρήσουμε ως τελικό συμπέρασμα ότι το κλασσικό¹¹⁴ θα είναι πάντα ο φορέας της σταθερότητας και συνέχειας της Ψαλτικής Τέχνης, όπως και σε κάθε άλλη τέχνη, θα είναι αυτό που ο εκάστοτε ιεροψάλτης θα ανατρέχει για τη μελέτη και τον εμπλουτισμό του υλικού του.

¹¹⁴ Για τον όρο «κλασσικό» βλ περισσότερα στην σελ. 54 της παρούσας εργασίας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξόπουλος Στέφανος (πρεσβ.), «Αναγνώστης» στην *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαιδεία (Μ.Ο.Χ.Ε)*, τόμος Β', Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα
- Αναστασίου Γρηγόριος, «Κωνσταντίνος Ψάχος», στην *Εγκυκλοπαιδεία Μείζονος Ελληνισμού*, constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaId=11060 (ημ.προσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:45)
- Ανδρικός Νίκος, *Η Εκκλησιαστική Μουσική της Σμύρνης (1800 – 1922)*, εκδόσεις Μέθεξς, Θεσσαλονίκη 2012
- Αντωνέλλης Παναγιώτης, Σ., *Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική – Ιστορική ανασκόπησις και εξέλιξις αυτής κατά τους καθ' ημάς χρόνους*, έκδοση: Σύλλογος Φίλων της Βυζαντινής Μουσικής, Αθήνα 1956
- Αποστολάκου Λητώ, «Όψεις της εργατικής κίνησης στο Βόλο στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χάρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 155 – 165
- Αϊντεμίρ Μουράτ, *Το τούρκικο μακάμ*, έκδοση Fagotto books, Αθήνα – Λευκάδα 2012
- Βαλληνδράς Απόστολος Α, *Μουσικός Πανδέκτης – Ητοι πλήρης συλλογή των εκλεκτοτέρων μουσικών μαθημάτων, των εν ταις πρωιναίς και εσπερινές ακολουθίαις της Εκκλησίας ψαλλομένων (πλην όσων περιέχει το Αναστασιματάριον), μετά πολλής επιμέλειας καταρτισθείσα προς χρήσιν των την ιεράν υμνωδίαν εν τω ναώ ασκούντων και παντός φιλομούσου – Θεία Λειτουργία, τόμος Δ', εκδόσεις Αδελφότης Θεολόγων Η Ζωή, Αθήνα 1976*
- Βιολάκης Γεώργιος, *Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας - όμοιον καθ' όλα προς την εν Κωνσταντινουπόλει εγκεκριμένην έκδοσιν με πολλές προσθήκας και επιδιορθώσεις*, Κωνσταντινούπολη 1888
- Βούλγαρης Ευγένιος – Βανταράκης Βασίλης, *Το Αστικό Λαϊκό τραγούδι στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Σμυρναϊκά και Πειραιιώτικα Ρεμπέτικα*, εκδόσεις: Fagotto books – Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ, Αθήνα 2006
- Γιαννέλος Δημήτρης, Σ., *Σύντομο Θεωρητικό Βυζαντινής Μουσικής*, εκδόσεις Επέκταση, Κατερίνη 2009
- Γιαννόπουλος Εμμανουήλ, ΣΤ., *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Αγγλία – Περιγραφικός Κατάλογος των Χειρογράφων Ψαλτικής Τέχνης των αποκειμένων στις Βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βα-*

σίλειου, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008

- Δρυγιαννάκης Κωστής, «Μουσικός πολιτισμός του Βόλου στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 239 – 245
- Εγκυκλοπαίδεια «Δομή», εκδόσεις Δομή, τόμοι 1 έως 32
- Εδιπίδης Α., «Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897» στο *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ηλίου*, τόμος 6^{ος}.
- Ευθυμιάδης Αβραάμ, *Μαθήματα Βυζαντινής Εκκλησιακής Μουσικής. Ήτοι Θεωρία και Πλήρης Μέθοδος Μελωδικών Ασκήσεων*, έκδοση Β', Θεσσαλονίκη 1972
- Θωμάς Γιώργος, «Τα επαναστατικά κινήματα στον Βόλο και στο Πήλιο τον 19^ο αιώνα», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 33 – 41
- Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος, www.imda.gr, (ημ. πρόσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:00)
- Ιωάννου Πρωτοψάλτου της ΜΧΕ, *Αναστασματάριον Αργόν και Σύντομον Μελοποιηθέν υπό Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου*, εκδόσεις Ζωής, Αθήνα 1976
- Καλογερόπουλος Τάκης, «Κοντόπουλος Αναγνώστης», στο *Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*, τόμος Γ', Εκδόσεις Γιαλλέλης, Αθήνα 1998
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., λήμμα «Ανοιξαντάρια», στη *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε)*, τόμος Β', Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Επιρροές της νεώτερης Κωνσταντινουπολίτικης Ψαλτικής Παραδόσεως. Η περίπτωση της Θεσσαλικής Μαγνησίας», εισήγηση στο Συνέδριο: *Η Κωνσταντινούπολη στην Ιστορία και την Λογοτεχνία (13 - 14 Μαΐου 2016)*, που διοργάνωσε ο Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών Αθηνών, υπό έκδοση στα πρακτικά του Συνεδρίου
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών*, διδακτορική διατριβή, Μελέται 7, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Η ψαλτική τέχνη και η λαϊκή μουσική παράδοση στη Μαγνησία», στο *Μαγνήτων Μέλος: Μουσικές παραδόσεις της Μαγνησίας*, έκδοση της Δημοτικής Τουριστικής Επιχείρησης Βόλου, Βόλος 1997

- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Η Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», Αφιέρωμα στο 34^ο – 35^ο τεύχος της Τριμηνιαίας Περιοδικής έκδοσης του Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου *Εν Βόλω*, Βόλος 2009 (Ιούλιος – Δεκέμβριος) σελ. 4 - 71
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Καταγραφή Τοπικών Ψαλτικών Παραδόσεων. Μεθοδολογία.», στη *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (Μ.Ο.Χ.Ε.)*, τόμος Θ', σελ. 496 – 498, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα
- Καραγκούνης Κωνσταντίνος, Χαρίλ., «Τριλογία – Α. Χαρακτηριστικά της Ψαλτικής Τέχνης κατά τη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Περίοδο – Β. Νέες τάσεις στη σημειογραφία και το μέλος της Ψαλτικής Τέχνης κατά τον ΙΗ' - ΙΘ' αιώνα – Γ. Οι από τον ΙΗ' - ΙΘ' αιώνα αλλοιώσεις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής και οι επιπτώσεις του στη Θεία Λατρεία» στα πρακτικά του Α' Κύκλου Μουσικολογικών Διαλέξεων Μάρτιος – Απρίλιος 2011, Σύνδεσμος Ιεροψαλτών Βόλου «Ιωάννης ο Κουκουζέλης», Βόλος 2011
- Καραγκούνης Παναγιώτης, Κ., «Η Ψαλτική Οικογένεια Παπαδοπούλου: Βασίλειος, Πρόδρομος και Παντελής Παπαδόπουλος. Βίος και έργο», πτυχιακή εργασία του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα 2017
- Καραγκούνης Χαρίλαος, Κ., «Το Ψαλτικό Ζήτημα στην περιοχή της Μαγνησίας», στα ηλεκτρονικά πρακτικά, <http://tomeaspsaltikis.gr/wp-content/uploads/2017/12/volos-conference-2016-proceedings-final.pdf>, του Β' Διεθνούς Μουσικολογικού και Διεπιστημονικού συνεδρίου του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Βόλος 2017, σελ. 196 – 202
- Κορδάτος Γιάννης, *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, εκδόσεις 20^{ος} Αιώνας, Αθήνα 1960
- Κουγιουμτζόγλου Γεώργιος (πρεσβ.), *Λατρευτικό Εγχειρίδιο / Στοιχεία αγωγής για την τάξη και τη λατρεία της Εκκλησίας*, Χρήσιμο Γλωσσάριο, εκδόσεις Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1998
<http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/leitoyrgika/glossary.htm#A>
- Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης, *Ερμηνεία της εξωτερικής μουσικής*, εκδόσεις Κουλτούρα, Κωνσταντινούπολη 1843
- Κωσταντίνου Γεώργιος, Ν., *Εισαγωγή εις το θεωρητικόν και πρακτικόν της εκκλησιαστικής μουσικής - Αυτόγραφα του Θεωρητικού. Ηχογραφημένα μέλη*, Ι. Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου 2014
- Κωνσταντίνου Γεώργιος, Ν., *Θεωρία και Πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Αθήνα 2003

- Κωνσταντίνου Γεώργιος, Ν., *Κριτική έκδοση: «Θεωρητικών Μέγα της Μουσικής του Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων» - Το ανέκδοτο αυτόγραφο του 1816. Το έντυπο του 1832*, Ι. Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου 2007
- Λιάπης Κωνσταντίνος, *Το Κάστρο του Βόλου*, Εκδόσεις Ώρες, Βόλος 1991
- Μαζέρα – Μάμαλη Σεβαστή, Α., *Τα Μεγαλυνάρια Θεοδοκία της Ψαλτικής Τέχνης*, Μελέται 16, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008
- Μαζεράκη Δέσποινα, *Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα*, δεύτερη έκδοση, Κέδρος, Αθήνα 1984
- Μιχαηλίδης Ιάκωβος, Δ, «Ο «ατυχής» πόλεμος του 1897», ηλ. φύλ. Εφημερίδας Καθημερινής, αριθμ. ηλ. φύλ. 25/05/2015 (ημ. πρόσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:00), <http://www.kathimerini.gr/815952/gallery/epikairothta/ereynes/o-atyxis-polemos--toy-1897>.
- Μπαλαγεώργος Δημητρίος – Κρητικού Φλώρα, Ν, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Σινά – Κατάλογος περιγραφικός των Χειρογράφων Κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων στην Βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά – Τόμος Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008*
- Οικονόμου Φίλιππος, Αθ., *Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική και Ψαλμωδία – Ιστορικομουσικολογική Μελέτη*, τόμοι Α' - Γ', Αίγιο 1992, 1994, 1997
- Ozkan Hakki Ismail, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudum Velveleri*, Istanbul 1984
- Παπαχρόνης Ιωάννης, Κ., *Τα πρώτα μαθήματα Βυζαντινής Μουσικής. Με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα για τις Σχολές Βυζαντινής Μουσικής σε Ωδεία και Μουσικά Ίδρύματα, καθώς και του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων*, τεύχοι Α' και Β' 1 – 2, εκδόσεις Επέκταση, Κατερίνη 2000
- Παπαδόπουλος Γεώργιος, Ι, *Ιστορική Επισκόπηση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1 – 1900 μ.Χ.)*, Αθήνα 1904
- Παπαδόπουλος Γεώργιος, Ι, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής και οι από των Αποστολικών Χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, Γκαλερί «Κουλτούρα», Αθήνα 1977, Τυπογραφείο και Βιβλιοπολείον Κουτσουλίνου και Αθανασιάδου, Αθήνα 1890
- Παπαδόπουλος Γεώργιος, Ι, *Λεξικόν Βυζαντινής Μουσικής*, έκδοση Πανελληνίου Συνδέσμου Ιεροψαλτών Ρωμανός ο Μελωδός και Ιωάννης ο Δαμασκηνός, Αθήνα 1995
- Παπαθεοδώρου Νικόλαος, Αθ., «Δωρόθεος Σχολάριος, ο μητροπολίτης που δεν γνώρισε το

ποίησή του», ηλεκτρονικό φύλλο ημερήσιας εφημερίδας *Ελευθερία* της Λάρισας αριθμ. ηλ. φύλ. 21/10/2015, (ημ. πρόσβ. 10/09/2017 και ώρα 12:15)

- Παπασταύρου Χρήστος, «Κοντόπουλος Αναγνώστης» στο *Νεώτερο Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Ηλίου*, τόμος 11^{ος}.
- Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντίνος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 8^{ος}, κεφάλαιο Γ.
- Πρωγάκης Γεώργιος, *Μουσική Συλλογή – Αποτελούμενη εκ τριών τόμων, Άπαντα τα Μαθήματα του Εσπερινού, Όρθρου και Λειτουργίας, τόμοι Α' έως Γ', εκδόσεις Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολη 1909*
- Ρηγόπουλος Βασίλειος, *Ταμείον Ανθολογίας – περιέχον άπασαν την Εκκλησιαστικήν ενιαύσιον ακολουθία Εσπερινού, Όρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστής και της Λαμπροφόρου Αναστάσεως μετά τινών Καλοφωικών Ειρμών, τόμοι Α' έως Στ', Θεσσαλονίκη 1979*
- Skoulios Markos, «A comparison of the modal and notational systems of Ottoman-Turkish classical and Byzantine chanting music traditions», στο *The Musical Language A comparative approach*
- Skoulios Markos, «Modern Theory and Notation of Byzantine Chanting Tradition: A Near Eastern Musicological Perspective» στο *Near Eastern Musicology Online, vol.1, Genthmer Paris 2012*
- Σπανού Μαρία, *Η Φιλαρμονική του Βόλου και η μουσική κίνηση της πόλης*, Εκδόσεις Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2003
- Στάθης Γρηγόριος, Θ., *Η Εξήγησις της Παλαιάς Βυζαντινής Σημειογραφίας*, Μελέται 2, γ' έκδοση, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1993
- Στάθης Γρηγόριος, Θ., «Η μελοποίηση των Ψαλμών», στο *Εγκαίρια*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2004
- Στάθης Γρηγόριος, Θ., *Οι Αναγραμματισμοί και τα Μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Μελέται 3, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1979
- Στάθης Γρηγόριος, Θ., *Τα Πρωτόγραφα της Εξήγησεως εις την Νέαν Μέθοδον Σημειογραφίας – Α' Τόμος – Τα Προλεγόμενα*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2016
- Στάθης Γρηγόριος, Θ., *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής – Άγιον Όρος – Κατάλογος περιγραφικός των χειρόγραφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων εν ταις Βιβλιοθήκαις*

των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου Όρους, τόμος Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1975

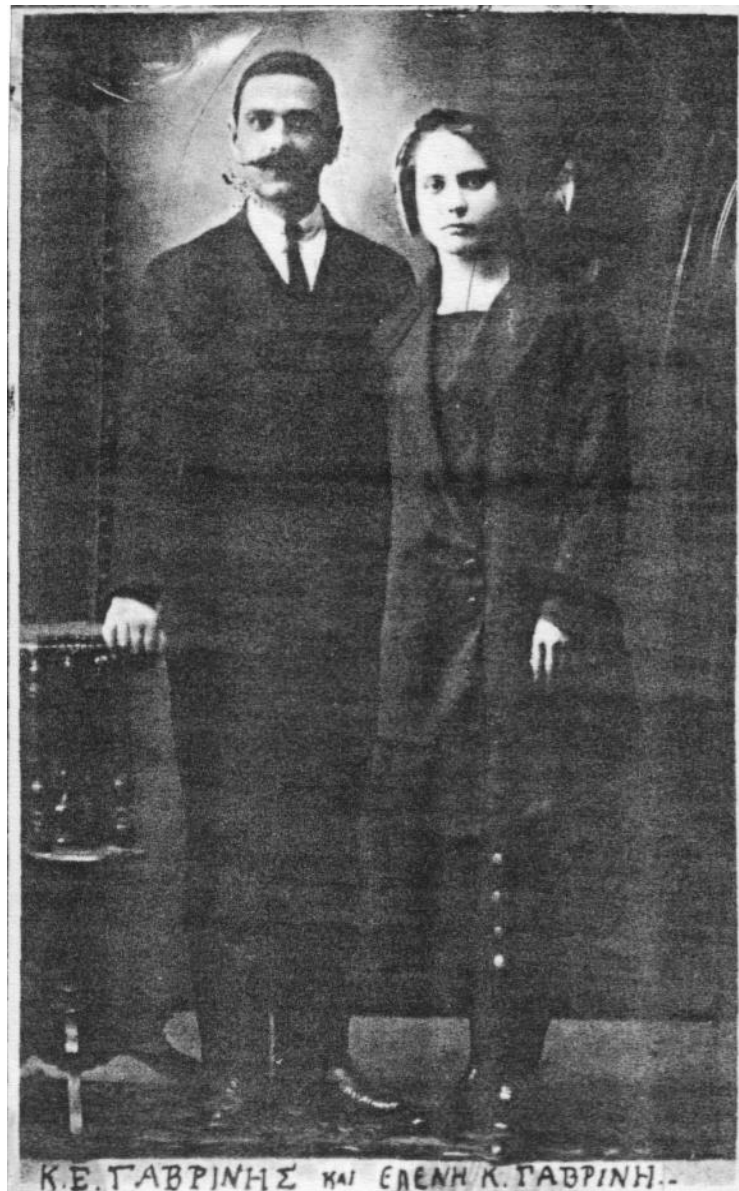
- Στέφανος Λαμπαδάριος, *Μουσική Κυψέλη κατά την προφοράν και το ύφος της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας –περιεκτική πάντων των ιδιομέλων και δοξαστικών του Εσπερινού της Λιτής, των Αποστίχων και των Αίνων, Απολυτικών και Κοντακίων πασών των Δεσποτικών και Θεομητορικών Εορτών των εορταζομένων και μη εορταζομένων Αγίων ως και των εν τοις Μηναιόις ευρισκομένων του όλου ενιαυτού του τε Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου, Τόμοι Α' έως Γ', Μιχ. Ι. Πολυχρονάκης, Νεάπολις – Κρήτης 1974*
- Τουμά Χασάν Χαμπήμπ, *Η μουσική των Αράβων*, έκδοση Εν Χορδαίς, Θεσσαλονίκη 2006
- Τσιλιβίδης Δημήτριος, «Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία Μαγνησίας», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 183 – 192
- Φιλόπουλος Γιάννης, *Εισαγωγή στην Ελληνική πολυφωνική εκκλησιαστική μουσική*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1990
- Φώτου Χρήστος, «Οι θεσσαλικοί σιδηρόδρομοι», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 93 – 101
- Καλδαιάκης Αχιλλεύς, Γ., *Ο Πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιία*, Μελέται 5, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2003
- Καλδαιάκης Αχιλλεύς, Γ., *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής – Νησιωτική Ελλάς – Ύθρα*, Τόμος Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2005
- Χαρίτος Χαράλαμπος, Γ., «Εισαγωγικό σημείωμα», στο *Βόλος 1881 – 1955: ο χώρος και οι άνθρωποι*, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Βόλος 2004, σελ. 11 – 13
- Χατζηγιακουμής Μανώλης, Κ., *Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής 1453-1820 – Σύμβολή στην έρευνα του Νέου Ελληνισμού*, έκδοση Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1980
- Χατζημάρκος Εμμανουήλ (Μανώλης), <http://www.manolishatzimarkos.gr/viografia/photo-gallery.html> (ημ. πρόσβ. 10/09/2017, ώρα 12:30)
- Χατζηπανταζής Θόδωρος, *Της ασιάτιδος Μούσαι ερασταί, Στιγμή*, Αθήνα 1986

***ΕΠΙΜΕΤΡΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ***

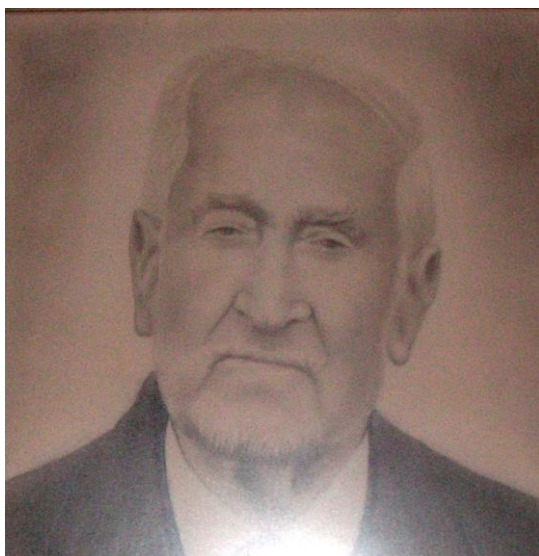
Α'. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Οι φωτογραφίες των μαθητών του Κοντόπουλου, του Κωνσταντίνου Γαβρίνη, του Γεωργίου Γερόπουλου και του Σωτηρίου Σχοινιά, πλην του Χρήστου Πάντα, παραχωρήθηκαν από τις οικογένειες των αυμνήστων προς δημοσίευση στο περιοδικό «Εν Βόλω», που κυκλοφόρησε το 2009, με αφιέρωμα για την «Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία», στο τεύχος 34^ο - 35^ο της Τριμηνιαίας Περιοδικής Εκδόσεως του Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου.

Κωνσταντίνος Γαβρίνης (1890 - 1954)

Γεώργιος Γερόπουλος (1874 – 1967)

Χρήστος Πάντας (1892 – 1960)

Ο Εμμανουήλ Χατζημάρκος με τους καθηγητές του Κωνσταντίνο Πρίγκο (καθισμένο στο κέντρο) και τον Χρήστο Πάντα (όρθιο στο κέντρο της φωτογραφίας). Δυστυχώς για τους υπόλοιπους που είναι στη φωτογραφία δεν έχουμε καμία αναφορά¹¹⁵.

¹¹⁵ Η φωτογραφία του Χρήστου Πάντα βρίσκεται στο site του Εμμανουήλ (Μανώλη) Χατζημάρκου <http://www.manolisbatzemarkos.gr/viografia/photo-gallery.html>

Σωτήριος Σχοινιάς (1887 – 1975)

Β'. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ (στον Κ.Χ.Καραγκούνη)

Καραγκούνης: Βόλος, 31 Αυγούστου 1995, ώρα 6:05 το απόγευμα, συζήτηση με τον κύριο Δημήτριο Ανδρέου Κοντόπουλο. Ο κύριος Δημήτρης Κοντόπουλος είναι εγγονός του αείμνηστου Ιωάννου Αναγνώστου Κοντοπούλου, ο οποίος υπήρξε ένας από τους σπουδαίους μουσικοδιδασκάλους της Εκκλησιαστικής Μουσικής στο Βόλο και στην περιοχή μας ευρύτερα.

Κυρ Δημήτρη πέρα από όλα αυτά τα τυπικά και τα εισαγωγικά, τα οποία είναι μόνο και μόνο για να μην μπερδευτεί η κασέτα και να μπορώ εύκολα να τη βρίσκω σ' ένα πλήθος από άλλες κασέτες που υπάρχουν στο σπίτι. Ήθελα να μου πεις ό,τι θυμάσαι γενικά, για τον παππού σου, ό,τι έχεις ακούσει από τον πατέρα σου, από τους θείους σου, ό,τι έχεις κληρονομήσει πιθανόν από υλικό, βιβλία και οτιδήποτε άλλο, για να μπορέσουμε να ολοκληρώσουμε μια προσωπογραφία του αείμνηστου του μπαρμπα-Γιάννη.

Κοντόπουλος: Ναι. Ευχαριστώ πάρα πολύ που ήρθατε και μας τιμήσατε με την παρουσία σας εδώ στο σπίτι μου, αλλά ο παππούς μου, οπωσδήποτε ξέρετε πότε γεννήθηκε από ένα σημείωμα που έχουμε, το ξέρετε, το 1858.....

Καραγκούνης: ...'58 πρέπει να λέει, ναι, ναι...

Κοντόπουλος: 1858...και πέθανε το 1931. Εγώ βέβαια, μόλις είχα γεννηθεί και δεν θυμάμαι πολλά, δεν τον γνώρισα πολύ τον παππού μου, για να έχω συγκεκριμένη, προσωπική, ας πούμε, γνωριμία, για να εκφράσω την προσωπικότητά του, αλλά απ' ό,τι ξέρω από τον πατέρα μου, από τους θείους μου, ότι υπήρξε μια φυσιολογία, μουσική φυσιολογία της Βυζαντινής Μουσικής, μεγάλη. Βέβαια, αυτό το λέω, όχι για σχήμα λόγου, ήταν πράγματι. Είχε ο παππούς μου... όπως ξέρετε γεννήθηκε στον Άνω Βόλο είχε πέντε παιδιά, πέντε αγόρια, τα οποία, φυσικά αυτό δεν ενδιαφέρει τι δουλειά είχε ο καθένας, δεν ξέρω.....

Καραγκούνης: Δεν πειράζει, είναι όλα ενδιαφέροντα.

Κοντόπουλος: Ας πούμε, ο πατέρας μου που λεγόταν Ανδρέας, ήταν στρατιωτικός, ο άλλος ο θείος μου ο Ηλίας, ήταν τραπεζιτικός υπάλληλος, άλλος θείος μου ήταν έμπορος, ένας θείος μου, ο οποίος πέθανε σε νεαρά ηλικία κι εκείνος έμπορος κι ο άλλος ήταν σιδηροδρομικός υπάλληλος.

- Καραγκούνης: Μάλιστα, μήπως μπορείτε να μου πείτε τα ονόματα των θείων σας, με χρονολογική σειρά, όπως είναι...*
- Κοντόπουλος: Βεβαίως, με τη σειρά που γεννήθηκαν...πρώτος ήταν ο πατέρας μου, ο Ανδρέας Κοντόπουλος, ο οποίος γεννήθηκε το 1882.*
- Καραγκούνης: Μάλιστα.*
- Κοντόπουλος: Μετά ήταν ο θεός μου ο Κωνσταντίνος, ακριβώς δεν ξέρω πότε γεννήθηκε...*
- Καραγκούνης: Δεν πειράζει.*
- Κοντόπουλος: Εν συνεχεία ήταν ο Δημήτριος Κοντόπουλος, αυτός πέθανε σε νεαρά ηλικία και είχε αφήσει τη γυναίκα του έγκυο κι όταν γεννήθηκε το παιδί, πήρε το όνομα του πατέρα του.*
- Καραγκούνης: Μάλιστα.*
- Κοντόπουλος: Εν συνεχεία ήταν ο Ηλίας ο Κοντόπουλος, το 1897 είχε γεννηθεί, το θυμάμαι, διότι μου ζήτησε ένα πιστοποιητικό να του βγάλω από το Δήμο και πήγα και το έβγαλα, και τελευταίος ήταν ο Βασίλειος Κοντόπουλος.*
- Καραγκούνης: Μάλιστα, πέντε παιδιά όλα αγόρια*
- Κοντόπουλος: Όλα αγόρια.*
- Καραγκούνης: Το σπίτι στον Άνω Βόλο μήπως σώζεται;*
- Κοντόπουλος: Όχι, έχει καταστραφεί. Ένα σπίτι που ήταν στον Άνω Βόλο κάτω από την επισκοπή μεταξύ Ανακασιάς, πλατεία Ανακασιάς και Επισκοπής, εκεί στη γωνία, που είναι του δασκάλου το σπίτι, ένα ωραίο σπίτι που είναι... πώς λεγόταν ο δάσκαλος δεν ξέρω, θα σας πω εν συνεχεία, θα ρωτήσω τη γυναίκα μου... δεν πειράζει, ας τα γράφει αυτά...*
- Καραγκούνης: Ναι, δεν πειράζει, όχι...*
- Κοντόπουλος: Αλλά αυτά με το σεισμό του 1955 είχαν πέσει και το πήραν... τέλος πάντων εξαφανίστηκε, δεν το έχω. Ο παππούς μου, μετά από τον Άνω Βόλο, κατέβηκε στο Βόλο*
- Καραγκούνης: Σας ρώτησα γι' αυτό, μήπως υπήρχε έστω ως ερείπιο, να βγάλουμε κάποια φωτογραφία.*
- Κοντόπουλος: Δεν υπάρχει τίποτα. Και ίσως να έχει χτιστεί κιόλας, δεν ξέρω. Ο παππούς μου κατέβηκε στο Βόλο μετά και το πατρικό, δηλαδή του παππού μου, τα σπίτια ήταν Γαζή με Γαμβέτα, εκεί που είναι οι καπναποθήκες.*

Καραγκούνης: Α, έτσι.

Κοντόπουλος: Αυτά ήταν σπίτια του παππού μου. Απέναντι που ήταν η κλινική του Μήτρου, η κλινική του Μήτρου επί της Γαμβέτα, και αυτά ήταν του παππού μου και δίπλα από αυτά ήταν άλλο σπίτι, που έμενε ο Ανδρέας ο πατέρας μου. Όταν πέθανε ο παππούς μου το 1941 δυστυχώς δεν άφησε διαθήκη και έμεινε η περιουσία και έμεινε... Επίσης είχε και κάτι κτήματα εδώ πού είναι του Χρυσοχοϊδή, τότε ήταν αμπέλια, είχε και αυτού κάτι κτήματα. Λοιπόν, όταν πέθανε, τα αδέρφια δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν, εγώ, σου λέει, είμαι στην Αθήνα στην τράπεζα, ο άλλος είναι στο σιδηρόδρομο στην Πελοπόννησο, ο άλλος ξέρω 'γω τι, η γιαγιά που ζούσε και πέθανε ηλικίας 96 χρονών, η σύζυγος...

Καραγκούνης: Η σύζυγος... η οποία λεγόταν, πώς;

Κοντόπουλος: Ευφημία, Ευφημία. Όχι Ευθυμία.

Καραγκούνης: Α, Ευφημία. Μήπως θυμάστε έτος γεννήσεως;

Κοντόπουλος: Όχι, δεν μπορώ να θυμάμαι τη γιαγιά μου, αλλά ξέρω ότι πέθανε 96 ετών, μετά την κατοχή. Άμα βάλουμε κάτω μπορεί να βγάλουμε περίπου πόσα είναι. Και η καταγωγή της ήταν από τον Άγιο Λαυρέντιο.

Καραγκούνης: Θυμάσαι το πατρικό της, το επίθετο; Δεν πειράζει, αν δεν το θυμάστε...

Κοντόπουλος: Αυτή τη στιγμή δεν το θυμάμαι, για να είμαι ειλικρινής, δεν το θυμάμαι, αλλά μπορώ να το βρω, άμα χρειαστεί. Λοιπόν, αναγκάστηκαν τότε να πουλήσουν την περιουσία και ο καθένας να πάρει το μερίδιό του, η περιουσία που ήταν πάρα πολύ μεγάλη και δυστυχώς, χάθηκε η περιουσία. Χάνοντας την περιουσία, χάθηκε και η ιστορία κατά κάποιον τρόπο, διότι εκεί Γαζή - Γαμβέτα, ήταν η γωνία και ο μισός δρόμος προς στη Γαμβέτα ήταν τα Κοντοπουλείκα, ας πούμε. Από εκεί και πέρα, τώρα ποιος θυμάται αν ήταν του Κοντόπουλου, που έχουν περάσει τόσα χρόνια... Τώρα για τα έργα του παππού, ο πατέρας μου έδειξε ότι υπήρχαν αυτά τα βιβλία, είχε και ο θείος μου ο Ηλίας ένα βιβλίο, είχε ο πατέρας μου το βιβλίο αυτό το οποίο είδατε και εσείς και το άλλο του θείου μου που το είχε εκδόσει ας πούμε με φωτοτυπία και.... Α! Όταν ήταν ο παππούς μου, φυσικά δεν έψαλλε, ο παππούς μου δεν έψαλλε, διότι δεν είχε ας πούμε το ταλέντο της φωνής. Απλώς ήταν συγγραφέας που είχε το πάθος της μουσικής, της Βυζαντινής Μουσικής. Και έγινε και Αναγνώστης. Χειροτονία θεωρείται;

- Καραγκούνης: Όχι. Χειροθεσία.*
- Κοντόπουλος: Τέλος πάντων, πήρε τον τίτλο του Αναγνώστου και το όνομα, και ακόμα και στη Νομαρχία το δήλωσε, Αναγνώστης. Μας δημιούργησε πρόβλημα, διότι σε άλλα βρισκάνε Ιωάννης και σ' άλλα βρισκάνε Αναγνώστης. Όταν ο πατέρας του ήθελε να πάρει τη σύνταξη του τότε, ας πούμε, έβαλε...και αναγκάστηκε να πάει στη Νομαρχία και να πει ότι Αναγνώστης και Ιωάννης είναι ένα και το αυτό πρόσωπο.*
- Καραγκούνης: Μάλιστα.*
- Κοντόπουλος: Λοιπόν, ασχολείται μόνο με τη σύνθεση και μελοποίηση της μουσικής. Είχε βρει πάρα πολλούς μαθητές, δεν μπορώ να τους θυμάμαι, ούτε και ήταν δυνατόν να μου πει ο πατέρας μου ποιους μαθητές είχε ο παππούς μου, ας πούμε, αλλά πηγαίνανε πάρα πολλοί, όπως μου 'λεγε και η γιαγιά μου, θυμάμαι, μικρός ήμουνα, πάρα πολλοί. Εν τω μεταξύ, αυτόν που θυμάμαι εγώ, τον Πάντα, τελευταίος απ' αυτούς και ο Σχοινάς. Ο Σχοινάς ήτανε βοηθός του Πρωτοψάλτη του Μήτρου, στον Άγιο Νικόλαο δεξίός. Κρατούσε το ίσο.. και μάλιστα είχε μια χαρακτηριστική φωνή, μια σκληρή φωνή και έκανε ωραίες διακυμάνσεις η φωνή του, γιατί όταν κρατάς το ίσο, πρέπει να ανεβαίνεις ανάλογα με τις νότες.*
- Καραγκούνης: Βέβαια.*
- Κοντόπουλος: Δεν έφαλλε, απλώς κρατούσε το ίσο.*
- Καραγκούνης: Ναι, ναι*
- Κοντόπουλος: Έφαλλε, βέβαια, ορισμένες φορές που έλλειπε ο ψάλτης, βοηθούσε, ας πούμε, αλλά ήξερε τη Βυζαντινή ο Σχοινάς. Πάντως, θεωρείται από τους καλύτερους ιεροψάλτες και χρημάτισε και δεξίός του Αγίου Νικολάου, για μια σειρά ετών. Μετά που έφυγε ο Μήτρου, ψάλτης δεξίός έγινε ο Πάντας ο οποίος θεωρείται από τους καλούς ψαλτάδες με φωνή και είχε και τα παιδιά του, τον Ντίνο και τον Αλέκο, που τον βοηθούσαν και κάνανε μια, πώς το λένε.... Χορωδία. Κι ήταν πάρα πολύ όμορφα, ήξερε τη Βυζαντινή Μουσική πάρα πολύ καλά ο Πάντας. Ήταν ένας πολύ σωστός άνθρωπος. Είναι αλήθεια επιδιώκαμε να αξιοποιήσουμε αυτά τα βιβλία, αλλά ο πατέρας μου σαν στρατιωτικός δεν του δόθηκε ευκαιρία, μεσολάβησαν κατοχές, μεσολάβησαν τόσα πράγματα και δεν του δόθηκε η ευκαιρία να τα αξιοποιήσει.*
- Καραγκούνης: Από τους θείους σας είχε μάθει κανείς μουσική;*

Κοντόπουλος: Κανείς, κανένας. Έξι αγόρια και κανείς δεν έμαθε την... και δεν μπορώ να το εξηγήσω, δεν ξέρω γιατί. Δεν τους βοηθούσε η φωνή...;

Καραγκούνης: Εσείς όμως μάθατε.

Κοντόπουλος: Εγώ έμαθα λίγα πράγματα. Ξεκίνησα μικρός...

Καραγκούνης: Είναι πάντως αποδεδειγμένο, πως συνήθως τα εγγόνια ακολουθούν τα βήματα του παππού, παρά τα παιδιά...

Κοντόπουλος: Κοίταξε να δεις, τα εγγόνια ήταν πάρα πολλά. Σκέψου, πέντε παιδιά, ο άλλος είχε τρία, ο πατέρας μου είχε έξι παιδιά, είχε τέσσερα κορίτσια και δύο αγόρια. Ο άλλος μου ο θείος ο Ηλίας, είχε τέσσερα παιδιά, δύο κορίτσια, δύο αγόρια. Ο άλλος ο θείος μου ο Κωνσταντίνος είχε τρία παιδιά, δύο κορίτσια, ένα αγόρι, ο θείος μου ο Βασίλης δεν έκανε παιδί, γιατί παντρεύτηκε μεγάλος και η γυναίκα του δεν έκανε παιδί. Ο θείος ο Δημήτρης, ο οποίος πέθανε σε νεαρά ηλικία είχε ένα αγόρι, ήταν έγκυος η γυναίκα του όταν πέθανε, ένα αγόρι, ο Δημήτριος Κοντόπουλος, ο οποίος ήταν εφοριακός υπάλληλος και αυτός μεγάλωσε στην Τσαγκαράδα στη γιαγιά της μητέρας... δηλαδή τη μάνα της μητέρας του, τη γιαγιά του δηλαδή. Εκείνη το πήρε από μωρό παιδί, γιατί πέθανε και η μητέρα του εν συνεχεία και έμεινε μικρός και το πήρε η γιαγιά του και το μεγάλωσε. Αυτή είναι η ιστορία, ας πούμε, του παππού.

Καραγκούνης: Κανένα άλλο όνομα από μαθητές, δεν θυμάστε τίποτα

Κοντόπουλος: Όχι αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να θυμηθώ

Καραγκούνης: Μήπως είχατε ακούσει τίποτα για τα παιδικά του χρόνια, ο πατέρας σας σημειώνει εκεί πέρα ότι έμαθε μουσική στον ιερομόναχο Διονύσιος. Αυτός πού δίδασκε, έχετε ακουστά;

Κοντόπουλος: Όχι.

Καραγκούνης: Μήπως πήγε καθόλου προς το Άγιο Όρος τίποτα...

Κοντόπουλος: Στο Άγιο Όρος έχει πάει οπωσδήποτε, δεν υπάρχει θέμα, πήγε αλλά... Ο παππούς μου είχε πάει..., δεν ξέρω πώς... βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη.

Καραγκούνης: Α! Μάλιστα.

Κοντόπουλος: Είχε μια ιδιότητα υπαλλήλου που ήταν στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί είχε έρθει σε επαφή με εκκλησιαστικούς κύκλους της Βυζαντινής Μουσικής ...

(ΔΥΣΤΥΧΩΣ Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΑΜΑΤΑ ΕΔΩ ΑΠΟΤΟΜΑ.)

Γ'. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΓΡΑΦΩΝ

Ακολουθεί αναλυτική περιγραφή - καταλογογράφηση των τριών αυτογράφων του Κοντόπουλου¹¹⁶.

Ανθολογία έτους 1883 (Α1883)

α^ρ. Σελίδα δίχως αρίθμηση. «Βιβλίον αξιοπερίεργον Του Ταπεινού Ζήση Γεωρ. Κατσιρέλου, εμπριέχων διάφορα μαθήματα Του Εσπερινού Ορθόρου και Της λειτουργίας, μελοποιηθέντα παρά διαφόρων διδασκάλων.....». Στην ίδια σελίδα υπάρχει γραμμένη η φήμη του Γρηγορίου Φουρτουιάδου, «Εγκάμιον του Αρχιερέως Δημητριάδος. Γρηγορίου Του Πανιερωτάτου και θεοπροβλήτου μητροπολίτου Της Αγιοτάτης Μητρόπολεως Δημητριάδος Ζαγοράς και Αγιάς υπερτίμου και εξάρχου Πελασγών ημών δε πατρός και ποιμενάρχου πολλά τα έτη.».

α^υ Ίσα δια τους αρχαρίους¹¹⁷.

1 Εις την Είσοδον του Αρχιερέως, ήχος β' Δι, Εις πολλά έτη, Δέσποτα [Μ.Κ].

2 Το παρόν Άξιον Εστίν εμελοποιήθη παρά του διδασκάλου Α. Δ. Κοντοπούλου κατά μίμηση υπό Γ. Βόλτου, Ήχος [πλ. Α'] Κε.

5 Το παρόν, ήχος α' πα, Άξιον Εστίν¹¹⁸.

8 Έτερον μελοποιηθέν υπό Χρηστοδούλου Βλάχου, ήχος πλ. α' Πα.

11 Η παρούσα δοξολογία εμελοποιήθη παρά Πέτρου Βυζαντίου, ήχος πλ. α' Πα ως εκ του Κε, Δόξα σοι το Δείξαντι το φως.

25 Το Ασματικόν εμελοποιήθη παρά Γε - Παπ. Ρυσίου Κε.

27 Έτερα δοξολογία μελοποιηθείσα παρά Δανιήλ Πρωτοψάλτου, ήχος Βαρύς, Δόξα σοι το Δείξαντι το φως.

¹¹⁶ Η καταγραφή των τριών χφ ακολουθεί, κατά το δυνατό, τον τύπο της καταλογογράφησης των μουσικών χφ που εγκαινίασε ο ομότιμος σήμερα καθηγητής κ. Γρηγόριος Θ. Στάθης (πχ. στο βιβλίο του *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Άγιον Όρος - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκεμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιεράν Μονών και σκητών του Αγίου Όρους*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1976) και τον οποίο ακολούθησαν όλοι μετά από αυτόν μουσικολόγοι φοιτητές του στα καταλογογραφικά τους έργα. Βλ. πχ. Δημητρίου Μπαλαγεώργου - Φλώρας Ν. Κρητικού, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Σινά - Κατάλογος περιγραφικός των Χειρογράφων Κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκεμένων στην Βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά - Τόμος Α'*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008 • Εμμανουήλ ΣΤ. Γιαννόπουλου, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Αγγλία - Περιγραφικός Κατάλογος των Χειρογράφων Ψαλτικής Τέχνης των αποκεμένων στις Βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008 • Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Νησιωτική Ελλάδα - Ύθρα, Τόμος Α'*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2005

¹¹⁷ Πρόκειται για απηχήματα γραμμένα σε όλους τους ήχους της Β.Ε.Μ.

¹¹⁸ Πρόκειται για μια ανυπόγραφη μελοποίηση που πρέπει να είναι του Γ. Βόλτου

- 42 Ἐτερα δοξολογία μελοποιηθεῖσα παρά Ιακώβου Πρωτοψάλτου ἤχος, πλ. δ' νη, Δόξα σοι το
Δείξαντι το φως.
- 56 Ὁ ὕμνος του Βασιλέως εμελοποιήθη υπό Γ. Βόλτου, ἤχος πλ. α' Πα.
- 59 Ἐτερος ὕμνος, ἤχος πλ. δ' Νη [Γ. Βόλτου].
- 62 Ανοιξαντάρια Σύντομα μελοποιηθέντα παρά Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος¹¹⁹, ἤχος πλ. δ' Νη.
- 82 Το παρόν ψάλλεται εν τη Αρτοκλασία. Δίχρον. Οκτάηχον. μελοποιηθέν παρά Πέτρου Μπερεκέτου,
ἤχος α' Πα Θεοτόκε Παρθένε.
- 113 Τρισάγιον του Σταυρού συντετμημένον παρά Γεωργίου Κρητός, ἤχος δ' Δι.
- 117 Η θεία και ιερά λειτουργίας των προηγιασμένων, ἤχος πλ. α' Πα, Κατευθυνθήτω.
- 118 Το παρόν ψαλ. αντιχερουβικού Θεοδ. Φωκ., ἤχος α' Κε, Νυν αι δυνάμεις.
- 123 Αντί κοινωνικού ψάλλεται το παρόν Θ. Φωκαέως, ἤχος δ' Δι, Γένυσασθε.
- 130 Εἰς τον Ακάθιστον Ὑμνον. Θεός Κύρ. σύντομ., ἤχος πλ. δ' νη, Θεός Κύριος, [Το προσταχθέν μουσικῶς
[σελ. 131] και Χαίρε Νύμφη - Αλληλούια [136 - 137]].
- 137 Τη υπερμάχῳ, ἤχος πλ δ' νη.
- 139 Κοντάκιον του μεγάλου Κανόνος μελοποιηθέν παρά Λεωνίδα Θεοδώρου Φωκαέως, ἤχος πλ. β' εκ
του Δι, Ψυχὴ μου Ψυχὴ μου.
- 141 Εἰς την ἀπόλυση, ἤχος β' εκ του Δι, Τον Δεσπότην και αρχιερέα.
- 142 Το παρόν εμελοποιήθη παρά Α. Δ. Κοντ. κατά μίμηση, ἤχος α' πα, Χερουβικά
- 151 Εἰς το Πάσχα ἀντί του Ἄξιον Εστίν λέγεται το παρόν, ἤχος πλ α' Πα, Ὁ ἄγγελος εβόα.
- 154 Φήμη Παλαιά, ἤχος βαρὺς εκ του Ζω, Τον δεσπότην και αρχιερέα.
- 159 Και νυν και αι Του πολυελαίου, εμελοποιήθη παρά Πέτρου Εφεσίου, ἤχος βαρὺς Ζω, Επιβλέπον
Δέσπονα.
- 174 Τη Αγία και Μεγάλη Κυριακή του Πάσχα εἰς τους Αίνους Δόξα και νυν, ἤχος πλ α' πα,
Αναστάσεως ημέρα.
- 178 Το παρόν, ἤχος γ' Γα, Ἄξιον Εστίν.
- 182 Ὁ πολυχρονισμός εμελοποιήθη παρά Χαραλάμπου Φλωροπούλου, ἤχος πλ α' πα.
- 185 Το παρόν ζ' Εωθινόν, ἤχος Βαρὺς Ζω, Δόξα Πατρὶ - Ἰδού σκοτία.
- 189 Τη Κυριακή των Αγίων τριακοσίων δέκα οκτῶ θεοφόρων πατέρων των εν Νικαία μελοποιηθέν εἰς
ἤχο πλ. δ' νη, Δόξα εἰς τους Αίνους, Των αγίων πατέρων ο χορός.

¹¹⁹ Τα γνωστά «Ανοιξαντάρια» που συνηθίζουμε να λέμε στους πανηγυρικούς εσπερινούς δεν είναι του Φωκαέα αλλά του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος. Η σειρά αυτή των «Ανοιξανταρίων» περιλαμβάνει και τη σειρά των δέκα στίχων

- 196 Το παρόν εμελ. παρά Θ. Φωκαέως, ἦχος βαρὺς ζω, *Πεντηκοστάρια τροπάρια του Ν' Ψαλμού.*
- 200 Το παρόν υπό Γεωρ. Βόλτου μελοπ. παρά ΑΔΚ, ἦχος πλ β' πα, *Ἄξιόν ἐστί.*
- 203 Τέλος και τω δε Θεώ ατελευτήτος Δόξα
- 204 Πίνακας Εμπεριεχομένων
- 206 Το παρόν βιβλιάριον εγράφη παρά του Διδασκάλου Α.Δ. Κοντοπούλου εκ Θετταλομαγνησίας Νέων Μαγαζείων Βώλου κατά το έτος 1883 ήτοι αωπΓ'.... Η μεν χειρ η Γράφουσα σήπεται Τάφω. Η δε γραφή μένει εις αιώνας απεράντους. Τέλος αγαθόν. Χριστέ παντελεήμον. Δος μοι του βίου δέομαι ο παντήλμων. Εις σε γαρ θαρρώ αδιστακτω καρδία ει και ήμαρτον εν Γνώσει και αγνοία. Μνήμης ένεκα.
[Υπογραφή] Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος.

Μουσικόν Απάνθισμα Βυζαντινών Ὑμνων (ΜΑΒΥ)

- α^ρ Επανάληψη του εξωφύλλου
- α^ν Σελίδα λευκή
- 1 Πρόλογος του εκδότη
- 3 - 4 Σελίδες λευκές
- 5 Ἀνοιξαντάρια μελοποιηθέντα παρά Ἰωάννου <Ἄναγ.> Κοντόπουλου εἰς ἦχον β', Δι, *Ἀνοιξαντός σου τήν χειρά* [Πλήρης ἡ σειρά ἐκ δέκα στίχων, Δόξα, Καὶ νῦν, Ἀλληλούια, ἐκ γ'].
- 15 Εὐλογητάρια τοῦ Μεγ. Σαββάτου Πέτρου Πελοποννησίου τροποποιηθέντα με ἀναλελυμένην γραμμὴν παρά Ἰωάννου <Ἄναγ.> Κοντόπουλου. ἦχος πλ. Α' Κε. [Δὲν πρόκειται γιὰ τετράφωνο Πλάγιο τοῦ Πρώτου. Μόνο ἡ καταλήξεις τῶν στίχων καταλήγουν στὸ φθόγγο Κε].
- 23 Τὰ ἔνδεκα Ἐωθινὰ μελοποιηθέντα παρά Ἰωάννου <Ἄναγ.> Κοντόπουλου. Ἐωθινὸν Α', ἦχος α' Πα, *Εἰς τὸ ὄρος τοῖς μαθηταῖς ἐπειγομένοις* [Διασκευὲς τῶν γνωστῶν μελοποιήσεων τοῦ Ἀναστασιματαρίου].
- 25 Ἐωθινὸν Β', ἦχος β' Δι, *Μετὰ μύρων προσσελθούσαις.* (σελ. 27) Αἱ λέξεις: καὶ διαπορουμέναις πῶς ἔξαι αὐταῖς τυχεῖν τοῦ ἐφετοῦ, ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους].
- 27 Ἐωθινὸν Γ', ἦχος γ' Γα, Πα, *Τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας.*
- 30 Ἐωθινὸν Δ', ἦχος δ' Πα, *Ὁρθρος ἦν βαθύς.* (σελ. 32) Τὸ: οὕτως ἦσαν ἔτι νωθεῖς οἱ μαθηταὶ μέχρι τέλους, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους]. (σελ. 33) Αἱ αὐταὶ λέξεις (οὕτως ἦσαν ἔτι νωθεῖς οἱ μαθηταὶ μέχρι τέλους), ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους].

- 35 Ἐωθινὸν Ε', ἦχος πλ. α' Πα, Ὡ, τῶν σοφῶν σου κριμάτων, Χριστέ.
- 37 Ἐωθινὸν ΣΤ', ἦχος πλ. β' Πα, Ἡ ὄντως εἰρήνη σὺ, Χριστέ.
- 39 Ἐωθινὸν Ζ', ἦχος βαρὺς διατονικὸς ἐκ τοῦ Ζω, Δόξα. Ἰδοὺ σκοτία καὶ πρωί. (σελ. 41) Καὶ νῦν, εἰρμολογικὸν Ζω, Καὶ νῦν Ὑπερευλογημένη (σελ. 42) Ἐτερον Ἐωθινὸν Ζ' ἦχος βαρὺς ἐκ τοῦ Γα, Ἰδοὺ σκοτία καὶ πρωί.
- 44 Ἐωθινὸν Η', ἦχος πλ. δ' Νη, Τὰς τῆς Μαρίας δάκρυα. (σελ. 46) Αἱ λέξεις μεθ' ἧς ἀξίωσον κλπ, ψάλλονται τοιουτοτρόπως [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους].
- 47 Ἐωθινὸν Θ', ἦχος πλ. α' Πα, Ὡς ἐπεσχάτων τῶν χρόνων.
- 49 Ἐωθινὸν Ι', ἦχος πλ. β' Πα, Μετὰ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον. (σελ. 52) Αἱ λέξεις: Μετὰ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν, ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους].
- 52 Ἐωθινὸν ΙΑ', ἦχος πλ. δ' Νη, Φανεραῖν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, Σωτήρ.
- 55 Ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν μελοποιηθεῖσα παρὰ Ἰωάνν. <Αναγ.> Κοντοπούλου εἰς ἦχον βαρὺν τετράφωνον ἐκ τοῦ Ζω, Α' Στάσις, Ἀμὴν Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον. (σελ. 58) Τὸ αὐτὸ κατ' ἄλλο τρόπο [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους Καθ' ὅσον ἀπέχουσι]. (σελ. 62) Β' Στάσις, Δόξα Πατρὶ Αἶνει ἡ ψυχὴ μου. (σελ. 66) Καὶ νῦν Ὁμογενὴς υἱός
- 67 Εἰς τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Δόξα σοί, Κύριε τοῦ αὐτοῦ, ἦχος δ' Δι, (σελ. 67) Ἐτερον Δι, Δόξα σοί, Κύριε, δόξα σοί. (σελ. 68) ἦχος ὁ αὐτὸς Εἰς Πολλὰ ἔτη Δι. [Καὶ τὰ τρία σὲ μέλος Κλιτοῦ].
- 69 Χερουβικά μελοποιηθέντα [κατ' ἦχον αργοσύντομα] παρὰ Ἰωάννου <Αναγ> Κοντοπούλου, ἦχος α' Πα. Νε.. Οἱ τὰ χερουβίμ. [Πλήρης ἡ σειρά μετὰ τοῦ Ὡς τὸν βασιλέα Ταῖς ἀγγελικαῖς]. (σελ. 72) Ἡ λέξις εἰκονίζοντες ψάλλεται καὶ οὕτως. (σελ. 73) Αἱ λέξεις τὸν τρισάγιον ὕμνον, ψάλλονται καὶ οὕτως. (σελ. 75) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος β' Δι, (σελ. 78) Ἡ λέξις εἰκονίζοντες ψάλλεται καὶ οὕτως. (σελ. 79) Ἐπίσης αἱ λέξεις τὸν τρισάγιον, ψάλλονται καὶ οὕτως. (σελ. 80) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος γ' Γα, Νε Οἱ τὰ χερουβίμ. (σελ. 85) τοῦ αὐτοῦ ἦχος δ' Δι, Ἄγια Οἱ τὰ χερουβίμ. (σελ. 89) Ἡ λέξις μυστικῶς ψάλλεται καὶ τοιουτοτρόπως. (σελ. 90) Αἱ λέξεις τὸν τρισάγιον ὕμνον, ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως. (σελ. 91) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος πλ. α' Πα, Νε (σελ. 92) Οἱ τὰ χερουβίμ. (σελ. 95) Αἱ λέξεις τὸν τρισάγιον κλπ., ψάλλονται καὶ ὡς ἐξῆς. (σελ. 98) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος πλ. β' Πα, Νε Οἱ τὰ χερουβίμ. (σελ. 102) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος βαρὺς ἐκ τοῦ Ζω, Νε Οἱ τὰ χερουβίμ. (σελ. 106) Ἡ λέξις εἰκονίζοντες ψάλλεται καὶ οὕτως. (σελ. 106) Αἱ λέξεις ἀποθώμεθα μέριμναν, ψάλλονται ὡς ἀκολουθεῖ. (σελ. 108) τοῦ αὐτοῦ, ἦχος πλ. δ' Νη, Νε Οἱ τὰ χερουβίμ (σελ. 112) Αἱ λέξεις τὸν

τρισάγιον ὕμνον ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως. (σελ. 112) Αἱ λέξεις πάσαν τὴν βιωτικὴν μέχρι τέλους ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως.

114 Λειτουργικὰ μελοποιηθέντα παρά τοῦ ἰδίου, εἰς ἦχον πλ. β' καὶ μὲ ρυθμὸν τροχαϊκὸν Πα, ἦχος α' Πα, [Δὲν εἶναι πλήρης ἡ σειρά τῶν λειτουργικῶν: Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαββαώθ. Ἀμήν. Ἀμήν. Σὲ ὑμνοῦμεν]. (σελ. 116) Τὸ: Σὲ ὑμνοῦμεν ψάλλεται μὲ χρόνον τακτικὸν ἀργόν. (σελ. 117) Ἔτερα λειτουργικὰ εἰς ἦχον βαρὺν Ζω, (σελ. 119) Ἔτερον ταυτόηχον Σὲ ὑμνοῦμεν.

120 Χερουβικὸν ὀκτώηχον μελοποιηθὲν παρά Ἰωαν. (Ἀναγ) Κοντοπούλου Πα, Νέ, Οἱ τὰ χερουβίμ. [Μετὰ τοῦ Ξς τὸν βασιλέα. Ταῖς ἀγγελικαῖς. Πρόκειται γὰρ μίᾳ ἐξαιρετικῶς ἔντεχνη μελοποίηση τοῦ ὕμνου, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ὀκτὼ ἦχοι ἐναλλάσσονται ὡς ἐξῆς: ἦχος α': Οἱ τὰ χερουβίμ, ἦχος β': μυστικῶς εἰκονίζοντες, ἦχος γ': καὶ τὴ ζωοποιῶ, ἦχος δ': Τριάδι, ἦχος πλ. α': τὸν τρισάγιον, ἦχος πλ. β': ὕμνον, ἦχος βαρὺς: προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν, ἦχος πλ. δ': ἀποθώμεθα, ἦχος α': μέριμναν... ἀλληλούια].

Ἡ τελευταία μελοποίηση τοῦ κώδικα ὁλοκληρώνεται στὴ σελίδα 123 καὶ στὴ μέση περίπου τῆς σελίδος, κάτω ἀπὸ τρεῖς ἀνισομήκεις μελοποιημένους γραμμὲς εὐρίσκεται ἓνα ἰδιόχειρο γράφημα τοῦ ἐκδότου: Ἀπαγορεύεται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ παρόντος ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει. Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐκδότου.

[Ὑπογραφή]

Μουσικὸν Εγκόλπιον (ME)

α^ρ Μπροστινὸ παράφυλλο ἐγχρωμο

α^ν Σελίδα λευκή

β^ρ Μουσικὸν Εγκόλπιον περιέχον μέρος τῆς ακολουθίας τοῦ Ἑσπερινού, Ὁρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ Δοξαστικῶν, Ἰδιομέλων καὶ Θεοτοκίων εορτῶν, ὡς καὶ Δοξαστικῶν κ.λπ. τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου.

β^ρ Γραφὲν ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ διδασκάλου μου Ἀναγνώστου Κοντοπούλου. Ο μαθητὴς τοῦ Σωτήριος Σχοινιάς

β^ν Σελίδα λευκή

γ^ρ Πίνακας τῶν Περιεχομένων

ε^ν Ἰδιόχειρος κτητορικὴ ὑπογραφή τοῦ Χρίστου Τακούδη με μπλε στυλό καὶ ομόχρωμη σφραγίδα:
ΧΡΙΣΤΟΣ Η. ΤΑΚΟΥΔΗΣ - ΙΕΡΟΨΑΛΤΗΣ.

Ἐπειτα ἀπὸ τις ὀκτὼ ἀνάριθμες σελίδες προβάλλει τὸ κυρίως μέρος τοῦ κωδικός, τὸ καθαρῶς μουσικό, τὸ ὁποῖο ἀναλυτικῶς ἔχει ὡς ἐξῆς:

- 1 *Εἰς τὴν Εἰσοδὸν τοῦ Ἀρχιερέως. Μελοποιήσις Ιω. <Ανγ> Κοντοπούλου, ἦχος β Δι, Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα.*
- 1 *Ἀνοιξαντάρια μελοποιηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰδίου εἰς ἦχον β', Δι, Ἀνοιξαντός σου τὴν χεῖρα. [Πλήρης ἡ σειρά ἐκ δέκα στίχων, Δόξα, Καὶ νυν, Ἀλληλουῖα, ἐκ γ.]*
- 12 *Ὁ Πεντηκοστός Ψαλμός μελοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰδίου εἰς ἦχον πλ. α τετράφωνον Πα, Νε, Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με, ὁ Θεός. [Πλήρης ὁ ψαλμός. Πάντως δὲν πρόκειται γὰρ τετράφωνο Πλάγιο τοῦ Πρώτου. Μόνο ἡ κατάληξη τοῦ τελευταίου στίχου καταλήγει στο φθόγγο Κε.]. (σελ. 14) Ἐτερον ἀργόν, ὅταν ἀσπάζεται τὸ Εὐαγγέλιον Ὁ Ἀρχιερεύς. Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας. [Ομόηχον], Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα, [ἦχος β Κε].*
- 18 *Μέλος στιχηρῶν με χρόνον ἡμίργον. [Τὰ τρία Πεντηκοστάρια τροπάρια στὸν ἴδιο ἦχο με τὸν Ν Ψαλμό.] Δόξα Ταῖς τῶν Ἀποστόλων, (σελ. 19) Αἱ λέξεις ἐξάλειψον τὰ πλήθη ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως,*
- 19 *Καὶ νυν Ταῖς τῆς Θεοτόκου,*
- 20 *Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με, ὁ Θεός Ἀναστάς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου [Ἀπὸ το Καὶ νυν ἐλλείπει τὸ κεφαλαϊόγραμμα] (σελ. 21) Αἱ λέξεις ἔδωκεν ἡμῖν κλπ ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως. [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους.]*
- 22 *Ἐτερα εἰς μέλος ἀργόν εἰρμολογικόν με χρόνον ἡμίργον ἐκ τοῦ Κε. [Τὰ αὐτὰ Πεντηκοστάρια τροπάρια σὲ ἦχο Πλάγιο τοῦ Πρώτου τετράφωνο.]*
- 24 *Κύριε ἐλέησον ἐκ γ [Δύο μελοποιήσεις Ομόηχες, ὡς ἀνωτέρω, γὰρ τὸ Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου. . τῆς Τάξεως τοῦ Εὐαγγελίου]*
- 25 *Ἐτερος Πεντηκοστός μελοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰδίου, εἰς ἦχον βαρύν διατονικόν Ζω. Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με, ὁ Θεός [Πλήρης ὁ ψαλμός. Μέλος ωραῖο με ἐνδιαφέρουσες χρωματικὲς ἀλλοιώσεις. Κάτω ἀπὸ τὸν πρότιτλο ὑπάρχει λεπτὸ διαχωριστικὸ κόσμημα], (σελ. 27) Ἐτερον ἀργόν, ὅταν προσκυνεῖ ὁ Ἀρχιερεύς. Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας, Εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα. [Ομόηχα].*
- 31 *Δόξα Ταῖς τῶν Ἀποστόλων.*
- 32 *Καὶ νυν Ταῖς τῆς Θεοτόκου, (σελ. 32) Αἱ κάτωθι λέξεις ψάλλονται καὶ οὕτω. Ἐξάλειψον τὰ πλήθη τῶν ἐμῶν ἐγκλημάτων.*
- 33 *Ἐλεῆμων, ἐλέησόν με, Ὁ Θεός. Ἀναστάς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου. [Τὰ Πεντηκοστάρια τροπάρια ἀνεῦ προτίτλου, ἦχος ὁ αὐτός.] (σελ. 34) αἱ λέξεις τὴν αἰώνιον ζωὴν κ. λ. π. ψάλλονται καὶ τοιουτοτρόπως. [Διαφορετικὴ ἐκδοχὴ τοῦ μέλους.]*
- 34 *Κύριε ἐλέησον ἐκ γ [Δύο μελοποιήσεις Ομόηχες, ὡς ἀνωτέρω, γὰρ τὸ Σῶσον, Ὁ Θεός, τὸν λαόν σου τῆς Τάξεως τοῦ Εὐαγγελίου]*

- 35 Τη Αγία και Μεγάλη Τεσσαρακοστή μετά τον Πεντηκοστόν ψαλμόν. του αυτού εις ήχον πλ. δ' νη. Νε, Δόξα. Της μετανοίας ανοιζόν μοι πύλας,
- 36 Και νυν Της σωτηρίας ευθυνόν μοι τρίβους, ήχος πλ. β Πα, Ελεήμον, ελέησόν με, ο Θεός Τα πλήθη των πεπραγμένων μοι δεινών [Κάτω από τον πρότιτλο υπάρχει ωραίο λεπτό διαχωριστικό κόσμημα]. (σελ. 39) έτερον τον αυτόν, ήχος ο αυτός, Τα πλήθη των πεπραγμένων μοι δεινών.
- 40 Τα ένδεκα εωθινά μελοποιηθέντα υπό του Ιδίου. Εωθινόν Α', ήχος α' Πα, Εις το όρος τοίς μαθηταίς επείνομένοις [Διασκευές των γνωστών μελοποιήσεων του Αναστασιματαρίου].
- 42 Εωθινόν Β', ήχος β' Δι, Μετά μύρων προσελθούσαις
- 44 Εωθινόν Γ', ήχος γ Γα, Πα, Της Μαγδαληνής Μαριάς.
- 46 Εωθινόν Δ', ήχος δ' Πα, Όρθρος ην βαθύς (σελ. 48) Αί λέξεις ούτως ήσαν έτι νωθείς οι μαθηταί μέχρι τέλους, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.]
- 49 Εωθινόν Ε', ήχος πλ. α' Πα, Ω, των σοφών σου κριμάτων, Χριστέ
- 52 Εωθινόν ΣΤ, ήχος πλ. β' Πα, Η όντως ειρήνη συ, Χριστέ. (σελ. 55) Αί λέξεις και ευλογήσας αυτούς μέχρι τέλους, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως Δι [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.]
- 56 Εωθινόν Ζ', ήχος βαρύς Γα, Ιδού σκοτία και πραι. (σελ. 57) Έτερον εις ήχον βαρύν διατονικόν Ζω, Νε, Δόξα Ιδού σκοτία και πραι.
- 59 Εωθινόν Η', ήχος πλ. δ' νη, Τας της Μαριάς δάκρυα.
- 61 Εωθινόν θ, ήχος πλ. α' Πα, Ως επεσχάτων των χρόνων (σελ. 64) Αί λέξεις δι' ο παράσχου και ημίν μέχρι τέλους, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως ως 'εξής Πα [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.] (σελ. 64) Εωθινόν Γ', ήχος πλ. β' Πα, Μετά την εις Άδου κάθοδου.
- 67 Εωθινόν ΙΑ', ήχος πλ. δ' νη, Φανεράν εαυτόν τοις μαθηταίς σου, Σωτήρ
- 69 Αλληλουάριον πρώτον Ευαγγελίου σύντομον του αυτού, ήχου β Δι, Αλληλούια εκ γ'.
- 69 Μετά το Ευαγγέλιον, ήχος δ' Δι, Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι. (σελ. 69) Έτερον Δι. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι. (σελ. 70) Εις Πολλά έτη, ήχος ο αυτός Δι. [Και τα τρία σε μέλος Κλιτού.]
- 71 Χερουβικά κατ' ήχον σύντομα και ισόχρονα υπό Ιω. <Αν> Κοντοπούλου, ήχος α' Πα. Οι τα χερουβίμ [Πλήρης ή σειρά μετά του Ως τον βασιλέα Ταις αγγελικαίς θέσεις και ύφος κλασσικά.] (σελ. 74) ήχος β' Δι. (σελ. 77) ήχος γ' Γα. (σελ. 80) ήχος δ' Δι. (σελ. 83) ήχος πλ. α' Πα. (σελ. 86) ήχος πλ. β' Πα. (σελ. 89) ήχος βαρύς Ζω. (σελ. 92) ήχος πλ. δ' νη.
- 95 Έτερον σύντομον μελοποιηθέν υπό του Ιδίου εις οκτάνηχον πα, Νε, οι τα χερουβίμ [Μετά του Ως τον βασιλέα Ταις αγγελικαίς. Πρόκειται για μια εξαιρετικώς έντεχνη μελοποίηση του ύμνου, κατά την οποία οι οκτώ ήχοι εναλλάσσονται ως εξής: ήχος α': Οι τα χερουβίμ, ήχος β': μυστικώς εικονίζοντες,

ήχος γ': και τη ζωοποιώ, ήχος δ': Τριάδι, ήχος πλ. α': τον τρισάγιον, ήχος πλ. β': ύμνον, ήχος βαρύς: προσάδοντες, πάσαν την βιωτικήν, ήχος πλ. δ': αποθώμεθα, ήχος α': μέριμναν, αλληλουία.]

- 99 Έτερα αργοσύνομα του αυτού, ήχος α Πα. Νέ, Οι τα χερουβίμ [Πλήρης η σειρά μετά του Ως τον βασιλέα. . . Τας αγγελικαίς. . . θέσεις και ύφος κλασσικά.] (σελ. 104) ήχος β' Δι. (σελ. 108) ήχος γ' Γα. (σελ. 112) ήχος δ' Δι. (σελ. 117) ήχος πλ. α' Πα. (σελ. 121) ήχος πλ. β' Πα. (σελ. 124) ήχος βαρύς Ζω. (σελ. 129) ήχος πλ. δ' νη.
- 133 Εις λειτουργίαν Αρχιερέως, τον αυτόν εις ήχον α' Πα, Αγαπήσω σε, Κύριε (σελ. 134) Έτερον εις ήχον β' Δι, (σελ. 134) Η κατάληξις ψάλλεται και ούτως [Διαφορετική εκδοχή.]
- 135 Λειτουργικά κατ' ήχον του αυτού, ήχος α' Πα. [Πλήρης ή σειρά των λειτουργικών. Στον κάθε ήχο είναι μελοποιημένα τα εξής: Πατέρα, Υιόν και Άγιον Πνεύμα. Έλεον ειρήνης. Και μετά του πνεύματος σου. Εύχομεν προς τον Κύριον. Άξιον και δίκαιον. Άγιος, Άγιος, Άγιος Κύριος Σαββαώθ. Αμήν. Αμήν. Σε υμνούμεν.] (σελ. 137) ήχος β', έχων ως βάσιν τον φθόγγον βου. (σελ. 139) ήχος γ' Γα. (σελ. 141) ήχος δ' Δι. (σελ. 144) ήχος πλ. α' με ρυθμόν τροχαϊκόν Πα. (σελ. 146) Με τον αυτόν ρυθμόν εις ήχον πλ. β' Πα. (σελ. 149) Έτερα ταυτόρρυθμα εις ήχον βαρύν διατονικόν. Ζω. (σελ. 150) Η κατάληξις λέγεται και κατά τον ακόλουθον τρόπον. [Πρόκειται για διαφορετική μελική εκδοχή της καταλήξεως ο εν τοις υψίστοις, του επιπικίου ύμνου.] [Γα εις ήχους πλ. α, πλ. β και Βαρύ Λειτουργικά είναι μελοποιημένα σε τρίσημο ρυθμό.] (σελ. 151) Τα κάτωθι με χρόνον απλούν ήχος πλ. δ' νη. (σελ. 153) Το ωσανά εν τοις υψίστοις ψάλλεται και ούτω. [Διαφορετική εκδοχή.] (σελ. 154) Η κατάληξις ψάλλεται και τοιουτοτρόπως. νη. Ψάλλεται και ούτως. Και ούτως. [Πρόκειται για τρεις διαφορετικές μελικές εκδοχές τις καταλήξεως και δεόμεθά σου, ο θεός ημών, το Σε υμνουμέν.]
- 155 Τα κατ' ήχον Άξιον εστίν του αυτού. Το παρόν ήχος α' Πα. Άξιον εστίν ως αληθώς, μακαρίζειν σε την θεοτόκον [Πλήρης η σειρά εξ οκτώ μελοποιήσεων.] (σελ. 156) Έτερον εις ήχον β', Δι. (σελ. 157) Έτερον εις ήχον γ' πεντάφωνον Γα. [Πρόκειται για Τρίτο ήχο, 'Ο οποίος καταλήγει εις τον φθόγγον κε της υπάτης (κάτω κε)] (σελ. 159) Η κατάληξις ψάλλεται και τοιουτοτρόπως Κε, Την όντως θεοτόκον, σε μεγαλύνομεν. [Διαφορετική μελική εκδοχή.] (σελ. 159) Έτερον εις ήχον Δεύτερον διατονικόν βου. [Πρόκειται περί Λεγέτου ήχου.] (σελ. 161) Έτερον εις ήχον πλ. α' τετράφωνον Πα. (σελ. 162) Έτερον εις ήχον πλ. β' Πα. (σελ. 164) Έτερον εις ήχον βαρύν Ζω. [Πρόκειται περί επταφώνου Βαρέος ήχου.] (σελ. 165) Έτερον εις ήχον πλ. δ' μετά χρωματικόν νη. [Πρόκειται για το λεγόμενον μακάμ Σουζινάκι.]
- 167 Τη Κυριακή του Παραλύτου εις το εξαμέρες αντί του Φωτίζου, φωτίζου, ψάλλεται το παρόν, ήχος

- α Πα, *Ὁ ἀγγελος εβόα Συμφάνως, Παρθένε.*
- 169 Τη Κυριακή της Σαμαρείτιδος εις το εξαίρετως ψάλλεται το παρόν, ήχος α' Πα, *Ευφραίνου, αγάλλου* (σελ. 170) *Αι λέξεις, Ευφραίνου αγάλλου ή θεία Πύλη τον φωτός ο γαρ δόνας εν τάφω Ιησούς ανέτειλε, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. [Διαφορετική μελική εκδοχή.]*
- 171 Κοινωνικά των Κυριακών του αυτού, ήχος πλ. α' Πα, *Ανείτε τον Κύριον* [Τρία μόνο Κοινωνικά στους Πλάγιους ήχους, εκτός του Πλαγίου του Τετάρτου, θέσεις και ύφος κλασσικά] (σελ. 174) 'Ετερον εις ήχον πλ. β Πα. [Μετά απηχήματος.] (σελ. 177) 'Ετερον εις ήχον βαρύν Ζω. [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 180 Κοινωνικόν του αυτού ψαλλόμενον εις θεομητορικήν εορτήν, ήχος πλ. α' Πα, *Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα] (σελ. 183) *οι λέξεις επικαλέσομαι ψάλλεται και παραχόρδως ως εξής. Δι. [Διαφορετική μελική εκδοχή]*
- 183 'Ετερον ψαλλόμενον εις μνήμας Αγίων, ήχος πλ. β' Πα, *Εις μνημόσυνον αιώνιον* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 186 *Είς την εορτήν των Ταξιαρχών. ήχος πλ. β' Πα, Ὁ ποιων τους αγγέλους αυτού πνεύματα.* (σελ. 188) *Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. [Διαφορετική μελική εκδοχή του τελευταίου τμήματος του Κοινωνικού, και τους λειτουργούς αυτού πυρός φλόγα, αλληλούια]*
- 190 Κοινωνικόν εις 'εορτήν Αγίων Αποστόλων του αυτού. ήχος δ Δι. *Είς πάσαν την γην. .*
- 192 Κοινωνικόν του αυτού ψαλλόμενον εις την εορτήν του Τιμίου Σταυρού, ήχος βαρύν Ζω, Νε, *Εσημειώθη εφ ημάς* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 195 *Είς την εορτήν του Ευαγγελισμού, τον αυτόν, ήχος α Πα, Νε, Εξελέξατο Κύριος.*
- 198 Τη Κυριακή του Πάσχα, του αυτού, ήχος δ' Δι, *Άγια* [Μικρό απήχημα], *Σώμα Χριστού μεταλάβετε.* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 201 'Ετερον του αυτού, εις ήχον πλ.α' Πα, *Νε, Σώμα Χριστού μεταλάβετε* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 204 'Ετερον του αυτού, εις ήχον πλ. δ' νη, *Νε, Σώμα Χριστού μεταλάβετε* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 207 'Ετερον του αυτού ψαλλόμενον εις την εορτήν της Αναλήψεως του Χριστού, ήχος δ' Δι, *Ανέβη ό θεός εν αλλαλαγμώ* [Μετά μικρού κρατήματος ανεενα]
- 211 Τη Κυριακή της Πεντηκοστής, του αυτού, ήχος δ Δι, *Τό Πνεύμα σου το Άγιον.*
- 213 Τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, του αυτού, ήχος βαρύν Ζω, *Τό Πνεύμα σου το αγαθόν.*
- 217 Αρχή του Δοξαστικού και λοιπών του Ενιαυτού εορτών. –Μην Σεπτέμβριος. –Τη η'. Το Γενέθλιον της Υπεραγίας Θεοτόκου. *Εις τους Αίνους, Δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Πα, Αύτη ήμερα Κυρίου.*
- 219 Τη ιδ'. *Ἡ παγκόσμιος ύψωσις του Τιμίου και Ζωοποιού Σταυρού. Είς τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος*

πλ. β Πα, *Σήμερον προέρχεται ο Σταυρός του Κυρίου*

- 221 Τη Κυριακή μετά την ια' του μηνός Οκτωβρίου των Αγίων Πατέρων της Αγίας και Οικουμενικής εβδόμης Συνόδου. Είς τους Αίνους Δόξα ήχος πλ. δ' νη. *Των αγίων Πατέρων ο χυρός . .* (σελ. 225) Αι λέξεις εκτενώς πρεσβεύσατε μέχρι τέλους ψάλλονται και ούτως. [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.]
- 226 Τη κς' Οκτωβρίου του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου του Μυροβλήτου. Είς τους Αίνους, Δόξα ήχος δ' Πα, *Τον λόγγραι κληρωσάμενον* (σελ. 229) Και νυν θεοτοκίον ειρμολογικόν. Βου, *Ρύσαι ήμας εκ των αναγκών ημών* [ήχος ο αυτός]
- 229 Τη η' Νοεμβρίου. Η Σύναξις των Αρχιστρατήγων Μιχαήλ και Γαβριήλ και των λοιπών Ασωμάτων Δυνάμεων. Είς τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. α' Πα, *Όπου επισκιάσει ή χάρις σου, Ασχάγγελε* (σελ. 231) Και νυν θεοτοκίον ειρμολογικόν Κε, *Μακαρίζομέν σε, Θεοτόκε Παρθένε.* [ήχος ο αυτός]
- 232 Τη κα' Νοεμβρίου. Η εν τω Ναώ Είσοδος της Θεοτόκου. Είς τους Αίνους. Δόξα και νυν ήχος β' Δι, *Σήμερον τω Ναώ προσάγεται* (σελ. 234) Αι λέξεις ταύτης εκβοήσωμεν μέχρι τέλους ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.]
- 235 Τη λ' του αυτού μηνός του Αγίου ενδόξου και πανευφήμου Αποστόλου Ανδρέου του Πρωτοκλήτου. Δόξα των Αίνων, ήχος πλ. δ' νη, *Τον κήρυκα της πίστεως*
- 237 Τη ς' Δεκεμβρίου του εν αγίοις πατρός ημών Νικολάου, Επισκόπου Μύρων της Λυκίας, του θαυματουργού. Είς τον εσπερινόν Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Ιεραρχών την καλλονήν* (σελ. 241) Αι λέξεις, Χριστώ τω θεώ μέχρι τέλους ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. Δι, [Διαφορετική εκδοχή του μέλους.] (σελ. 242) Είς τους Αίνους. Δόξα, ήχος πλ. α' Πα, *Σαλπύσωμεν εν σάλπιγγι ασμάτων.*
- 246 Τη ιη' Δεκεμβρίου η μνήμη του Αγίου Μόδεστου. Είς τον εσπερινόν. Δόξα, ήχος β' Δι, *Δεύτε φιλομάρτυρες πάντες* (σελ. 248) Των αποστίχων Δόξα, ήχος γ' Γα Πα, *Σήμερον η φωταυγής ανέτειλε μνήμη σου* (σελ. 250) Είς τους Αίνους. Δόξα, ήχος πλ. δ' Νη, *Τις λαλήσει τας αριστείας σου, σοφέ.*
- 252 Τη Κυριακή των Αγίων Προπατόρων. Είς τους Αίνους Δόξα, ήχος βαρύς Γα, *Δεύτε άπαντες πιστός πανηγυρίσασμεν.*
- 254 Τη Κυριακή προ της Χρίστου Γεννήσεως. Είς τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. δ' Νη, *Των νομικών διδαγμάτων ο σύλλογος* (σελ. 256) Αι λέξεις προεκήρυττον μέχρι τέλους ψάλλονται και ούτως. Δι. (σελ. 256) Αι αύται λέξεις ψάλλονται και ούτως. Δι. [Δύο διαφορετικές εκδοχές]
- 257 Τη κε' Δεκεμβρίου Η Γέννησις του Σωτήρος ημών Ιησού Χρίστου. Το τέταρτον Ιδιόμελον των εσπερίων μελοποιηθέν εις οκτάηχον Δι, *Τι σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ* [ήχος Δεύτερος. Πρόκειται για μια εξαιρετικώς προσεγμένη μελοποίηση του ύμνου, κατά την οποία οι Οκτώ ήχοι

εναλλάσσονται ως εξής: ήχος β': Τί σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ, ότι ώφθης επί γης ως άνθρωπος δι ημάς, έκαστον γαρ των υπό αυό γενομένων κτισμάτων, ήχος α': την ευχαριστιάν σοι προσάγει, ήχος β': οι άγγελιοι τον ύμνον, ήχος γ': οι ουρανοί τον αστέρα, ήχος δ': οι μάγοι τα δάρα, ήχος πλ. α': οι ποιμένες το θαύμα, ήχος πλ. β': η γη το σπήλαιον, ήχος βαρύς: η έρημος την φάτην, ήχος πλ. δ': ημείς δε μητέρα Παρθένον, ήχος β': ο προ αιώνων θεός, ελέησον ημάς.]

- 269 Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Ότε καιρός της επί γης παρουσίας σου.*
- 261 Τη κε' Δεκεμβρίου 'Η σύναξις της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Σήμερον η αόρατος φύσις* (σελ. 263) *Αι λέξεις, δι αστέρος Μάγους εις προσκύνησιν άγει ψάλλονται και ως έφεξες. Κε. [Διαφορετική μελική εκδοχή]*
- 264 Τη Κυριακή μετά την Χρίστου Γέννησιν. Των Αγίων και δικαίων Ιωσήφ του μνήστορος, Δαβιδ του Προφήτου και Βασιλέως, και Ιακώβου του Αδελφοθέου. Εις τους Αίνους Δόξα ήχος πλ. δ' Νη, *Αίμα και πυρ και ατμίδα καπνού* (σελ. 266) *Αι λέξεις, μέγα το μυστήριον μέχρι τέλους ψάλλονται και ως κατωτέρω σημειούνται. Νη. [Διαφορετική μελική εκδοχή]*
- 267 Τη α' Ιανουαρίου. 'Η κατά σάρκα Περιτομή του Κυρίου ημών Ιησού Χρίστου · και μνήμη του εν αγίοις Πατρός ημών Βασιλείου, αρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, του Μεγάλου. Εις τους Αίνους Δόξα ήχος πλ. β' Πα, *Εξεχύθη η χάρις* (σελ. 268) *Εις τα δίπτυχα ψάλλεται το Μεγαλυνάριον του Αγίου Βασιλείου εις ήχον β' Δι. Τον ουρανοφάντορα.*
- 269 Τη ς' Ιανουαρίου. Τα Άγια Θεοφάνεια τον Κυρίου, και Θεού, και Σωτήρος ημών Ιησού Χρίστου. Εις τους Αίνους Δόξα ήχος πλ. β' Πα. *Νάματα Ιορδανία. . .* (σελ. 266) *Αι λέξεις, και έκλινας κορυφήν τω Προδρόμω ο τον ουρανόν μετρήσας σπιθαμή, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. Πα. [Διαφορετική μελική εκδοχή]*
- 271 Τη ζ' Ιανουαρίου. 'Η σύναξις του αγίου ενδόξου Προφήτου, Προδρόμου, και Βαπτιστού Ιωάννου. Εις τους Αίνους Δόξα ήχος πλ. β' Πα, *Άγγελος εκ στενωπών ανών (διό) προήλθε, Βαπτιστά* (σελ. 274) *Αι λέξεις, υπέρτερε μη διαλίπης πρεσβεύειν υπέρ ημών, ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. Κε, [Διαφορετική μελική εκδοχή.]*
- 275 Τη λ' Ιανουαρίου των εν αγίοις Πατέρων ημών και οικουμενικών Διδασκάλων, Βασιλείου τον Μεγάλου, Γρηγορίου τον θεολόγου, και Ιωάννου τον Χρυσοστόμου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος β' Δι, *Σήμερον αι ψυχαι των γηγενών*
- 277 Τη β' Φεβρουαρίου. 'Η Υπαπαντή τον Κυρίου, και θεού, και Σωτήρος ημών Ιησού Χρίστου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Ό εν χερσί πρεσβυτικαίς* (σελ. 278) *Αι λέξεις, της των παθών τυραννίδος μέχρι τέλους, ψάλλονται και κατ α τον κάτωθι τρόπον, νη. [Διαφορετική μελική εκδοχή.]*
- 279 Τη κε' Μαρτίου. Του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου, και αιειπαρθένου

- Μαριάς. Εἰς τον εσπερινόν Δόξα, ἦχος πλ. β' Πα, *Ἀπεστάλη ἐξ οὐρανοῦ*
- 283 Εἰς τους Αἶνους Δόξα και νυν, ἦχος β' Δι, *Τὸ ἀπ' αἰῶνος μυστήριον.*
- 285 Τη κγ' Ἀπριλίου. Του Ἀγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου του Τροπαιοφόρου. Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. α' Πα, *Ἀνέτειλε τὸ ἔαρ* (σελ. 269) *Αἱ λέξεις, αθλοφόρε Ἰκέτευε ψάλλονται και οὕτως. Κε. [Διαφορετικὴ μελικὴ ἐκδοχή]*
- 289 Τη κα' Μαΐου. Των αγίων Μεγάλων Βασιλέων και Ἰσαποστόλων, Κωνσταντίνου και Ελένης. Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. δ' νη, *Ὁ των ἀνάκτων Ἄναξ και θεός* (σελ. 292) *Αἱ λέξεις, συν αὐτῇ οὖν Ἰκέτευε, μέχρι τέλους ψάλλονται και ὡς σημειοῦνται κάτωθι, νη. [Διαφορετικὴ ἐκδοχή του μέλους.]*
- 293 Τη κδ' Ἰουνίου. Το Γενέθλιον τον τιμίου Προφήτου Προδρόμου, και Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. β' Πα, *Ἀστήρ ἀστέρων Πρόδρομος*
- 294 Τη κθ' Ἰουνίου. Των Ἀγίων, ἐνδόξων και πανευφήμων Ἀποστόλων και πρωτοκορυφαίων Πέτρου και Παύλου. Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. β' Πα, *Ἦ πάνσεπτος των Ἀποστόλων*
- 297 Τη λ' Ἰουνίου. Ἦ Σύναξις των Ἀγίων, ἐνδόξων και πανευφήμων Ἀποστόλων Των δώδεκα. εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. δ' νη, *Ἦν διήλθεται (διο) κτίσιν*
- 298 Τη ς' Αυγούστου. Ἦ Μεταμόρφωσις του Κυρίου και θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τους Αἶνους Δόξα και νυν, ἦχος πλ. δ' νη, *Παρέλαβεν Ὁ Χριστός* (σελ. 301) *Αἱ λέξεις: ἐπεσκίασεν αὐτούς και Ἰδοῦ φωνή, ψάλλονται και οὕτως. Νη. [Διαφορετικὴ ἐκδοχή.]*
- 301 Τη ιε' Αυγούστου. Ἦ Κοίμησις της Ὑπεραγίας και ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας. Εἰς τους Αἶνους Δόξα και νυν, ἦχος πλ. β' Πα, *Τη ἀθανάτω σου κοιμήσει, Θεοτόκε.*
- 303 Τη ις' Αυγούστου. Ἦ Ἀθλησις του Ἀγίου μεγαλομάρτυρος και θαυματουργοῦ Ἀποστόλου τον Νέου του ἐξ Ἀγίου Λαυρεντίου του Βόλου καταγόμενου. Εἰς τον εσπερινόν Δόξα, ἦχος α' Πα, *Τον νοερόν ἀδάμαντα*
- 306 Εἰς τον στίχον Δόξα ἦχος γ' Γα, Πα, *Πάντα της γῆς τα πέρατα.*
- 309 Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. α' Πα, *Τον ἀριστέα του Χριστοῦ.*
- 311 Τη κζ' Αυγούστου. Ἦ μνήμη του νεοφανοῦς Ἀγίου Φανουρίου. Ἀπολυτίκιον, ἦχος δ' Δι, *Οὐράμιον ἐφύμιμον.*
- 312 Τη κθ' Αυγούστου. Ἦ Ἀπότμη της Τιμίας Κεφαλῆς του Ἀγίου ἐνδόξου Προφήτου, Προδρόμου, και Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Εἰς τον Εσπερινόν Δόξα, ἦχος πλ. β' Πα, *Γενεθλιῶν τελοαμένων*
- 314 Εἰς τους Αἶνους Δόξα, ἦχος πλ. β' Πα, *Πάλιν Ἡρωδιάς μαίνεται*

- 316 Αρχή των Δοξαστικών και λοιπών τον τε Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου. Τη Κυριακή τον Τελώνου και Φαρισαίου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. δ' νη, *Ταις εξ έργων καυχήσεσι* (σελ. 318) Αι λέξεις: τους μεγαλόφρονας λογισμούς, ψάλλονται και ούτω. Δι. [Διαφορετική εκδοχή του μέλους]
- 319 Τη Κυριακή του Ασώτου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Πάτερ αγαθέ* (σελ. 322) Αι λέξεις: της βασιλείας σου: ασώτως τας αχράντους σου χείρας απλώσας κ' επενδύσης με, ψάλλονται και ως σημειούνται κατωτέρω, (σελ. 322) Το επενδύσης με ψάλλεται και κατά τον τρόπον τούτον. [Διαφορετικές μελικές εκδοχές]
- 323 Τη Κυριακή της Απόκρεω. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος α' Πα, *Προκαθάραμεν εαυτούς*
- 325 Τη Κυριακή της Τυροφάγου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Εφθασε καιρός*
- 327 Τω Σαββάτω της Α' εβδομάδος των νηστειών του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου του Τήρωνος. Εις τον Εσπερινόν. Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Οργάνω χρησάμενος* (σελ. 330) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. Κε, [Διαφορετική μελική εκδοχή της τελικής φράσεως, αβλαβείς περισώζεσθαι ταις προς θεόν σου πρεσβείαις, μάρτυς Θεόδωρε]
- 331 Τη Κυριακή της Ορθοδοξίας Α' των νηστειών Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Μωσής τω καιρω τής εγκρατείας.*
- 333 Τη Β'. Κυριακή των νηστειών. Τον Αγίου Γρηγορίου, αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, του Παλαμά. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Τοις εν σκότι αμαρτημάτων.*
- 334 Τη Γ'. Κυριακή των νηστειών εορτάζομεν την προσκύνησιν του Τιμίου και Ζωοποίου Σταυρού. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. δ'. νη, *Την υψηλόφρονα γνώμην*
- 337 Τη Δ'. Κυριακή των νηστειών. Του Όσιου Πατρός ημών Ιωάννου, του Συγγραφέως της Κλίμακος. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος α' Πα, *Δεύτε εργασάμεθα* (σελ. 339) Αι κάτωθι σημειούμεναι λέξεις ψάλλονται και ως εξής. [Διαφορετική μελική εκδοχή της αρχικής φράσεως, *Δεύτε εργασάμεθα εν τω μυστικώ αμπελώνι*] (σελ. 339) και ούτω [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, *εν τω μυστικώ αμπελώνι*] (σελ. 339) και αύται ως εξής Πα. [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, *ουκ εν βρώμασι και πόμασι κοπιώντες*]
- 340 Τη Ε'. Κυριακή των νηστειών της Οσίας μητρός ημών Μαρίας Της Αιγυπτίας. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος α' πα, *Ουκ εστίν η βασιλεία του θεοί βρώσις και πόσις*
- 343 Τη Κυριακή των Βαίων Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Πα, *Προ εξ ήμερων.*
- 345 Τη Μεγάλη Πέμπτη εσπέρας. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, *Εξέδυσάν με* (σελ. 346) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. Πα [Διαφορετική μελική εκδοχή της

φράσεως, έθηκαν επί την κεφαλήν μου]

- 346 Εις τον στίχον των Αίνων Δόξα, ήχος πλ. δ' νη, Δόξα Κύριε, αναβαίνοντός σου εν τω Σταυρώ.
- 349 Και νυν ήχος ο αυτός, νη, Και νυν Ήδη βάπτεται κάλαμος (σελ. 351) Αι κατωτέρω λέξεις ψάλλονται και τοιουτοτρόπως. νη. [Διαφορετική μελική εκδοχή της εναρκτήριας φράσεως, Ήδη βάπτεται κάλαμος αποφάσεως παρά κριτών αδικών, και Ιησούς δικάζεται και κατακρίνεται σταυρώ.]
- 352 Τη Αγία και Μεγάλη Κυριακή του Πάσχα. Προ της εξόδου εκ του Ναού ψάλλεται το παρόν εις ήχον πλ. α' Πα, Δεύτε λάβετε φως (σελ. 352) Έτερον. Δεύτε λάβετε φως [Ελαφρός διαφορετική εκδοχή. Ήχος ο αυτός]
- 353 Εξερχόμενοι του Ναού ψάλλεται το Παρόν μέχρι της εξέδρας, ήχος πλ. β' εκ του Δι, Την Ανάστασίν σου, Χρίστε Σωτήρ, [Μέλος αργόν.]
- 354 Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος πλ. α' Πα, Δόξα Και νυν Αναστάσεως ήμερα (σελ. 356) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και ως εξής. Πα. [Διαφορετική μελική εκδοχή από το είπωμεν, αδελφοί, μέχρι τέλους.]
- 357 Τη Κυριακή του Θωμά. Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Πα, Μεθ' ημέρας οκτώ. (σελ. 359) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και ως εξής. Πα, [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, Μεθ' ημέρας οκτώ της εγέρσεώς σου, Ιησού βασιλεύ] (σελ. 359) Και αύται ως όπισθεν. [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, κεκλεισμένων των θυρών.] (σελ. 360) Και αύται ως εξής. Δι. [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, και την ακήρατόν μου πλευράν.]
- 360 Τη Κυριακή του Παραλύτου. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. δ' νη, Κύριε, τον παράλυτον ουχ η κολυμβήθρα εθεράπευσεν
- 362 Τη Κυριακή της Σαμαρείτιδος. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. β' Πα, Η πηγή της ζωαρχίας (σελ. 364) Αι λέξεις: Ό σοφός δημιουργός μετοχετεύει αυτήν, ψάλλονται και ούτως. Δι. [Διαφορετική εκδοχή του μέλους]
- 365 Τη Κυριακή του Τυφλού. Εις τους Αίνους Δόξα, ήχος πλ. δ' νη, Τις λαλήσει τας δυναστείας σου, Χριστέ (σελ. 367) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και ως εξής. νη. [Διαφορετική εκδοχή της αρχικής φράσεως, Τις λαλήσει τας δυναστείας σου, Χριστέ, η τις εξαριθμήσει των θαυμάτων σου τα πλήθη]
- 367 Τη Πέμπτη της Αναλήψεως του Ιησού Χριστού. Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος β' Δι, Ετέχθης, ως αυτός ηθέλησας (σελ. 367) Αι κάτωθι λέξεις, ψάλλονται και ως εξής. Δι. (σελ. 369) και ούτω. [Δύο διαφορετικές εκδοχές της φράσεως, εφάνης ως αυτός ηβουλήθης.] (σελ. 370) Και αύται ως εξής. νη. [Διαφορετική εκδοχή της φράσεως, ανελήφθης ένδοξη ό τα σύμπαντα πλήρων

και απέστειλας ημίν Πνεύμα θεión]

- 370 Τη Κυριακή της Πεντηκοστής. Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος πλ. β' Πα, Βασιλεύ ουράνιε (σελ. 372) Έτερον. Πα, Βασιλεύ ουράνιε.
- 373 Τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος. Εις τους Αίνους Δόξα και νυν, ήχος πλ. δ' νη, Γλώσσαί ποτέ ουν εχύθησαν. (σελ. 375) Αι κάτωθι λέξεις ψάλλονται και τοιουτοτρόπως, νη. [Διαφορετική εκδοχή των φράσεων, εκεί κατεδίκασε Θεός τους ασεβείς τα πταίσματι ενταύθα εφώτισε Χρίστος τους αλιείς τω πνεύματι τότε κατηργάσθη η αφωνία προς τιμωρίαν άρτι καινουργείται η συμφωνία.]
- 377 Το έβδομον αναστάσιμον τροπάριον των Αίνων του γ' ήχου, Εις το μνήμα Σε επεζήτησεν υπό Αλεξάνδρου Μαργαριτοπούλου. Γα Πα.
- 379 Τη θ Μαρτίου Μνήμη των Αγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων Υπό Αλ. Βυζαντίου δεξιού Ιεροψάλτου της εν Χάλκη θεολογικής Σχολής. - Εις τον Εσπερινόν. Δόξα, ήχος πλ. β' Πα Τετράηχον, Εν ωδαίς ασμάτων ευφημήσωμεν [Πρόκειται για εξαιρετικώς έντεχνη μελοποίηση του τροπαρίου. Τον αρχικό Πλάγιο του Δευτέρου διαδέχονται σταδιακώς οι τέσσερεις κύριοι ήχοι, ενώ η όλη μελοποίηση ολοκληρώνεται και πάλι στον Πλάγιο του Δευτέρου]
- 384 Τω αγαπητώ μοι μαθητή κ. Σωτηρίω Σχοινά, αγάπης ένεκεν δωρούμαι το παρόν πόνημα μου. Ο μελοποίησας και γράψας. [Υπογραφή] Ιωάννης Αναγνώστης Κοντόπουλος. Εν Βόλω, Μάιος 1930.
- 385^{r-v} Σελίδες λεύκες
- 386^{r-v} Σελίδες λευκές

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΚΩΝ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

ΒΟΛΟΣ, 19 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2017